

**Hajonneen mielen problematiikka ja
nigerialainen kosmologia Akwaeke Emezin
teoksessa *Freshwater***

Linnea Lähteenmäki

Pro gradu -tutkielma

Filosofian maisteri, yleinen kirjallisuustiede

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Kirjallisuustieteiden tutkinto, yleinen kirjallisuustiede

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2025

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Filosofian maisteri, yleinen kirjallisuustiede

Linnea Lähteenmäki

Hajonneen mielen problematiikka ja nigerialainen kosmologia Akwaeke Emezin teoksessa *Freshwater*

Sivumäärä: 78

Abstract

Analysoin nigerianamerikkalaisen Akwaeke Emezin romaani *Freshwater* kuvaamaa identiteetin, persoonallisuuden, mielen ja tajunnan moninaisuutta näennäisesti yhden yksilön sisällä. Tutkin romaanin tematikkaa, erityisesti fragmentoituneen mielen ja jakaantuneen persoonallisuuden problematiikkaa yhdistäen kaksi tutkimuspositiota, Nigerian igbojen perinteisen ajattelun ja länsimaisen psykiatrian näkemyksen. Teoksen päähenkilö Ada ei ole ihminen, vaan *ogbanje*, igbojen vanhassa kosmologiassa esiintyvä henkien ja ihmisen fuusio, joka syntyy ja kuolee syklisen aikäkäsityksen mukaan aina uudestaan päämääränään kiduttaa ihmisvanhempiaan. Molempia näkemyksiä yhdistää se, että tajunnan jakautumiset liittyvät traumaattisiin kokemuksiin, joita tämä *ogbanje*-entiteetti ihmisenä performoidun elämän aikana joutuu kohtaamaan.

Käytän teoreettisina viitekehyksinä intersektionaalista analyysiä ja queer-teoriaa. Identiteetin tutkimus on fokusoitu tutkimuskohteeni, ja siihen sopii parhaiten intersektionaalisuus. Analysoin päähenkilö(ide)n identiteettejä yksilön moninaisuutena ja lisäksi queer-identiteetin muotoutumista. Queer-identiteetti tuo mukaan kaksi Adan hahmoa marginalisoivaa tasoa, sukupuoli-identiteetin joustavuuden ja biseksuaalisuuden. On problemaattista puhua inhimillisistä identiteeteistä yhdistelmäolion kohdalla, joka ei ole ihminen, mutta sitä kautta ankkuroin tekstianalyysini omaan, eurooppalaiseen positiooni. Tutkielmani avulla tuotan uutta tietoa igbojen länsimaissa melko vähän tunnetusta kulttuurista ja heidän uskomuksistaan. Vertaan myös kristinuskon kuvausta ja igbokulttuuria rinnakkain, mutta tutkielmassani asetan nigerialainen tapa nähdä elämän kompleksisuus tarkastelun reunoilta keskiöön, jotta vältetään kulttuuriselta kolonialismilta.

Päälinjaukset, joita tutkin, ovat minuuden ja identiteetin moninaisuus, afrikkalaisten ontologioiden käsitys yksilöstä, joka samalla kuvastaa samalla moneutta, traumaattiset tapahtumat ja queer-identiteetti. Kontekstualisoin tutkimustani sekä länsimaisen että afrikkalaisen aiemman tutkimuksen pohjalta. Moninainen minuus voidaan selittää joko pahantahtoisten henkien manipulaation tai dissosiativisen persoonallisuushäiriön kautta, ja analysoin näitä selityksiä yhdessä ja erikseen. *Freshwater*-romaanin kuluessa tapahtuvat mielen jakautumiset muodostavat useita intersektioita, jotka havainnollistavat afrikkalaista tapaa ajatella.

Avainsanat: nigerialainen kirjallisuus, identiteetti, minuus, tajunta, moninainen minuus, autobiografinen fiktio, *ogbanje*, afrikkalainen kosmologia, queer-identiteetti, muunsukupuolisuus, biseksuaalisuus, narratiivinen ääni, Nigeria, igbot, mielenterveysongelmat, itsemurhayritys, intersektionaalisuus, dissosiativinen persoonallisuushäiriö, seksuaalinen väkivalta, trauma, henget ja jumaluudet

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
1.1	Tekijän ja teoksen esittely.....	5
1.2	Teoriapohjan esittely.....	12
1.3	Tutkielman eteneminen.....	16
2	Minuuden moninaisuus ja tajunnan fragmentaarisuus	18
2.1	Sosiaalisten suhteiden verkko.....	18
2.2	Sirpaleinen identiteetti.....	27
3	Länsimainen ja afrikkalainen perspektiivi vastakkain ja yhdessä	34
3.1	Traumaattiset tapahtumat.....	34
3.2	Ogbanje ja dissosiativinen persoonallisuushäiriö.....	44
3.3	Nigerian igbojen kosmologia ja kristinusko.....	51
4	Adan queer-identiteetti ja sen muotoutuminen	58
4.1	Joustava sukupuoli-identiteetti.....	58
4.2	Seksuaalinen herääminen ja suuntautuneisuus.....	64
5	Loppupäätelmät	72
6	Bibliografia	75

1 Johdanto

1.1 Tekijän ja teoksen esittely

Freshwater (2018) on nigerialaissyntyisen Akwaeke Emezin (syntynyt 1987) esikoisteos, ja avaa uudella tavalla suurelle osalle maailmaa tuntematonta nigerialaista kulttuuria ja kosmologiaa. Romaani kuvaa kirjailijan kokemusta *ogbanjena*, eräänlaisena jumalten ja ihmisen fuusiona, ja prosessia, joka on johtanut hänet ”tiedostamattomuudesta selkeyteen”. *Freshwater* on osittain autobiografista fiktiota, ja sen voi lukea rinnakkain saman kirjailijan toisen teoksen, muistelman *Dear Senthuran – A Black Spirit Memoir* (2021, suom. 2023) kanssa. Jälkimmäinen teos kertoo esseiden muodossa kirjailijan oman kokemuksen *ogbanjena* selvittäen samalla koko käsitettä tarkemmin. Emezi ottaa inspiraatiota kirjoihinsa afrikkalaisen hengen ja hengellisyyden metafysiikasta ja elementeistä sekä kuvakulmia moderniin elämään perinteisten ontologioiden linssin kautta (Emezi). Tämän pro gradu - tutkielman aiheena on se, miten luen tutkimuskohteena olevaa romaania ja sen sisältämää kulttuurisesti paikantunutta tietoa yhdistelmänä nigerialaista ja länsimaista ontologiaa ja epistemologiaa.

Freshwater on dekoloniaalinen teksti, joka hylkää länsimaisen filosofian dikotomiat ja kahtiajaot, ja ottaa käyttöön Nigerian igbojen kosmologian periaatteet identiteetin jakautumisesta ja moninaisuudesta (Magaqa & Makombe 2021, 34). Teos on kehitysromaani, tarina Nigeriassa syntyneestä Adasta, joka osoittaa heti varhaislapsuudesta alkaen olevansa erilainen kuin muut lapset. Kirja kuvaa Adan päänsisäisiä tapahtumia ajasta ennen syntymää arviolta hieman yli 30-vuotiaaksi. Samalla kerronta kuvaa tapahtumia, joista Adan elämä muodostuu. Ihmisvuosilla ei ole niinkään paljon väliä, tärkeämpää on lukijan päästäminen seuraamaan tämän *ogbanje*-lapsen kognitiota ja poikkeavaa olemassaolon tapaa. Adan nigerialainen isä kuuluu igbojen heimoon ja äiti on kotoisin Malesiasta. Ada on erilainen, koska hän on *ogbanje*, eli hän jakaa oman tajuntansa yhteensä viiden hengen kanssa. Kun ihmisen sisään laitetaan jumaluuksia, syntyy *ogbanje*, ja näiden lasten päämäärä on syntyä ihmisperheeseen ja kiduttaa vanhempiaan kuoleamalla, usein varhaislapsuudessa. Ada kasvaa Nigeriassa, muuttaa teini-ikäisenä asumaan Yhdysvaltoihin ja asettuu sinne. Hänen tarinansa kulkee läpi kehityskriisien, jotka liittyvät oman tilan etsimiseen, minuuden moninaisuuden ymmärtämiseen, traumaattisiin kokemuksiin, sekä sukupuoleen ja seksuaalisuuteen. Lukija

pääsee seuraamaan Adan identiteetin kehitystä, joka kulkee läpi monien vaiheiden. Tarinassa on inhimillisen ja arkisen lisäksi yliluonnollinen elementti, kun jaetussa tajunnassa on sekä ihminen että henkiä, jolloin tämä olento on *ogbanje*, hahmo joka on tallennettu Nigerian igbojen kosmologiaan. Identiteetti tässä romaanissa sisältää yhden tajunnan moninaisuuden, mikä monimutkaistaa sen tulkintoja.

Romaanin punainen lanka, johtava motiivi on *ogbanje*, puolijumala, olento, joka esiintyy igbojen tarustossa. Käytän sanaa *ogbanje* kursivoituna niissä yhteyksissä, joissa viittaa siihen käsitteenä, kursivoimatta silloin, kun se viittaa henkeen tai henkilöön. Kosmologia on vanha, se on ollut olemassa kauan ennen kristinuskon syntyä. Avaan käsittelyluvuissa *ogbanjea* ja igbojen uskontoon liittyvää terminologiaa sekä jumaluuksia, jotka esiintyvät *Freshwater*-romaanissa. Koska romaanissa liikutaan ihmisten ja jumaluuksien maailmojen välillä, esimerkiksi portit ovat toistuva motiivi, jota analysoin tutkielmassa. Romaanin omistuslehdellä lukee ”for those of us with one foot on the other side”. Omistuksen kautta kirjailija implikoi alusta asti antavansa tekstillään vaihtoehdoisen selityksen ”olemassaololle” (Magaqa & Makombe 2021, 25). Portit erottavat igbojen kerroksellisessa maailmankuvassa jumalten maailman ihmisten maailmasta, ja porttien kuuluu sulkeutua, kun *ogbanje*-lapsi syntyy. Romaanin päähenkilön, Adan tapauksessa näin ei ole käynyt vaan hänellä on toinen jalka porttien sisäpuolella. ”We had spent entirely too long with a foot in this world; the hold had to give, the foot had to return” (*Freshwater*, 179), kertoo yksi kertojanäänistä viitaten siihen, että lopussa ympyrän täytyy sulkeutua. Avaan *ogbanjen* käsitettä käsittelyluvuissa, niin että siitä tulee tutkielmassani ymmärrettävästi käytettävissä oleva käsite.

Tutkin tässä pro gradu -tutkielmassani sitä, miten *ogbanjena* ihmisten maailmassa eläminen vaikuttaa päähenkilö Adan jakautuneeseen tajuntaan yhdistämällä analyysissäni länsimaista ja afrikkalaista kontekstia. Teen tekstianalyysiä ja taustoitan romaanin kuvaamaa ilmiötä nigerialaisesta näkökulmasta. Pääasiallisia tutkimuskysymyksiä on kolme. Ensinnä tutkin sitä, miten identiteetin jakautuneisuus vaikuttaa Adan kognitiiviseen arkkitehtuuriin ja sen kautta elettyihin identiteetteihin, niiden muotoutumiseen ja nimeämiseen. Voidaan puhua arkkitehtuurista, koska tapahtumapaikkana kertomuksen tapahtumille on usein Adan pään sisällä oleva ”marmorihuone”, jossa henget viettävät aikaa ollessaan passiivisessa tilassa. Toiseksi otan huomioon sen, miten nigerialainen kosmologia näkee saman ilmiön, *ogbanjen*, eri tavalla kuin länsimainen psykiatria. Kolmantena tutkin queer-identiteetin muotoutumista teoksessa. *Freshwater*-romaanin aiheena on *ogbanje*, ilmiö, jonka kaksi maailmankatsomusta

näkevät ja selittävät eri tavalla. Afrikkalaista kirjallisuutta tutkitaan edelleen Suomessa vähän, ja motiivina tämän tutkielman syntymiseen on tuoda akateemisen kirjallisuudentutkimuksen kenttään uutta tietoa afrikkalaisesta nykykirjallisuudesta. Romaania on mahdollista lukea intersektionaalisesti identiteettikategorioiden marginalisoivien tekijöiden ja narratiivisen äänen moninaisuuden kautta, ja se avaa oven analyysille monesta tutkimuskysymyksestä. Analyysille mielenkiintoisen kohteen tästä kirjasta tekee sen kulttuurinen dualistisuus ja mahdollisuus tarkastella samaa ilmiötä eri tutkimuspositioista yhden teoksen sisällä.

Esittelen johdannossa ensin teoksen sekä kirjailijan taustoja, sitten teoriapohjaa, jota tulen käyttämään ja lopuksi tutkielman etenemisjärjestyksen ja disposition. Emezistä on tehty useita haastatteluja, ja vaikka hän onkin suhteellisen uusi kirjailija, on tutkimuksia joitakin, esimerkiksi Maqaga ja Makombe (2023), Ossana (2021), Schindler (2023) ja Ukwueze (2021). Emezi on etnisesti isänsä puolelta Nigerian igbo ja äitinsä puolelta Malesian tamili, ja on asunut pitkään Yhdysvalloissa. Näen kirjailijan henkilön relevantiksi siitä syystä, että romaanissa on autobiografisen fiktion elementtejä. Lisäksi teoksen teemoja yhteen kokoava käsite, joka on peräisin igbojen perinteisestä uskonnosta on laajalti tuntematon, joten joudun osittain kontekstualisoimaan tutkimustani Emezin omien tekstien ja haastattelujen pohjalta. Erityisesti *Dear Senthuran* (2021) on informatiivinen teos, kun tuotetaan tietoa *ogbanjen* olemassaolosta ja selitetään auki *Freshwater*-romaanin teemoja. Nykyisin on jopa itse kulttuurisesti igbojen vaikea oppia sijoittamaan traditionaalinen hengellinen maailma samanveroiseen, tai jopa arvokkaampaan asemaan kuin länsimaiset maailmankatsomukset ja luonnontieteet (Emezi 2023, 22). Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni on olla asettamatta eri kulttuurien tulkintoja maailmasta hierarkkisiin asemiin, vaan nähdä asiat eri ontologioiden ja epistemologioiden kautta, ja sitä kautta rakentaa ymmärrystä nigerialaisesta kulttuurista ja hajonneen mielen problematiikasta igbojen ja jorubojen kosmologioissa.

Freshwater on monitulkintainen teos. Sitä voi lukea kehitysromaanina ilman taustatietoa ogbanjeista, mutta nigerialaisen ajattelun ymmärtäminen tuo romaanin lukemiseen enemmän ymmärtämystä ja toisia ulottuvuuksia. Romaani on rakennettu kahden yksikön ensimmäisen ja yhden monikon ensimmäisen persoonan kertojanäkökulmaa vuorottelemalla, ja sirpaleisestaan huolimatta kerronta näyttää lukijalle monia puolia ja seuraa kronologisesti päähenkilö Adan elämää. Kehityskriisit, joita hän inhimillisen elämänsä kautta kohtaa, liittyvät ihmissuhteisiin, väkivaltaan, traumaattisiin kokemuksiin, identiteettikriiseihin, rakkauteen, suruun ja ystävyYTEEN. Sortavia rakenteita, joiden matriisin keskellä hän elää, ovat

eri kulttuurien ja uskontojen luomat paineet, yhteisön suunnasta tulevat seksismi, rasismi, homofobia ja transfobia. Ogbanjen on tarkoitus aiheuttaa huolta ja surua sen lapsen vanhemmille, johon henget rakentavat pesän, mutta erityisesti äidille. Teoksen tärkein elementti on prosessi, jonka kautta Ada alkaa ymmärtää paremmin itseään ja sitä miksi ei sopeudu ihmisten joukkoon.

Laajimpia teemoja *Freshwater*-teoksessa ovat identiteetin etsintä, sukupuolen muuttuvuus ja liukuvuus sekä kehon ja mielen suhde minuudessa, joka sisältää monta mielen ja kehon hallinnasta taistelevaa persoonaa. Siitä voidaan lukea traumaattisista tapahtumista ja se antaa tietoa afrikkalaisesta tavasta nähdä asioita, joille täällä länsimaissa on eri tulkintoja. Päähenkilö Ada kokee elämää sekä hengellisestä että inhimillisestä viitekehyksestä katsoen, ja tärkeimpiä ihmissuhteita perheeseen ja romanttisiin kumppaneihin kuvataan jakautuneen kertojan kautta. Identiteetin ja intersektionaalisuuden tutkimus tässä yhteydessä sisältää paitsi henkilöhahmojen identiteetit ja niiden väliset suhteet, myös queer-identiteetin rakentumisen ja haltuunoton sekä trauman vaikutuksen päähenkilön identiteetin kehittymiseen. Tämän teoksen viitekehyksessä moninaisuus tekee identiteeteistä olennaisen tutkimuskohteen. Ogbanje luo kulttuurista vastakertomusta olemassaolon tavallaan. Yksilön prosessit, joiden kautta hän kokee ja löytää merkityksiä välittyvät läpi kulttuuristen muotojen, jotka säätelevät sitä, kuinka löydämme lainalaisuuksia maailmassa. Tämä pätee myös muistiin. Muisti ei ole vain prosessi, joka tapahtuu päänsisäisesti, vaan siihen vaikuttavat aina kulttuuriset ja sosiaaliset muistilliset muodostemat. (Laanes & Meretoja 2021, 3.) *Freshwater* vastustaa vahvasti lopullisia päätelmiä tekeviä tulkintoja. Siinä kuvattu tietoisuus on sekä rikkonainen että nomadinen ja erilaisia rajanylityksiä tapahtuu sekä tapahtumissa että kertomuksessa (Ukwueze 2023, 68). Tämä vastamuisti edustaa tarinaa virallisen historian, länsimaisen lääketieteen ja uskonnon ulkopuolella. Kolonialisaatio ja kristinuskon leviäminen on hävittänyt tietoa ikivanhoista uskomuksista, ja niistä on tullut vastamuistia, mutta igboille ne ovat todellisuutta. Emezi kirjoittaa aiheesta useissa teksteissään, laajimmin teoksessa *Dear Senthuran* (2021). Omistan yhden alaluvuista analyysille kristinuskon ja igbojen uskonnon rinnakkaisuudelle tutkimassani romaanissa.

Judith Butler (2004, 17) kysyy ihmisyyteen liittyen, kuka lasketaan ihmiseksi ja kenen elämä siis lasketaan elämäksi. Tämä liittyy *Freshwater*-romaanin sitä kautta, että analyysin kohteena on inhimillisten identiteettien kautta olento, joka ei ole yksin ihminen, vaan yhdistelmä ihmistä ja jumaluuksia. Käytän Butlerin käsitteitä sukupuolen

performatiivisuudesta käyttäessäni queer-teoriaa viitekehystenä tutkielmani viimeisessä luvussa. *Freshwater* tuo keskustaan erilaisia tapoja, joilla voidaan olla olemassa, ja sitä kautta monimutkaistaa länsimaista ontologiaa risteyttämällä sen elementtejä afrikkalaisen ontologian kanssa. Tässä kontekstissa fuusioituvat ihmisten, henkien ja jumaluuksien rinnakkainen olemassaolo, kun ei-inhimilliset olennot elävät ihmisen ruumiissa. Tarinan juuret ovat igbojen kosmologiassa, mutta samalla kasvukertomus kulkee länsimaiseen tapaan käsiteltyjen kriisien ja traumojen kautta. Kerronta, juonikuviot ja henkilövalikoima sisältävät fragmentaarisuutta ja vivahteita. Voidaan ajatella, että Emezi ei yritä kieltää länsimaisten uskomusten olemassaoloa, vaan yksinkertaisesti tuoda nigerialaisen tavan nähdä asiat tarkastelun keskiöön. Tulkinnat sekä länsimaisesta että afrikkalaisesta tutkimuspositiosta ovat mielenkiintoisia tekstianalyysin kannalta. Intersektionaalinen lukeminen, jota teen tässä tutkielmassa, ottaa huomioon paitsi sortavat rakenteet myös etuoikeudet, joita jollain henkilöllä tai ryhmällä on. Koloniaalisessa ja postkoloniaalisessa Nigeriassa, entisessä Englannin siirtomaassa esimerkiksi sujuva englannin kielen taito on kategorinen etuoikeus, jonka *Freshwater*-teoksen Ada omaa. Se tuo sosiaalista pääomaa ja antaa laajemmat koulutusmahdollisuudet. Tämän romaanin kohdalla kielen valintaan voi kiinnittää huomiota monissa kohdissa. Romaanin henkilöt käyttävät igbonkielisiä sanoja ja lausahduksia joissain kohdissa, mutta pääasiallinen kieli on englanti. Ada kuuluu isänsä puolelta igboihin, jotka ovat yksi Nigeriassa asuvista kansoista, ja heidän kielensä, igbo, on yksi maan sadoista kielistä. Tässä romaanissa lukujen alussa on ensin merkitty, kuka ogbanje-hengistä sanoittaa tapahtumia, ja katkelma tekstiä joko englanniksi tai igboksi. Igbonkielisiä tekstejä ei juuri käännetä, mikä on Emezin tapa korostaa tarinan kulttuurista sitoutuneisuutta, etäännyttää lukijaa ja lisätä mysteerisyyttä ja skandaalimaisuutta. Samalla kääntyy ylösalaisin se asetelma, jossa englannin kielen taito antaa valtaa. Kielen, jota kaikki eivät osaa, käyttäminen on vallankäyttöä, ja muodostaa yhden akselin Adan intersektionaalisesti tulkittavissa olevaan matriisiin. Otan fokuksen keskiöön Nigerian igbojen tavan nähdä jakautuneen mielen olemus ja syyt. Esitän analyysissäni myös länsimaissa konventionaalisemmat tulkinnat *Freshwater*-romaanista.

Koti, sen liikkuminen ja vaihtaminen, on olennainen osa Adan elämässään kokemista epävarmuustekijöistä. Se koti, jossa hän kulloinkin asuu, heijastaa hänen luokka-asemaansa, kuten lapsuudessa Nigeriassa, tai ”uusien syntymien” tapahtumapaikkoja, joissa ogbanje-henget siirtyvät porttien läpi marmorihuoneeseen, kuten tapahtuu Yhdysvalloissa. Adan aikuisuuden kodissa New Yorkissa on pieni keittiö, jonka väri, keltainen, mainitaan useita

kertoja. Tässä kontekstissa väri voi symboloida uutta elämää, jonka hän aloittaa nuoruuden kehityskriiseistä selvittyään ja päästyään pidemmälle sukupuolenkorjausprosessissa. Keltainen voi viitata myös Nigerian kansalliskukkaan, latinaksi *costus spectabilis*. Toiselta nimeltään kukka on ”keltainen trumpetti” (Martins 2019, 301). Sitä kautta väri sitoo Adan hänen nigerialaisiin juuriinsa. Emezi pohtii, mitä koti merkitsee hänelle. Nigeriassa syntyneenä, puoliksi igbona, ja Yhdysvalloissa kasvaneena hän on aina kuulunut vähemmistöön, etnisesti ja sukupuoli-identiteetiltään. Koti oli ennen hänelle paikka, jonne hän oli aina tervetullut, mutta nykyään hän hakee kotia sieltä, minne kulkee eikä toisista ihmisistä tai paikoista. Nomadismi eroaa migraatiosta erillään siinä, että nomadi voi liikkua siirtämällä omaa tilaansa liikkumatta varsinaisesti paikasta toiseen. Tällainen nomadi ei etsi kotia, vaan tekee kodin sinne, missä itse on (Ukwueze 2020, 66). Ada itse, ja erityisesti hänen äitinsä Saachi ovat moderneja nomadeja. *Kotona oleminen* konkretisoituu äidin kehossa, joka tarjoaa lupauksen huolenpidosta ja suojeluksesta (Ahmed 2006, 146). Koska Saachi, Adan äiti, muuttaa maasta toiseen koko Adan lapsuuden ajan, jää hän vaille konkreettista ja emotionaalista äidin tukea. Muodostuu ristiriita siitä, että *koti* sijaitsee eri paikassa kun äidin keho.

Kirjailijana Emezi on generalisti, ja on kirjoittanut muitakin LGBTQ+-teemoja käsitteleviä romaaneja. Emezi käsittelee myös muissa teoksissaan, esimerkiksi *The Death Of Vivek Oji* (2020), transsukupuolisuuden liittyvistä kysymyksistä. Siinä hän kertoo murhatun transnaisen Vivek Ojin traagisen tarinan rakentaen romaaninsa kerronnan käänteisessä aikajärjestyksessä. Sekä Vivek Ojin että Adan tarinat osoittavat Emezin olevan taitava kirjailija, jonka teosten tutkiminen tuottaa uutta tietoa kirjallisuustieteeseen. Emezi itse on identiteetiltään muunsukupuolinen transihminen ja käyttää englanniksi pronomineja *they/them*. Samankaltainen sukupuoli-identiteetti on romaanin päähenkilöllä Adalla. Vaikka sitä ei eksplikoida, teosta on perusteltua lukea niin, erityisesti ottaen huomioon saman kirjailijan muut LGBTQ+-teemaiset romaanit. Emezi on afrikkalainen, lisäksi hän ei ole ihminen, vaan *ogbanje*. Hänen eri identiteettinsä aiheuttavat sorron kohtaamista kulttuurisesti alisteisessa asemassa. Ogbanjen olemus uhmaa kaikkia kategorioita, ja teksteillään Emezi sijoittaa itsensä moneen kategoriaan. Queer-teemoista hän kirjoittaa todellisten kokemusten pohjalta.

Freshwater-teoksessa on monia päällekkäisiä ulottuvuuksia ja rikas tematiikka. Ensimmäinen teema, jota tutkin on päähenkilön persoonan moninaisuus ja tajunnan fragmentaarisuus, toinen seksuaali- ja sukupuoli-identiteetin etsintä ja löytäminen. Kolmantena siitä voidaan

lukea traumaattisista kokemuksista ja tapahtumista, jotka johtuvat sekä sisäisistä että ulkoisista tekijöistä. Neljäntenä otan huomioon uskontojen roolin romaanissa, ja analysoin henkien ja jumalten vaikutusta ihmisiin tässä kertomuksessa. Yhdistävä tekijä on afrikkalaisessa kontekstissa luettuna *ogbanje*-legenda, jonka ymmärtäminen avaa tekstin merkityksen ja tapahtumien syitä. Ogbanje-ilmiön tutkiminen on heuristista, se avaa aina enemmän kysymyksiä kuin mihin vastaa. Kirjoittamassaan esseessä *New York* -lehden osiolle ”The Cut” (2018, ks. myös Schindler 2023, 232) hän antaa ogbanjelle tämän englanninkielisen määritelmän: “an ogbanje is an Igbo spirit that’s born into a human body, a kind of a malevolent trickster, whose goal is to torment the human mother by dying unexpectedly only to return in the next child and do it all over again. They come and go.” Erityisesti yksi hengistä, Asughara, on tällainen ”pahantahtoinen veijari”. Analysoin kaikkia niitä henkiä, jotka sanoittavat omia lukujaan analysoidessani romaanin kertojaan sisältyvää moninaisuutta.

Teoksessa yhdistyvät länsimaiset ja afrikkalaiset tavat nähdä ihmiselämän traagisuus ja monimutkaisuus. *Freshwater* on osin autobiografista fiktiota. Haastatteluissa ja kirjassaan *Dear Senthuran* Emezi on kertonut omasta kokemuksestaan ogbanjena sekä prosesseista, jotka hän on käynyt läpi löytääkseen kehonsa siten, että se vastaa paremmin hänen identiteettiään. Kokemuksen ogbanjena ja muunsukupuolisena kirjoittaminen romaanin muotoon on kuin kulttuurin kääntämistä. Emezi kertoo päätyneensä kirjoittamaan teosta yrittäessään ymmärtää itsemurhaan johtavan syvän masennuksen mekaniikkaa. Hän kokee, että monessa länsimaisessa tavassa käsitellä mielenterveysongelmia ja itsemurhaa ei ole järkeä (Philyaw 2018). Samalla hän kertoo, että lähes kaikki ogbanje-kuvaukset ovat pre-koloniaaliselta ajalta, koska kristinusko pitää tällaisiin henkiin uskomista syntinä ja taikauskona. Se on kuitenkin osa igbojen maailmankatsomusta, ja tässä rinnastan analyysissäni igbojen kulttuurista tietoa länsimaisiin näkemyksiin hajonneen mielen mekaniikasta. Tämä huomioon ottaen *Freshwater* voidaan nähdä postkoloniaalisena kirjallisuutena, jonka tehtävä on luoda vastamuistoja (ks. Ilmonen 2020b, 213). Kolonialismin jäljet näkyvät nigerialaisessa kirjallisuudessa edelleen, esimerkiksi kielitaidon tärkeyden tematiikan kautta ja joskus aihevalinnoissa. *Freshwater* on esimerkki siitä, sillä se on kokeellista kirjallisuutta, joka on saanut inspiraation igbojen vanhasta kosmologiasta, joka on ollut postkoloniaalisessa maailmassa vähän esillä.

1.2 Teoriapohjan esittely

Koska tutkimani teos on monella tapaa ajatuksia herättävä ja haastava, päädyin siihen, että muodostan oman tutkimusmetodini useammasta kirjallisuudentutkimuksen suuntauksesta, koska identiteetin tutkimus kirjallisuudessa ei sovi tarkasti yhteen spesifiin tutkimussuuntaukseen. Intersektionaalinen lukeminen on pääasiallinen teoreettinen viitekehys ja metodi, jonka kautta alan selvittämään, mitkä kaikki ominaisuudet ja haasteet elämässä johtavat päähenkilö Adan sille polulle, jolle hän asettuu. Intersektionaalisuus on moniulotteinen tutkimusnäkökulma, jonka tarkoitus on asettaa tutkimuskysymykselle keskeisiä ilmiöitä suhteeseen muiden kulttuuristen ja sosiaalisten ilmiöiden kanssa (Ilmonen 2024, 347). Intersektionaalisuus on alusta asti pyrkinyt osoittamaan ja kiinnittämään huomiota siihen, että yksilön identiteetin muodostavat useat yhteenkietoutuneet ja toisiinsa liittyvät identiteettikategoriat, ja positioon maailmassa voivat vaikuttaa useat sorron mekanismit ja niiden vaikutukset yhdessä ja erikseen (Ruíz 2017, 335). Päähenkilö Adan identifioituminen ja hänen kohtaamansa syrjivät rakenteet näkyvät yhteisvaikutuksessa *Freshwater*-romaanin kertoman tarinan mittaan. Siitä kiistellään, onko intersektionaalisuus paradigma, heuristiikka, prosessi, strategia vai metodologia (Stanford Friedman 2016, 103). Erilaisia identiteettitekijöitä, joihin intersektionaalinen lukeminen voi kiinnittää huomiota, ovat esimerkiksi ihonväri ja etnisyys, seksuaalinen suuntautuneisuus, luokka, ikä, sukupuoli, kulttuurinen sijainti tai uskonto (Ilmonen 2024, 347). Otan analyysissäni *Freshwater*-romaanista huomioon Adaa marginalisoivia identiteettikategorioita ja tutkin niiden muodostumista. Traumateorian alkupiste sijoittuu lääketieteen ja juridiikan risteyskohtiin, kun teollinen vallankumous ja teknologian kehitys aiheuttivat uudenlaisia traumoja, kuten junaonnettomuuksien aiheuttama posttraumaattinen stressi (Meretoja 2024, 407). Varsinaisesti en käytä tutkimuksessani perinteistä traumateoriaa, sillä tässä yhteydessä on enemmän merkitystä sillä, miten trauman jakauttama persoonallisuus toimii, kuin trauman muodostumismekanismeilla.

Intersektionaalinen analyysi lähti siitä, kun mustat feministit halusivat vetää huomion useiden hallitsevien rakenteiden kasautumiseen samojen ihmiskategorioiden kohdalla ja siihen millaisten identiteettien risteykseen nämä sorron mekanismit keskittyvät (Ilmonen 2020a, 173). Valkoinen feminismi syyllistyi rodun ja luokan kategorioiden marginalisoimiseen. Triadi, joka intersektionaalisuuteen vahvasti yhdistetään, eli rotu, luokka ja sukupuoli ja sen luomat etuoikeudet tai negatiiviset vaikutukset eivät ole luontaisia, vaan systeemit ja

kategoriat ovat historiallisessa kontekstissa konstruoituja vallan rakenteita. Tämä tulee esiin monissa intersektionaalisuuden ydintä selvittäväissä teksteissä. Esittelen tässä alaluvussa niitä intersektionaalisuuden ajatuksia, loogisia työkaluja ja tärkeimpiä teoreettisia käsitteitä, joita tulen tutkielmassani käyttämään. Kaksi kiintopistettä, jotka ovat intersektionaalisuuden ydinkäsitteitä ja joita hyödynnän tulkitsessäni *Freshwater*-teosta, ovat muuttuvat, liukuvat ja risteävät identiteettikategoriat ja intersektioita muodostavat vallan mekanismit. Tässä romaanissa näkyvät yksilön identiteetin moninaisuus ja kertojan moniäänisyys avaavat paljon mahdollisuuksia intersektionaaliselle tulkinnalle. Esimerkiksi queer- ja feministiset kerronnan teoriat ovat toimineet kaanonilla, joka on liian kapea, ja tähän kaanoniin tulisi ottaa mukaan tekstejä laajemmalla maantieteelliseltä ja historialliselta kartalta (Lanser 2016, 24). Siksi luon tässä tutkielmassa uutta tietoa nigerialaisesta ja nigerianamerikkalaisesta kokeellisesta nykykirjallisuudesta.

Intersektionaalisuus on analyttinen työkalu, joka näkee eletyn kokemuksen ja identiteetin yhteenkietoutuneina ja vallan mekanismit toisiaan leikkaavina (May 2015, 3). Se on tapa ymmärtää ja analysoida ihmiselämän ja maailman kompleksisuutta (Hill Collins ja Bilge 2016, 2). Tämä todellisuuksien monikerroksisuus yhdistettynä tajunnanvirtaan luo romaaniin sekä modernistisia että postmodernistisia tapoja kertoa tarinaa. Intersektionaalisuuden soveltamisessa on tärkeää etsiä merkkejä rakenteessa tai genressä, jotka osoittavat rajoja, niiden ylittämistä ja hämärtymistä (May 2015, 240). Käytän intersektionaalisen analyysin ”matrix-thinking” –työkalua tutkiessani romaanin päähenkilön Adan hajanaista ja moninaista minuutta ja identiteettikategorioita. Se tarkoittaa, että sijoitan Adan yksilönä sisälle matriisiin, joka muodostuu toisiaan leikkaavista, ei täysin erillisistä vaan vuorovaikutteisista identiteettikategorioista, joista hänen minuutensa koostuu. Analysoin kaikkia näitä elementtejä yhdessä ja erikseen. Identiteettipolitiikka on yksi intersektionaalisuuden tärkeistä diskursseista, ja erityisesti identiteettien risteykset, ”intersektiot” kiinnostavat tutkijoita. Näen, että intersektionaalista analyysiä luova tutkimus rikkoo tätä normatiivisuutta, kun mistä tahansa orientaation tai etnisyyden positiosta tuleva tutkija voi analysoida sorrettujen ja unohdettujen ryhmien kokemia haasteita ja luoda uudenlaista, inklusiivisempaa tietoa identiteeteistä, mahdollisesti kasaantuneina samaan yksilöön ja ryhmään. Intersektionaalinen ajattelu myös haastaa konventiot siitä, mikä ”lasketaan” identiteetiksi tai vallan mekanismiksi (May 2015, 4). Identiteetit ovat aina elettyjä kokemuksia, mikä tulee ottaa huomioon korostamatta liikaa ulkoisia määritelmiä, jolloin häviää yksilön omasta kokemuksesta jotain. Puhutaan essentialismista, kun yksilöön yhdistetyt identiteettikategoriat käsitetään annettuina,

olemassaolevina ja muuttumattomina. Intersektionaalisuus vastustaa essentialismia, ja näkee kaikki kategoriat ja konventiot tietyssä historiallisessa ja sosiaalisessa kontekstissa artikuloituna.

Freshwater on genreen sijoittelun kannalta mielenkiintoinen teos. Emezi lainaa kerrontatavallaan teknisiä keinoja modernismista ja postmodernismista. Hänen tekniikkansa muistuttaa paikoin Virginia Woolfin kirjoittamaa tajunnanvirtaa. Ogochukwu Ukwueze (2023) vertaakin tutkimuksessaan keskenään romaaneja *Freshwater* ja Virginia Woolfin *Mrs. Dalloway*. Modernismin teksteille tyypillisistä piirteistä *Freshwater* täyttää useita. Niihin sisältyvät painotus subjektiivisuudelle ja impressionismille, eli lukija voi keskittyä enemmän tekstin kerronnan keinoihin eikä vain sisältöön. Lisäksi modernismi suosii fragmentaarisia kerronnan muotoja, katkonaista kertomusta ja kollaaseja eri materiaaleista. Romaani myös rikkoo tarkoin määriteltyjä generajoja ja sekoittaa lyyristä ja proosallista kerrontaa. (Barry 1995, 79.) Postmodernia kertomuksessa edustavat sen monet kerronnalliset, ajalliset, inhimilliset ja yli-inhimilliset tasot. Kulttuurin kääntämisen prosessiin sisältyy paljon muutakin kuin kääntämistä kielestä toiseen. Se on haastava tehtävä, joka on ratkaistava niin, että muut kuin nigerilaiset lukijat voivat ymmärtää Adan tarinaa. Kulttuurin kääntämiseen voidaan keskittyä myös intersektionaalisessa lukemisessa, jolloin otetaan huomioon, että ideat muotoutuvat siinä kontekstissa, josta ne nousevat ja lisäksi matkalla, jonka päätepisteessä ne voivat artikuloitua uudestaan tai uudella tavalla (Lutz et al. 2011, ii). Tässä tutkielmassa käänän kulttuuria, kun otan analyysin kohteeksi teoksen toisesta kulttuurista ja tutkin, mitä haasteita monenlaisia marginalisoivia indentiteettikategorioita *Freshwater*-romaanissa on ja mitkä vallan ja sorron mekanismit vaikuttavat Adan elämään ja valintoihin. Samalla käänän Emezin tekstin ytimessä olevia teemoja siihen muotoon, että pystyn omasta länsimaisesta positioistani ne ymmärtämään. Emezi korostaa monissa yhteyksissä, että *Freshwater* on kirja *ogbanjesta*, ei sukupuolesta tai mielenterveysongelmista (esim. Schindler 2023, 228). Moninaisen minuuden sisältämien sisäkkäisten identiteettikategorioiden lisäksi on sirpaleisen tajunnan ymmärtäminen kahdesta eri maantieteellisestä ja kulttuurisesta kontekstista käsin olennaista.

Intersektionaaliseen lukemisen paradigmaattiseen ytimeen kuuluu rodun, sukupuolen, luokan, seksuaalisuuden ja muiden identiteettikategorioiden käsittäminen relatiivisina (Hill Collins 2016, 68). Kaikkia ulottuvuuksia ja akseleita ei tarvitse ottaa kerralla huomioon intersektionaalisessa tutkimuksessa, vaan tutkija voi harkintansa mukaan huomioida ne

ulottuvuudet, joilla on tutkimuskysymyksestä riippuen erilainen painotus keskenään. Tutkimuskohteeni kertomuksessa ei ole luettavana vain risteäviä yhden yksilön identiteettejä vaan ilmiö, olemisen tapa ja käsite, joka yhdistää kaksi eri kulttuuria ja niiden tavat nähdä yksilön identiteetti, joka on itsessään moninainen. Sosiaalisten suhteiden verkossa määrittämättömään määrään toisia yksilöitä, ihmisiä, henkiä ja jumaluuksia yhdistyy *ogbanje*. Päähenkilö Ada jakautuu romaanin kuluessa monta kertaa, ja jokainen jakautuminen tekee hänestä uusia identiteettejä, jotka määrittelevät uudestaan näennäisesti yksilöön vaikuttavia valtasuhteita. Teos on monologivetoinen, mutta sisältää Adan ja henkien välistä dialogia. Tästä muodostuu paradoksaalisesti olemassaoleva *ogbanje*, samalla yksi ja monta. Käytän intersektionaalisuutta epistemologisena työkaluna, joka hämärtää olemassaolevien sosiaalisten konventioiden merkityksiä ja rajoja ja ontologisena projektina, joka näkee kategorioiden moninaisuuden ja kompleksisuuden. Jos Adan tarinaa lukee länsiafrikkalaisen ajattelutavan kautta, se ei ole metafora millekään, vaan narratiivin tapahtumista muodostuu Adan henkilökohtainen ontologia, ei kuvaus nigerialaisesta traditionaalisesta uskonnosta (Schindler 2023, 234). Igbojen ontologia on kuitenkin niin tuntematon, että koen relevantiksi kontekstualisoida analyysiäni sitä kautta. Yksilön identiteetit ja positio suhteessa vallan struktuureihin on aina relatiivinen, ja subjektilla on toimijuus selvittää omaa positiotaan monilla tavoilla.

Emezi samalla sijoittaa päähenkilönsä moneen kategoriaan, samalla uhmaa niiden rajoja. Tämä on ensimmäinen lähtökohtani intersektionaalisuuteen, monet näistä identiteeteistä marginalisoivat häntä. Analyysiä voi laajentaa kategorioista struktuureihin, mutta *Freshwater* on vahvasti päähenkilöön painottuva, joten identiteetit ovat tärkeä tarkastelupiste. Tulkinnan, lukemisen ja ymmärtämisen politiikka on Vivian Mayn teorioiden mukaan tärkeämpää kuin täydellisen tulkinnan etsiminen, ja niiden merkitystä ei tule aliarvioida. Tämä tulkinnan politiikka on kytköksissä laajempaan kontekstiin, johon kuuluu poliittisia, eettisiä ja filosofisia maailmankuvia ja käytänteitä. Valtasuhteet vaikuttavat siihen, miten käsitteitä ja tekstejä luetaan ja tulkitaan. (May 2015, 137.) Näen tämän perspektiivin arvon omaan tutkimukseeni soveltamisessa niin, että hyväksen, että täydellistä tulkintaa ei ole. Otan huomioon ne valtasuhteet ja identiteettikategoriat, jotka ovat relevantteja tutkimuskysymyksiini liittyen.

Intersektionaalisuutta harjoittavan tutkijan täytyy ottaa huomioon identiteetin ja vallan mekanismien kaikki akselit, jotka toistensa kanssa risteytyessään muodostavat ”matriisin”.

Ajattelutapa analyysille on nimeltään ”matrix-thinking”, josta kirjoittaa muun muassa Vivian May (2015), tai ”matrix of meaning-making” (Dhamoon 2011, 238). Matriisiajattelu vastustaa kategorista ajattelua ja luokittelua, ja sitä että joku ilmiö on välttämättä *joko* yhtä *tai* toista. Identiteettien yhdistelmien ja valtasuhteiden muodostavaa matriisia, jonka keskellä tutkija ja tutkimuskohteet ovat, voi kuvailla monilla tavoilla, esimerkkinä kasa, johon Mikado-pelin tikut on heitetty. Tämä metafora kuvaa sitä, miten keskittymistä ja hienomotoriikkaa vaativa peli vastaa sitä eri akseleiden kompleksisuutta ja intersektioita, joka intersektionaalisuuteen yhdistetään (Bereswill & Neuber 2011, 69). Samalla kun yksi asia muuttuu, voivat muutkin kategoriat ja käsitteet muuttua suhteissa toisiinsa, eli artikuloitua uudestaan. Mikadossa eri tikut ovat eri arvoisia, ja sen kautta voidaan ottaa käsittelyyn kysymys identiteettien järjestymisestä hierarkkisesti, miten yhden tikun arvo muuttuu sen mennessä ristiin toisen kanssa, ja nähdäänkö identiteetit eri arvoisina keskenään.

1.3 Tutkielman eteneminen

Tutkielman rakenne jäsentyy ensinnä tästä johdantoluvusta ja kolmesta käsittelyluvusta, joissa on alaotsikot pääasiallisille teemoille, joita *Freshwater*-romaanissa tutkin. Johdannossa käsittelen teoksen kontekstia ja kirjailijan taustaa, niiltä osin kuin on relevanttia haluttaessa ymmärtää romaanin autobiografisia elementtejä. Johdannossa olen esitellyt myös käyttämäni teoreettiset viitekehykset ja toin esiin tärkeimpiä teoreetikkoja ja käsitteitä, joiden pohjalle rakennan omaa analyysiäni. Tematiikkaa käsitteleviä alalukuja on kolme, käsittelen niissä romaanin kolme suurta ulottuvuutta. Ensimmäinen luku keskittyy Adan ja hänen sisällään olevien henkien yhteiseloön ja vuorovaikutukseen sekä identiteettien analyysiin. Käsittelen erikseen ja yhdessä kolmea eniten äänessä olevaa henkeä Adan sisällä. Perhesuhteet eivät rajoitu ihmissuhteisiin, eivätkä edes Adan omaan ja hänen sisällään oleviin henkiin, vaan sisältävät myös ulkoisia jumalia. Seuraavaksi avaan, miten hajonneen mielen problematiikka näkyy igbojen ajattelussa, ja toisaalta miten moderni psykiatria sen näkee. Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat persoonien ja niiden välisten suhteiden ohella laaja teema, jota käsittelen omassa käsittelyluvussaan. Siinä tulee esiin myös identiteetin analyysiä queer-identiteetin kontekstissa.

Varsinaisen analyysin aloitan identiteetin komplikaatioista ja yksilöstä. Päähenkilö Adan identiteeteistä siirryn seuraavaksi avaamaan *ogbanjen* hahmoa, koska sen ymmärtäminen on avain koko romaanin tarinan käsittämiseksi. Samalla tulee esiin dikotomia, joka tässä rakentuu igbojen kosmologian ja kristinuskon välille, ja joka tukee ogbanjen ymmärtämistä. Sen jälkeen avaan lisää yhdistelmää länsimaisen ja afrikkalaisen tavan välillä nähdä samat ilmiöt käsittelemällä dissosiativista persoonallisuuhäiriötä ja ogbanjen käsitettä yhdessä. Teen tekstianalyysiä traumaattisista tapahtumista Adan elämässä, ja vertaan teoksen sisältämää kahta erilaista ontologiaa ja epistemologiaa. Sekä länsimaisella psykiatrialla ja länsiafrikkalaisella kosmologialla voidaan päästä tekstin ytimeen, ja käytän molempia lähestymistapoja analyysissäni. Niiden kautta näkyvät trauman vaikutuksina aiheutuneet persoonallisuuden jakautumiset. Viimeisenä käsittelen päähenkilön aikuistuuksaan kokemia kasvukriisejä sukupuolen ja seksuaalisuuden kanssa, ja käytän queer-teoriaa sekä intersektionaalista analyysiä työkaluina. Käsittelen suhdetta rakkauden ja seksuaalisuuden välillä sekä sitä, miten trauma vaikuttaa Adan kokemukseen omasta seksuaalisuudestaan. Myös hänen sukupuoli-identiteetissään on moninaisuutta ja seksuaalisuus nähdään taipuisana ominaisuutena, joka muodostuu tilannesidonnaisesti. Viimeisessä käsittelyluvussa käytän queer-teoriaa liittyen sukupuoleen ja seksuaalisuuteen. Viides ja viimeinen luku sisältää loppupäätelmät.

2 Minuuden moninaisuus ja tajunnan fragmentaarisuus

2.1 Sosiaalisten suhteiden verkko

Tässä käsittelyluvussa, ensimmäisenä kolmesta, analysoin Akwaeke Emezin romaanin *Freshwater* päähenkilön Adan moniulotteisia suhteita hänen lapsuudenperheeseensä ja ogbanje-henkiin. Perhesuhteet ovat monimutkaisia, koska mukana on jumalia ja henkiä, joista osa jakaa saman ruumiin. Adan perheeseen kuuluvat hänen nigerialainen isänsä Saul, malesialainen äitinsä Saachi, isovelji Chima ja pikkusisko Añuli. Samalla hänen sisällään, koska hän on *ogbanje*, elää pahantahtoisia henkiä, jotka tekevät hänen persoonallisuudestaan, minuudestaan, tajunnastaan ja identiteetistään moninaisen ja sirpaleisen. Kaikkia näitä neljää sanaa voi käyttää kuvaamaan Adan kokemusta *ogbanjena*. Adan toiseus on syvempää kuin oleminen kulttuurisesti ja etnisesti väärässä paikassa tai välitilassa. Hänen vanhempansa ovat eristäneet lapsensa heidän afrikkalaisista juuristaan, joten Ada ei saa yhteisön tukea oppimiseen, vaan joutuu löytämään ja järjestämään kaiken tiedon yksin. Henget elävät hänen sisällään konkreettisesti ja kuvainnollisessa jaetussa tajunnassa, jota kerronnassa kutsutaan ”marmorihuoneeksi”. Henget viettävät siellä aikaa silloin kun eivät ole etualalla kontrolloimassa tapahtumia. Marmorihuone on tapahtumapaikka niille rajanylityksille, jolloin uusi henki siirtyy porttien takaa jumaluuksia maailmasta Adan tajuntaan. Jumaluuksia maailmassa elävät velisiskot ja ne henget, jotka eivät vielä ole siirtyneet inhimilliseen todellisuuteen. Velisiskoilla ei ole kontrollia Adaan, mutta ne yrittävät ajoittain vetää ogbanje-lastaa takaisin porttien sisäpuolelle. Kaikkien jaetussa tajunnassa elävien persoonallisuuksien todellisuudet sekoittuvat myös yhteen: ”Maybe we were blurring more than I realized” (*Freshwater*, 154). Ada itse myöntää vajavaisen käsityksensä maailmasta, mutta henget pitävät itseään kaikkitietävinä kertojina, jotka tietävät jopa tapahtumista ennen syntymäänsä. Todellisuudessa he ovat epäluotettavia kertojia, ja aikakäsityksen epälineaarisuus rikkoo kertomukselle yleensä asetettuja piirteitä (Ukwueze 2023, 69-70).

Ada ja henget muodostavat yhdistelmäolennon, jonka osia ei voi irrottaa toisistaan. Ison osan elämänsä hän ei ole täysin läsnä, vaan hänen kehoaan ohjailevat ogbanje-henget Smoke, Shadow, Asughara ja Saint Vincent. Esittelen ja analysoin kaikkia näitä hahmoja tulevissa luvuissa. Psykiatrian kontekstissa voidaan puhua dissosiaatiosta, derealisaation ja depersonalisaation muodossa sekä sivupersonista, jotka aiheutuvat voimakkaan trauman seurauksena. Ogbanjea käsitellessä täytyy ottaa huomioon, että saman ruumiin jakavat henget

ja ihminen muodostavat yhdessä *ogbanjen*, persoonia ei voi erottaa toisistaan ja henget yksin tai ihminen yksin eivät ole *ogbanje*. Voimme lukea yhdistelmäolennon kaikkien yksilöiden identiteettejä, joiden kautta kokemuksia eletään. Aikuisuudessa muodostuneita ihmissuhteita analysoin myöhemmin, keskityn tässä syntymästä asti muotoutuneisiin kiintymyssuhteisiin. Tarina, jonka *Freshwater* kertoo, on tulkittavissa metaforisesti länsimaisten ontologioiden kautta, mutta kontekstualisointi asettamalla igbokulttuuri keskelle selittää tapahtumia lähempänä teoksen kulttuurisesti paikantunutta tietoa.

Romaani on rakennettu monikon ja yksikön ensimmäisten persoonien näkökulmasta. Monikon ensimmäisessä muodossa oleva kertoja, joka esiintyy merkitsijällä ”We”, aloittaa kertomuksen ja muodostuu kahdesta hengestä nimeltään Smoke ja Shadow. Yksikön ensimmäisessä persoonassa kirjoittavia kertojia on kaksi: Ada itse sekä kolmas henki, Asughara. Suurin osa tekstistä on kerrottu Asugharan näkökulmasta. Asughara on usein pahantahtoinen ja järjestää Adan moniin hankaluuksiin. Asugharan ja Adan suhde ja yhteistyö liittyen erityisesti miehiin on monijakoinen. Asughara on pääosin kontrollissa määräten, kehen Ada ihastuu ja millaisia suhteita hän muodostaa miehiin. Yhdysvalloissa Adan tapaamista miehistä kaksi, Soren ja Ewan, ovat keskeisiä romaanin kertomukselle, ja he tulevat esiin analyysissä, kun käsittelen seksuaalisuutta, traumaa ja rakkautta. Kumpikaan heistä ei ole amerikkalainen, vaan he ovat samalla tavalla ulkopuolisia ja vähemmistöä kuin Ada. On ambivalenttia, kuinka paljon Ada viettää aikaa miesten kanssa, koska suurin osa tekstistä on kerrottu Asugharan näkökulmasta, joka manipuloi tapahtumia lähes koko ajan, erityisesti Ewanin kanssa.

Freshwater on kerrontatavaltaan ainutlaatuinen, koska se sisältää perustavanlaatuisen moninaisuuden. Kerronta kuljettaa koko ajan mukana Adaa itseään, vaikka hänellä on kontrolli tapahtumien verbalisoinnista vain muutamassa kohdassa. Suurin osa romaanista on kerrottu yhteensä kolmen *ogbanje*-hengen näkökulmasta. Kertojanääniä on Ada mukaan lukien kolme, ja yksi niistä sisältää kaksi henkeä jotka sanoittavat tarinaa yhdessä. Lisäksi Saint Vincent esiintyy henkilönä, mutta hän ei sanoita omaa perspektiiviään, paitsi joissakin dialogeissa Adan ja henkien välillä. Sivumäärällisesti suurimman osan kertoo pahantahtoinen *ogbanje*-henki Asughara. Jokaisen luvun alussa on otsikko, johon on merkitty, kenen näkökulmasta siitä alkava teksti on kerrottu. Maailma, joka nähdään perustavanlaatuisen ei-inhimillisenä, on samaan aikaan maailma, joka kiertää inhimillisen kapasiteetin tietää ja ymmärtää, joka johtaa siihen, että narratiivinen järjestys näyttäytyy järjestyksenä, joka

heijastetaan tähän maailmaan väärin perustein (Meretoja 2014, 94). *Freshwater*-romaanin narratiivinen järjestys seuraa yli-inhimillisen subjektin olemassaoloa inhimillisen todellisuuden keinoin rakentuneessa todellisuudessa. Subjektilla on käytössään useita limittäin asettuvaa aikajanoja, ja siihen sisältyy moninaisuus.

”So. The Ada belonged to us and Ala and Saachi”, toteavat kaksoishenget pian Adan ensimmäisen syntymän, ihmiseksi syntymisen jälkeen (*Freshwater*, 10). Saachi on Adan ihmisäiti, mutta ”todellinen äiti” on käärmejumala Ala, joka on olemassa igbojen ikivanhassa kosmologiassa. Ala katselee tyttärensä toimintaa etäältä, mutta ei ota kantaa ihmisten maailman tapahtumiin. Romaanin aloituslause hämmentää lukijaa ja luo tarinaan tunnelman jollakin tavalla oudosta todellisuudesta: ”The first time our mother came for us, we screamed” (*Freshwater*, 1). Ensimmäistä kertaa romaania lukevassa ja nigerialaista kontekstia tuntemattomassa lukijassa herää ensimmäisistä lauseista paljon kysymyksiä. Skandaalimaista on saada selville että äiti on käärme, lisäksi lukijan täytyy saada selville, keitä ovat ”me”, jotka kontrolloivat narratiivia sillä hetkellä (Ukwueze 2022, 69). Tässä kohtaa yksikön ensimmäisen muodossa esiintyvät kertojina kaksoishenget Smoke ja Shadow, jotka ovat olleet olemassa jo ennen kuin heidän käytössään oleva ruumis on ollut edes sikiö. Henget sanallistavat kertomusta eniten Adan varhaislapsuudessa, jossa heillä on suurin valta alitajuntaan lapsen nukkuessa (*Freshwater*, 16). Ogbanje-hengille Ada on enemmän käsite ja marionetti, jonka kontrollia he hakevat, kuin kuolevainen ihminen. ”She was a question wrapped up in breath: How do you survive when when they place a god inside your body?” (*Freshwater*, 207). Näin kaksoishenget selittävät Adan ogbanje-entiteetin ontologiaa. Alan kunnioitetusta asemasta igbojen muinaisissa uskomuksissa kerrotaan näin:

“Ala holds the underworld replete in her womb, the dead flexing and flattening her belly, a crescent moon above her. It was taboo to kill her python, and its egg, they would say, you cannot find it. And if you find it, they would add, you cannot touch it. For the egg of a python is the child of Ala, and the child of Ala is not, and can never be, intended for your hands” (*Freshwater*, 9).

Ala ja pyhonin munat ovat pyhiä, eikä niitä ole tarkoitettu ihmisten koskettamiksi. Käärmejumala Alan lapsi on itsekin jumala, joka joutuu navigoimaan ihmiselämän kehityskriisien keskellä.

”Yksi osa tätä karttaa on todellinen nimeni: jumaluuden lapsi, Alan jonainsyntynyt. Jos äitini on python, niin sitten minäkin olen; jos äitini on jumala, olen minäkin. Tällä tavalla palat lopulta loksahdivat paikoilleen: en voi tavoittaa syvää henkeä, koska olen aivan tietynlainen henki, ruumiillistunut henki. En ole pelkästään ogbanje, vaan ruumiillistunut jumala, ja se on erityistä.” (Emezi 2023, 61.)

Nigerialaisessa ajattelussa ogbanje-lapsi syntyy maailmaan kuollakseen ja kiduttaakseen vanhempiaan, erityisesti äitiä. Nämä lapset usein kuolevat elettyään vain muutaman vuoden. Adan ihmisvanhemmat, Saul, joka on igbo ja lääkäri ja Saachi, Malesiasta kotoisin oleva sairaanhoitaja, tapaavat Lontoossa. Perheen kolme lasta muodostavat kolminaisen yhdistelmän, jossa Chima on vanhin poika ja perijä, Ada vastaus rukoukseen ja nuorin, Añuli, rukouksen lopussa oleva ”amen” (*Freshwater*, 26). Henget seuraavat läheisesti myös Adan perhettä ja kertovat, että Saul oli valinnut Saachin lastensa äidiksi, koska tämä oli älykäs ja heidän lapsensa olisivat neroja (*Freshwater*, 16). Postkoloniaalisessa Nigeriassa edelleen koulutuksen saaminen Lontoossa on arvostettu saavutus. Tämä luo Adalle etuoikeutetun aseman lapsuudessaan ja hänen vanhemmilleen korkeamman elintason ja sosiaalista pääomaa. Ada asuu lapsuudessaan isoissa taloissa lääkärien kortteereissa. Tässä tutkielmassa luen traditionaaliset länsiafrikkalaiset legendat ja uskomuksia sieltä lähtöisin olevan viitekehyksen kautta. Otan kuitenkin intersektionaalisesti huomioon sekä afrikkalaisen että länsimaisen kontekstin, ja niiden luomat valtasuhteet, joista monet vaikuttavat Adan elämään päällekkäin kasaantuneina. Hän on samalla kahden älykkään ja menestyvän ihmisen ja korkeassa arvossa pidetyn jumaluuden lapsi, ja hänen olemassolonsa on alusta asti ristiriitainen. Ristiriitaa luo toinen jalka porttien sisäpuolella, jonne jumalat tätä ogbanje-lastaa vetävät.

Vaikka Saul ja Saachi eivät juuri opeta lapsilleen igbojen perinteistä, kuvataan yksi joulukuussa tapahtuva seremonia tarkoin, ja se on teoksen ensimmäinen kliimaksi. Adan ystävän Lisan perhe ottaa hänet mukaan naamioiden seremoniaan, jossa kaksoishenget heräävät eloon. Harmattan-seremoniassa, kun Smoke ja Shadow siirtyvät yhteiseen tietoisuuteen, he kuulevat ihmisjoukon tanssivan, soittavan ja laulavan muinaisella kielellä. Adan oma tietoisuus, niiltä osin kun hän pystyy itse ajattelemaan, on liminaalinen tila ihmisten maailman ja jumalten maailman välillä. Harmattan-seremoniassa herää uskomusten mukaan eloon paljon henkiä. Tässä kohdassa on ensimmäinen maininta ogbanjeista, jonka ymmärtäminen avaa romaanin afrikkalaisen kontekstin:

”The music sang commands in an old inherited language. It drifted into our sleep, our restless slumber, it called to us as clearly as blood.
Have you forgotten us already?
 We fluttered. The voice was familiar, layered and many, metal tearing through the air. The ground pounded.
We haven't forgotten any of your promises, nwanne anyi.
 The air cracked as we remembered. It was the sound of our brothersisters, the other children of our mother, the ones who had not come across with us. Ndi otu. Ogbanje. Their earthly masks whirled through the humans and they smelled like the gates, like

sour chalk. Masquerade seremonies invite spirits, giving them bodies and faces, and so they were here, recognizing us in the midst of their games”. (*Freshwater*, 18-19.)

Kohtauksessa Harmattan-seremonia on kuvattu melko yksityiskohtaisesti, mikä muodostaa kontrastin siihen, että vaikka igbojen uskonnolla on romaanissa tärkeä rooli, sitä selitetään auki hyvin vähän. Samoin myös tässä kohdassa igbonkielinen lause jätetään kääntämättä, mikä lisää mysteerisyyttä. Smoke ja Shadow, enemmän kuin Asughara puhuvat porteista, joiden läpi osa käärmejumala Alan lapsista on tullut läpi, osa ei. Adan tapauksessa velisiskot, jotka pyrkivät vaikuttamaan taustalla, ovat jääneet porttien sisäpuolelle, jossa jumalat vaikuttavat etäältä.

”All the madnesses, each and every blinding one, they can all be traced back to the gates. Those carved monstrosities, those clay and chalk portals, existing everywhere and nowhere and all at once. The opening is easy... They cannot be left swinging wide like a slack mouth, leaking mindlessly. That would contaminate the human world... There are rules. But these are gods and they move like heated water, so the rules are softened and stretched.” (*Freshwater*, 33).

Kaksoishenget toiseuttavat Adan autonomisesta oman kokemuksensa elävästä subjektista käsitteeksi ”the Ada”, kun taas Asughara ”katsoo hänen silmiensä läpi” tai ”hymyilee Adan suulla”. Lisäksi Adan ruumis on queer ja poikkeava, sekä ogbanje-statuksen että liukuvan sukupuoli-identiteetin vaikutuksesta. Samoin kuin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, myös ogbanje on aina ”toinen”. Nimityksen ”the Ada” voidaan myös tulkita määrittävän tämän yhdistelmäolion ihmiseksi, jolla on yhteyksiä henkimaailmaan ja samalla hengeksi, jolla on yhteyksiä ihmismaailmaan (Magaqa & Makombe 2021, 28). Kertomuksen luonto edellyttää subjektia, joka ottaa käyttöönsä kielen elementtejä ja konstruoi niistä lukijalle sarjan tapahtumia, joista käy ilmi, mitä kertojan tietoisuudessa tapahtuu. Nomadiseen tietoisuuteen liittyy siirtymisen lisäksi rajojen ylittämistä. Kun subjekti omaksuu nomadisen tietoisuuden, hänen olemisestaan tulee samalla vallankumouksellista ja normeihin sopeutumattoman. (Ukwueze 2023, 66.) Ada ei sopeudu sosiaalisiin eikä spirituaalisiin konventioihin. Hän ei ole täysin inhimillinen, ei tunne oloaan ihmiseksi ihmisten joukossa, eikä ogbanjena myöskään noudata niille asetettuja sopimuksia ja tarkoituksia. Selvitän *ogbanjen* ontologiaa seuraavissa alaluvuissa tarkemmin. Samoin Adan queer-identiteetti tekee hänestä toiseutetun ja normeihin sopeutumattoman.

Alkuaikoina Yhdysvalloissa kaksoishenget vahtivat ihmisruumistaan koko ajan, ja kertovat näin: ”when the Ada was seventeen, she was living in America, in a small town in the

Appalachian Mountains. Saachi had moved her there for university and the Ada would have been alone, except that we were with her, we were always with her” (*Freshwater*, 39).

Kolmas henki, jolla on kertojanääni on nimeltään Asughara. Hän kertoo kolmannesta syntymästä, jossa hänet vedetään porttien läpi marmorihuoneeseen:

”Of course I came. Why wouldn’t I? Let me tell you, Ada meant every world to me. But I can’t lie; this third birth of a thing was a shock. I had been there, just minding my own business as part of a shifting cloud, then the next thing I knew, I was condensing into the marble room of Ada’s mind, with time moving closer for me than for her. The first thing I did was step forward so I could see through her eyes.

I looked around the marble for Ada and there she was, a shred in the corner, a gibbering baby. I didn’t touch her, that wasn’t my style. I’ve never been the comforting type. Instead I sank my roots into her body, finding my grip on her capillaries and organs. I already knew that Ada was mine: mine to move and take and save. I stood her body up”. (*Freshwater*, 61-62.)

Metaforat, joita Asughara tässä käyttää ovat luontoon liittyviä, ja niiden kautta korostuu igbojen luonnonläheisyys heidän maailmankuvassaan. Asughara tekee selväksi, että ei ole sellainen henki, joka lohduttaa, ja toimii nopeasti upottaakseen juurensa Adan mieleen, valmistautuen näin kontrolloimaan tulevia tapahtumia. Ada on Asugharalle liikutettavissa, otettavissa, suojeltavissa, että pelastettavissa. Henki on usein armoton manipuloidessaan tapahtumia välittämättä, että Ada joutuu epäilyttäviin tilanteisiin, mutta syvimmiltä traumaailta Asughara suojelee Adan mieltä lukitsemalla muistot oman persoonansa taakse.

Luontometaforat luovat tekstiin primitiivisen tunnelman, ogbanjeja on ollut olemassa pitkään. Henget heräävät kun ihminen on lähimpänä luontoa, kuten Harmattan-seremonia Smoken ja Shadow’n tapauksessa, tai haavoittuvaisimmillaan kohdatessaan traumaa, kuten Asugharan syntymässä tapahtuu. Asughara on trauman lapsi ja hän siirtyy marmorihuoneeseen Adan kokeman seksuaalisen trauman seurauksena. Adan kohtaamia monia traumoja avaan alaluvussa 3.1.

Kaksoishenkien ja Asugharan kontrolli Adan vartaloon ja toimintaan eroaa toisistaan siten, että Smoke ja Shadow ovat enemmän sivustaseuraaajia, ja tekevät huomioita ”the Adan” elämässä tapahtuvista asioista, ja Asughara pyrkii täyteen kontrolliin, saavuttaenkin sen suuren osan ajasta. Kaksoishenget kuvailevat suhdettaan Adaan ja jaettuun tajuntaan eri tavalla eri luvuissa. Lopussa, kun Ada tapaa joruba-pappi Leshin, he ajattelevat: ”Ah, we have always claimed to rule the Ada, but here is the truth: she was easier to control when she was weak. Here’s another truth: she is not ours, we are hers” (*Freshwater*, 215). Siinä sijainnissa, jossa Adan ja henkien yhteinen elämä alkaa, kaksoishenget kuvaavat hämmennystään sanoen:

”... we became confused. We were at once old and newborn. We were her and yet not. We were not conscious but we were alive – in fact, the main problem was that we were a distinct *we* instead of being fully and just *her*” (*Freshwater*, 5).

Yksi neljästä Adan kertomista luvuista on kirjoitettu runomuotoon (*Freshwater*, 162). Runossa toistuva säe on ”my mother does not sleep at night”. Kolmanneksi viimeinen säkeistö kuvaa ogbanjena olemista: ”They couldn’t wait to ride me, to drink from my terrible depths. Crippled in meat and hot skin, I tried to die from this body”. Viimeinen säkeistö peilaa ogbanjen äidin raskasta asemaa näin: “They slaver at the foot of her bed. When cold gods give you their child, make sure to keep her alive. My mother does not sleep at night.” Kylmät jumalat siis antavat naiselle yhden lapsistaan, joka on ogbanje, ja hänen tehtävänsä on pitää lapsi elossa. Lapsi kuitenkin yrittää kuolla päästäkseen eroon lihallisesta ruumiista, johon hänet on suljettu. Saachi kantaa jatkuvaa huolta tyttärestään. Ihmisäiti ei koskaan osaa lohduttaa ogbanje-lastaan riittävästi (*Freshwater*, 25). Saachi ehkä kokee riittämömyyttä ogbanje-lapsen äitinä, mikä ajaa hänet kauas lapsistaan pitkiksi ajoiksi kerrallaan.

Kaksoishenget, enemmän kuin Asughara, puhuvat porteista, joiden läpi osa Alan lapsista on tullut läpi, osa ei. Viittaukset portteihin ovat koko romaanin läpi toistuva motiivi. Kaksoishenkien vaikutus painottuu lapsuuteen, ja ne ovat lähempänä portteja kuin aikuisuutta hallitseva Asughara. Aikuisuudessa kaksoishenget ovat enemmän passiivisia sivustaseuraajia kuin aktiivisessa roolissa tapahtumisen keskiössä, kuten Asughara. Adan tapauksessa velisiskot, jotka pyrkivät vaikuttamaan taustalla, ovat jääneet porttien sisäpuolelle. Velisiskot ovat muita igbojen kosmologiaan kuuluvia henkiä. Kaksoishenget pohtivat, ovatko jumalat olleet huolimattomia lähettäessään osan lapsistaan porttien läpi, kun osa jäi sisäpuolelle. Metaforana toimii rakennelma, jossa portit ovat auki velisiskoille ja niille hengille, jotka menevät niistä läpi ja ”the Ada” on silta (*Freshwater* 16). Porttien motiivin funktiosta ja merkityksestä kaksoishenget kertovat näin:

”We came from somewhere – everything does. When the transition is made from spirit to flesh, the gates are meant to be closed. It’s a kindness. It would be cruel not to. Perhaps the gods forgot; they can be absentminded like that. Not maliciously – at least, not usually. But these are gods, after all, and they don’t care about what happens to flesh, mostly because it is so slow and boring, unfamiliar and coarse. They don’t pay much attention to it, except when it is collected, organized and souled.” (*Freshwater*, 5).

”All the madresses, each and every blinding one, they can all be traced back to the gates. Those carved monstrosities, those clay and chalk portals, existing everywhere and nowhere and all at once.” (*Freshwater*, 33).

Portit tuoksuvat liidulta, ja siltoihin sekä veteen liittyvät metaforat voidaan nähdä symbolina diasporisen menneisyyden muistamiselle. Toistamalla traumaa voidaan yrittää parantaa esivanhempien muistoja (Schindler 2023, 234). Ogbanje-henkien luonteenpiirteeseen ja oikeuksiin kuuluu aiheuttaa tuhoa maan päällä ja kostonhimoisuus. Niiden tekemään sopimukseen kuuluu lapsen mukana kuoleminen ja reinkarnaatio seuraavassa lapsessa. Jos ne eivät seuraa sopimusta, muut henget kiusaavat niitä provosoimalla pahantahtoista toimintaa, jonka seurauksena ogbanjen ihmishahmo joutuu yhä enemmän eristyksiin muista ihmisistä (Schindler 2023, 233). Adan tapauksessa velisiskot eristävät hänet ensimmäiseksi äidistään. ”And this is how you break a child, you know. Step one, take the mother away” (*Freshwater*, 32). Saachin lähtö on toinen, pian ensimmäisen jälkeen Adan kokema trauma, jonka jälkeen traumat alkavat kasaantua vaikuttaen tapahtumien kulkuun.

Asughara syntyy Adan elämän ”kolmannessa syntymässä”. Ensimmäinen syntymä tapahtui, kun kaksoishenget siirtyivät marmorihuoneeseen, toinen syntymä tapahtui Georgian osavaltiossa Yhdysvalloissa, ja kolmas tapahtuu Virginian osavaltiossa. Tästä syntymästä puhutaan nahanluontina, kuten käärmeillä. Kaksoishenget vakuuttavat, että Asugharan läsnäolo ei tarkoita heidän poissaoloaan, vaikka he kaatuivatkin taaksepäin kolmannen hengen rynnätessä eteenpäin (*Freshwater*, 87). Asughara vie lähes kaiken tilan Adan ja henkien jakamassa tietoisuudessa, ja hän on jumaläiti Alan lisäksi käärmemäisin. Kaikki henget, todellinen äiti Ala sekä Asughara näyttävät käärmeiltä tai ovat käärmeitä, joilla on ”nahkainen pää”. Asughara saa iloa siitä, kun Adan toiminta sopii yhteen hänen persoonansa ja halujensa kanssa. Kun Ada menee kampaajalle leikkaamaan kokonaan pois paksut kiharat hiuksensa ja poistattaa kulmakarvansa, Asughara on onnellinen, koska sillä hetkellä Ada näyttää eniten häneltä. ”The hair she had now was dead, deader than hair usually is. Besides, I had arrived and something had to mark that, so cutting her hair felt correct”, perustelee Asughara päätöstä hankittua eroon Adan hiuksista. (*Freshwater* 66-67.) Tässä kohdassa tapahtumia Ada on juuri täyttämässä 19 vuotta. Ensimmäinen kerta, kun afrikkalainen nainen leikkauttaa hiuksensa lyhyeksi, on usein metodi ja symboli emansipaatiolle, ja kohta elämässä, jolloin hän alkaa etsiä omaa identiteettiään ja hakee itsenäisyyttä ja yksilöllisyyttä kapinoimalla hiusten leikkaamisen kautta (Majali, Coetzee & Rau 2017, 164). Juuri näin tapahtuu Adan ogbanje-kokemuksen aikajanelalla, kun hän leikkaa hiuksensa. Sillä hetkellä hänen ulkonäkönsä on niin

lähellä käärmemäistä Asugharaa kuin mahdollista, ja heidän yhteistyönsä todella alkaa. Etnisesti afrikkalaisille naisille hiukset ovat pitkään olleet tärkeä symboli, joka kuvaa kulttuurista ja sosiaalista statusta ja edelleen he käyttävät paljon aikaa, vaivaa ja rahaa hiuksiinsa. Hiukset ovat enemmän kuin estetiikkaa, ne ovat kauneuden symboli ja muodostavat osan identiteettiä afrikkalaisissa kulttuureissa. (Majali et al. 2017, 159.) ”They were black women who paid and took money to get to get long hair, thick hair, straight hair, and she had it pouring down from her head like an afterthought” (*Freshwater*, 66). Siten voi ymmärtää, miksi kaikki muut kampaajat ja asiakkaat ovat järkyttyneitä Adan päätöksestä luopua hiuksistaan, eivätkä ole uskoa korviaan, kun hän esittää pyyntönsä. Kiehtovuus hiuslaatuun alkaa jo vastasyntyneen hiuksia ihasteltaessa, ja kaksoishenget kuvaavatkin Adaa näin hänen ihmisruumiinsa syntyessä: ”so there she was: a fat baby with thick, wet black hair” (*Freshwater*, 5). Kun Ada ensimmäisen kerran menee tapaamaan äitiään lyhyine hiuksineen, he riitelevät aiheesta, ja Saachi jättää kylpyhuoneeseen lapuilla viestejä, joissa on otteita Raamatusta. Ne liittyvät pääosin siihen, kuinka ”naisen hiukset ovat hänen kruununsa” (*Freshwater*, 68). Adan käytös ja Saachin reaktiot liittyen hiuksiin isäivät romaaniin elementtejä sukupuolten välisten rajojen fluiditeetista.

Useamman persoonan eläminen samassa ruumiissa tulee esiin parhaiten Asugharan kertomissa osissa. Asughara kuvaa Adan toimintaa niin, että Adan ruumis on täysin hänen ohjailtavissaan, ja samalla henki suojelee ”lihahäkkinsä” tajuntaa traumaattisilta muistoilta. Kun Ada valmistuu yliopistosta ja hänen äitinsä ja sisaruksensa lentävät Virginiaan juhlistaakseen valmistumista, kertoo Asughara Adan ilmeettömyydestä, huolimatta marmorihuoneen sisäisestä kaaoksesta: ”... the whole time, Ada was unsettled and shaking. I had to keep her face smooth so that her human family wouldn't see any of the storm within” (*Freshwater*, 115). Kaksoishenkien kertomien lukujen kohdalla Ada tuntuu olevan kauempana taka-alalla kuin Asugharan kertomissa kohdissa. Kaksoishenkien kertomat luvut keskittyvät useammin elämänmuutoksiin, ja kattavat yleisempiä kuvauksia ajanjaksoista ja pidemmältä ajalta kerrallaan, kun taas Asugharan kerronta on usein hetkellisempää pirstaleisempaa. Asughara on kiero, koska uuden syntymän jälkeen, jossa hän herää, monet Adan kohtaamista vaikeuksista ovat pääosin hänen aiheuttamiaan. Asughara esimerkiksi huomaa, että kun Ada on humalassa, hän tekee asioita, jotka synkronoivat Adan ja Asugharan paremmin samalle aaltopituudelle (*Freshwater*, 108). Asughara käskää Adaa aluksi näännyttämään itseään ja ottamaan karatetunteja (*Freshwater*, 107). Nämä kehollisen tilan

muokkaaminen ja aggressiivinen harrastus edeltävät myöhemmin seuraavaa anrogynimmän olemuksen ja maskuliinisuuden etsintää.

2.2 Sirpaleinen identiteetti

Jos kyseessä olisi yksi täysin itselleen kuuluva yksilö, näkyisivät hänen monet toistensa kautta eletyt kokemukset ja kategoriat yhtenäisenä positiona ja lineaarisena jatkumona, mutta *Freshwater*-teoksessa näin ei käy. Minuuden jakautuneisuus itsessään vastustaa analyysiä ja kategorioita, eikä siitä ole mahdollista tehdä lopullisia johtopäätöksiä. ”We had settled into a rhythm now. Even though Ada named us, I think she was surprised at how quickly Saint Vincent and I took on these names, how distinct we became” (*Freshwater*, 139). Tässä kohtaa intersektionaalinen analyysi voikin keskittyä siihen, kuinka yksilöt jatkuvasti ja joustavasti neuvottelevat moninaiset ja yhteensulautuneet identiteettinsä jokapäiväisen elämänsä kontekstissa. Modernina aikana identiteetin problematiikka liittyi siihen, miten identiteetit rakennettiin, ja sitten yritettiin pitää stabiileina ja liikkuvina. Postmodernina aikana kysymys on se, miten identiteetti rakennetaan välttämättä staattisuutta ja pitäen vaihtoehtoja auki (Bauman 1996, 18). *Freshwater*-romaanin kuvaamasta maailmasta on mahdoton tehdä eksakteja tulkintoja, ja lukijan tekemät tulkinnat ovat väistämättä vajavaisia, koska kaikki esitetty tieto on fragmentaarista, ja inhimillisiä sekä yliluonnollisia tasoja on monia. Intersektionaalisuus käsittää kaikki identiteetikategoriat relatiivisina, väliaikaisina, muuttuvina ja epätäydellisinä (Carbado 2013, ks. Ilmonen 2020b, 351). Subjektin muotoutuminen ja identiteetit eivät ole myöskään autonomisia ja yhtenäisesti nimettävissä olevia (Dhamoon 2011, 231). Kokemus identiteetin joustavuudesta ja relatiivisuudesta on rakennettu sisään romaaniin. Fragmentaarinen, monta ääntä sisältävä kerrontatapa kuvaa ihmisyyden kompleksisuutta, sääntöihin sopeutumattomuutta, moninaisuuden sisältävää tapaa olla (Magaqa & Makombe 2021, 31).

Stuart Hallin kaksi käsitettä, joiden kautta pystyn selvittämään omaa tutkimuskysymykstäni ovat artikulaatio ja kulttuurisen identiteetin mukautuvuus. Artikulaatio on lähtökohta analyysille relatiivisesta kontekstista. Termillä on kaksoismerkitys, se voi olla joko nivel tai yhteenliitetyt kaksi tai useampaa osaa tai vaihtoehtoisesti moninkertainen ideoiden yhdistyminen, ja selvittää ideoiden suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan (Hill Collins 2019,

232). Hallin teorioiden mukaan identiteetit eivät koskaan ole yhtenäisiä, vaan jatkuvassa liukenemisen tilassa, pirstaleisia ja säröileviä (ks. Magaqa & Makombe 2021, 26). Identiteetit ovat pisteitä, joissa tapahtuu tilapäinen yhteenliittyminen subjektin positioihin, ne muodostuvat aina diskurssin sisällä ja ovat menestyksekkäästi artikuloituja rakenteita tässä dynaamisessa konstruktiossa (Hall 1996, 6). Myös Stuart Hall käyttää sanaa intersektio puhuessaan identiteettien artikulaatiosta. Hall (1996, 4) näkee identifikaation moninaisena, ja muistuttaa että kulttuuriset identiteetit eivät ole yhtenäistettävissä, vaan myöhäismodernina aikana lisääntyvästi fragmentoituneita ja niille löytyy historiallisia tapoja muodostua ja jatkaa vuorovaikutusta aikaisempien ja nykyisten diskurssien kanssa. Identiteetit eivät vastaa vain kysymyksiin siitä, keitä olemme ja mistä tulemme, vaan mitä meistä saattaa tulla ja mitä representaatioita meillä voi olla.

Freshwater-romaanin kuvaamassa Harmattan-seremoniassa, jota analysoin aiemmin, yksi naamioituneista tanssijoista lähestyy Adaa. Se tunnistetaan velisiskoksi, joka on vihainen, ja käskee äänellä, joka kaikuu syvällä Adan sisällä: ”*Wake up!*”. Näin kotikylässään Harmattan-juhlan aikana Ada kokee toisen syntymänsä. Vaikka kokemus on pelottava, myöhemmin hän muistelee hetkeä, jolloin kaksoishenget avaavat silmänsä marmorihuoneessa, yhtenä aidosti onnellisista hetkistä lapsuudessaan (*Freshwater*, 20). Se on Adan entiteetin ja minuuden ensimmäinen jakautuminen, ”toinen syntymä”. Onnellisuus ei välttämättä ole riippuvainen subjektin ulkopuolisista tapahtumista, vaan siitä miten tulkitsemme ne (Ahmed 2010, 21). Lapsi, joka ei ole ogbanje, olisi voinut säikähtää kuoliaaksi tämän tapahtuman kohdatessaan, mutta Ada kokee onnellisuuden tunnetta, koska löytää uuden palasen pirstaleiseen kokemukseensa maailmasta. Jakautuminen on sillä tavalla monitasoinen, että uusi persoonallisuus sisältää kaksi henkeä, jotka on nimetty erikseen, ja jotka sanallistavat kertomusta yhdessä monikon ensimmäisessä persoonassa. Yhdessä prosessissa tapahtuu siis kaksi jakautumista sisäkkäin. Kaksoishenkien syntymä on ensimmäinen romaanissa tapahtuva persoonallisuuden jakautuminen.

Freshwater-romaanissa melkein mikään, mikä länsimaisessa epistemologiassa ja ontologiassa identiteeteistä, kategorioista tai kulttuurisista konventioista otetaan annettuna, ei toimi kuten ne yleensä länsimaissa käsitetään. Teoksen kohdalla inhimillisistä identiteeteistä puhuminen on problemaattista, koska Ada ei ole ihminen, vaan *ogbanje*. Näitä olentoja, lapsia, jotka syntyvät merkittyinä ja kuolevat palatakseen seuraavassa lapsessa, on pitkään tallennettu igbojen kosmologiaan. Kategorisesti ajateltuna ogbanje on liian samanlainen ollakseen

erilainen, ja liian erilainen ollakseen sama (ks. Carbado 2013, 813). ”Forgive us, we sound scattered. We were ejaculated into an unexpected limbo – too in-between, too god, too human, too halfway spirit bastard. Deity seed, you know” (*Freshwater*, 34). Näin kaksoishenget vetoavat lukijaan. Asughara, joka kokee suojelevansa jaettua tajuntaa, muistuttaa: ”I had to protect us. When I made Ada do things she didn’t want to, I wasn’t doing it to be cruel. The whole thing is greater than the individual (*Freshwater*, 139). Henget näkevät kokonaisuuden arvokkaampana kuin yksilön, mikä johtaa monien identiteettien yhteensulautumiseen. Niillä on yhteinen strategia elämän haasteista selviytymiseen, eikä persoonallisuuksia tässä voi täysin erottaa toisistaan. Analyysin vuoksi oman positioni vaatimalla tavalla kuitenkin käsittelen kaksoishenkiä, Asugharaa ja Adaa, myös erillisinä hahmoina.

Identiteetit ovat elettyjä kokemuksia, jotka menevät lomittain samalla kun niihin vaikuttavat yhteenkietoutuneet vallan mekanismit, jotka vahvistavat toisiaan yhteisvaikutuksessa (May 2015, 3). Identiteetit nähdään intersektionaalisesti aina elettyinä kokemuksina, jotka muodostuvat suhteissa toisiinsa, ei essentialistisina eli annettuina, kiinteinä ja lopullisina. Tämä tarkoittaa myös sitä, että yhden eletyn identiteetin muutos vaikuttaa myös muiden kategorioiden muodostumiseen. Identiteetti voidaan nähdä liukuvana kulttuuristen attribuuttien arvojen määrittäjänä tietyssä ajassa ja paikassa (Ruiz 2017, 336). Vallan käsite voidaan myös käsittää eri tavoilla; voimana dominoida ihmisiä ja asioita, tai luovuutena ja elämää vahvistavana voimana (hooks 2000, 85). Valtasuhteiden analysoiminen on välttämätöntä otettaessa selvälle, miten ihmiset käytännössä objektifioidaan subjekteiksi (Foucault 2007, 117). Rajanylitykset, joita *Freshwater* kuvaa marmorihuoneessa sekä Adan ja Saachin maanosasta toiseen tapahtuvien siirtymisten kautta, liittyvät diasporiseen identiteettiin. Ne eivät merkitse ainoastaan transkulttuurisuutta ja liikkumista, vaan myös paikallisia poliittisia taisteluita, jotka ovat sidottuja siihen spesifiin paikkaan, johon muuttoliike kohdistuu (Hall 1996, 92). Identiteetit yhteiskunnallisesti muodostuneina dynaamisina konstruktioina ovat sidottu myös poliittisiin sijainteihin.

Kun ogbanjeen lisätään sukupuolen joustavuus ja seksuaalisuus nähdään taipuisana ominaisuutena, joka on yksilön toimintaa tietyssä tilanteessa eikä pysyvä ominaisuus, saadaan uusi piste analyysille. Koska identiteetti artikuloituu aina kulttuurisessa ja historiallisessa kontekstissa, ei se ole koskaan pysyvä. Yksilön samat ominaisuudet merkitsevät eri yhteisöissä erilaisia asioita ja arvoja, joista muodostuu identiteetti. Tiedot, taidot ja

ominaisuudet voivat antaa sekä etuoikeuksia että olla hidasteita. Jokainen yksilö otetaan huomioon intersektiona, johon keskittyy monia kategorioita, ja johon vaikuttavat monet valtasuhteet. Edellisessä alaluvussa keskityin persoonallisuuksiin, jotka elävät Adan päässä ja sanallistavat tarinaa. Tässä alaluvussa avaam identiteettikategorioita, joita häneen (ihmisenä performoidun) elämän varrella voidaan yhdistää. *Freshwater* tuo analyysin keskelle monia epäkonventionaalisia käsitteitä, konsepteja ja kategorioita, joita lukijan on yritettävä ymmärtää oman kulttuurisen kontekstinsa kautta. Ogbanje on samalla yksi, kaksi ja monta. Moninaisuus kasvattaa identiteettikategorioiden määrää romaanin tulkinnoissa, ja palasista muodostuu sirpaleinen identiteetti, jos otetaan analyysin keskelle Adan inhimillinen keho ja kokemukset. Adan voidaan nähdä elävän kokemuksia monien identiteettikategorioiden kautta. Otan ne esiin kronologisessa järjestyksessä, ja avaam niitä merkityksiä, joita tapahtumien muodostumisilla on moninaisuuden kannalta. Ne kaikki risteävät keskenään, kasaantuvat päällekkäin ja menevät limittäin. Ogbanje-kokemus kompleksisoi Adan minuutta ja tekee identiteeteistä abstraktioita ja liukenevia. Romaanin moniäänisyys johtaa kakofoniaan, valtataisteluun marmorihuoneessa, ei harmoniseen kokonaisuuteen. Tässä on mielenkiintoinen asetelma, kun identiteetit itsessään kiistelevät siitä, kuka on dominantti, eikä kysymykseen löydy pysyvää vastausta, vaan se muuttuu ajallisessa ja avaruudellisessa tilassa. Identiteetin osaset siis vastustavat lopullisten kategorioiden lukitsemista ja kokonaisuus on dynaaminen konstruktio. Stuart Hallin teorioista peräisin olevaa artikulaation käsitettä voidaan myös käyttää, ja lähtökohtaisesti jo obganje itsessään on kahden eri käsitteen ja olemassaolon tavan artikuloitu konjunkturi. Artikulaation toinen merkitys, konjunkturi eli nivel näkyy niin, että Adan olemassaolo obganjena liittää yhteen kaikki identiteettikategoriat joihin hän kuuluu ja kaikki elämäntavat ja valinnat. Sokeissa pisteissä näkyvät kaikki Adan persoonien eletyt identiteetit, valtasuhteet, marginalisaation kohdat ja niiden risteykset.

Monet näistä idetiteeteistä marginalisoivat Adaa, mikä on lähtökohta analyysiini.

Lapsuudenperheestä alkaen, tyttärenä ja pikkusiskona Ada on alisteisessa asemassa isoveljeensä nähden eikä saa isältään juurikaan emotionaalista lämpöä. Ada on etnistä vähemmistöä koko elämänsä, j Hän on samalla maailmankansalainen ja ei kuulu mihinkään, mikä voimistaa eristäytyneisyyden kokemusta kaikkeen muuhun lisätynä. Perheessä on jäykät sukupuoliroolit, ja isä on ”perheen pää”. Nigerianlaisena ja afrikkalaisena Ada on etnistä vähemmistöä Yhdysvalloissa, missä hän usein joutuu pelkistetyksi afrikkalaisuuteensa. Syntymässä naiseksi määriteltynä Ada on alisteisessa asemassa suhteessa patriarkaattiin ja kaikki hänen elämässään pidempään olevat miehet kohtelevat häntä huonosti. Isä on kylmä ja

etäinen, isovelji Chima pahoinpitelee ja Sören, tanskalais-eritrealainen lentopallonpelaaja, Adan ensimmäinen vakavampi parisuhde, raiskaa hänet toistuvasti, aiheuttaen trauman. Irlantilaiseen Ewaniin Ada rakastuu mutta rakkaus ei ole symmetristä ja aitoa, eikä heidän parisuhteensa ole terve, koska sen aikana tapahtuu pettämistä ja väkivaltaa. Ewan kommunikoi suuren osan ajasta käytännössä Asugharan, ei Adan kanssa. Adan queer-identiteetissä on kaksi marginalisoivaa tasoa. Ensin hän löytää identiteettinsä biseksuaalina tai panseksuaalina, sitä ei spesifioida. Hän on seksuaalivähemmistöä ja kokee homofobiaa yksilöiden taholta ja heteronormatiivisuuden ja heteroseksismin rakenteen kautta. Toiseksi *Freshwater* rikkoo konventiota heterosuhteiden normatiivista asemaa vastaan, sillä ainut Adan terveistä ja tasapainoisista suhteista on Donyenin kanssa, joka on nainen. Muunsukupuolisena transihmisenä hän kokee vähemmistöasemansa kautta transfobiaa.

Intersektionaalinen analyysi näkee myös identiteetikategoriat aina suhteellisina, tilapäisinä ja spekulatiivisina. Sen kritiikki on kehittynyt huomioimaan muutkin vähemmistöidentiteetit, mutta ei kuitenkaan ole tarkoitus luoda positioivaa teoriaa. Intersektionaalisen lukemisen kautta voidaan tunnistaa, että sama identiteetti voi kontekstista riippuen aiheuttaa joko marginalisoivan tai enemmistöaseman. Niin käy, kun Adan luokka-asema muuttuu transatlanttisen muuton jälkeen. Kotimaassaan hän oli ylempää luokkaa lääkäri-isänsä ansiosta, ja he asuivat isoissa taloissa. Yhdysvalloissa hänellä ei ole vanhempiensa taloudellista tukea ja hän on opiskelija muiden joukossa. Igbo-tamili-etnisyytensä ansiosta hän ei ole täysin valtaväestöä Nigeriassa, ja Yhdysvalloissa on etnistä vähemmistöä. Lapsen, joka on ”mixed-race”, olemassaoloa mutkistaa se, että hänet jatkuvasti nähdään vanhempiensa kahden eri etnisyyden kautta kehona, joka on ”jonkun välissä” (Ahmed 2006, 145). Adalla on syntyperänsä lisäksi toinen jalka porttien sisäpuolella, ja ogbanjena hän on fundamentaalisesti kahden maailman välillä, jolloin tämä efekti korostuu. Kaikkien Adan ympärillä yhtään pidempään pysyvien henkilöiden kansallisuus ja usein ihonväri mainitaan. Ada yritetään aluksi saada mukaan afrikkalaiseen opiskelijayhteisöön, mutta hän ei sopeudu: ”...Ada didn’t know why, not yet. America would teach her later”, toteavat kaksoishenget (*Freshwater*, 50). Analysoin tämän dynamiikan niin, että Ada on väliinputoja, joka ei sovi mihinkään kulttuuriin, hän ei ole mustien opiskelijoiden mielestä tarpeeksi musta, ja valkoisille hän on liian musta. Häneen kohdistuu tässä monia konventioita ja normeja, jotka liittyvät rotuun ja kulttuuriin. Rodullisia ja kulttuurisia identiteettejä ei voi käsitellä essentialistisesti, pysyvinä ja annettuina, vaan nekin muodostuvat kontekstisidonnaisesti yksilön elettyjen kokemusten kautta vuorovaikutuksessa persoonan ja ympäristön välillä. Problemaattista on myös

amerikkalainen tapa luokitella kaikista eri Afrikan maista tulevat maahanmuuttajat samaan ryhmään, kun yksittäisten maidenkin sisällä asuu monesti useita heimoja, joilla kaikilla on oma kulttuurinsa, kielensä ja uskontonsa. Nigeriassa esimerkiksi asuu noin 250 kansaa, joilla kaikilla on oma kulttuurinsa ja kielensä (Encyclopaedia Britannica).

Länsimaisessa psykiatrisessa kontekstissa Adan kokemus tulkitaan dissosiatiiiviseksi persoonallisuushäiriöksi (DID-diagnoosi), ja hän itsekin epäilee tullessa hulluksi. Se johtaa Adan etsimään selityksiä kokemukselleen psykologiasta. On relevanttia huomioida, että Adan toiseus on perustavanlaatuaista, ja ogbanje-henkien sanoittaman tarinan kulkiessa eteenpäin monet toiseudet assimiloituvat samaan yksilöön ja toiseus kumuloituu. Ogbanje esitetään myös erityisesti alussa tiedettynä tietona eikä selitetä auki, ja Nigerian kulttuurille ja uskonnolle muodostuu tässä dominantti asema, mikä on eurooppalaisesta näkökulmasta harvinaista. Ottamalla primääriseksi tulkinnaksi igbo-uskonnon yritän välttyä kulttuuriselta kolonisaatiolta määrittämällä, että länsimainen tulkinta elämälle ja ilmiöille on oikeampi ja eksaktimpi kuin afrikkalainen tapa nähdä asiat. Kirjailija ja nainen, joka käyttää inspiraation lähteenään kulttuurisesti muotoutuneen tarinankerronnan traditioita, voi tulla kansansa kollektiiviseksi parantajaksi, joka parantaa kulttuurisesti rakentuneita traumoja (Wilentz 2000, ks. Ilmonen 2020a, 180). Tuomalla eläväksi nigerialaisten ja kansainvälisten lukijoiden tietoon kertomuksen ja kokemuksen *ogbanjesta*, Emezi on kansansa kollektiivinen parantaja. Romaaninsa kertomuksen kautta hän tuo elämään tarinan *ogbanjesta*, joka liittyy olennaisesti igbojen kulttuuriin, ja heidän kosmologiansa on ollut olemassa pitkään, huolimatta siitä, että kristinusko ja kolonialismi on pyrkinyt tekemään siitä legenda ja vastamuistia. Emezi käyttää ogbanjea konseptuaalisena prismana, joka heijastaa olemisen tapaa igbojen uskonnossa ja kulttuurissa (Magaqa & Makombe 2023, 25). Identiteetistä ja siihen liittyvistä kysymyksistä on tullut substantiivin sijaan verbi, joka on olemassa vain futuurissa (Bauman 1996, 19). Tämä kuvastaa identiteetin taipuisuutta ja sitä, että tällä hetkellä ei ole mahdollista määritellä tulevaisuuden identiteettejä. Adan kohdalla kulttuurinen konteksti aiheuttaa sen, että hän ja henget jatkuvasti neuvottelevat uudestaan sijaintiaan yhteiskunnassa ja identiteetti on joustava ominaisuus, johon sisältyy moninaisuus.

Tässä käsittelyluvussa analysoin päähenkilö Adan sosiaalista verkostoa, johon kuuluu lukuisia ihmisiä sekä jumaluuksia, joista moni jakaa saman tietoisuuden keskenään. Aloitin avaamaan nigerian igbojen kosmologiaan kuuluvat pahantahtoisten henkien, *ogbanjen* käsitettä. *Freshwater* on monologivetoinen, mutta monogeja kertovat yhteensä neljä eri kertojanääntä,

joista yksi sisältää kaksi henkeä. Otin analyysiini mukaan terminologiaa ja lukemisen tapoja intersektionaalisesta ajattelusta ja kritiikistä. Kirjoitin kuvausta *Freshwater*-romaanin teemoista, juonesta ja henkilöhahmoista laajemmin kuin olin johdannossa tehnyt. Esittelin Adan perheeseen kuuluvia ihmisiä, ja hänen jaetussa tajunnassaan eläviä ogbanje-henkiä. Ihmisiä Adan perheessä ovat kaksi vanhempaa ja kaksi sisarusta, tässä luvussa otin analyysin kohteeksi lapsuudessa muodostetut sosiaaliset suhteet. Esittelin *Freshwater*-romaanin Adan lisäksi kertomusta kertovat muut kertojanäänet, Adan tajunnassa asuvat myös kaksoishenget Smoke ja Shadow sekä Asughara. Nämä kolme ogbanje-henkeä käyttävät omaa vaikutustaan Adan ajatuksiin ja toimintaan, ja suurin osa teoksen 22 luvusta on kirjoitettu jonkun näistä hengistä näkökulmasta. Aikuisuudessa tapahtuvia ja romanttisia ihmissuhteita avaan seuraavassa käsittelyssä. Analysoin Adan identiteettejä kahdella tasolla, marginalisoivien ja etuoikeuksien tuomia identiteettikategorioita elämänkaaren mukaan kronologisessa järjestyksessä. Esimerkiksi lapsuudessa isän ammatti tuo etuoikeuksia, mutta Yhdysvalloissa vähemmistöön kuuluvana Ada kokee eristäytyneisyyttä ja turvattomuuden tunne seuraa häntä lapsuudesta aikuisuuteen. Tein *ogbanjesta* tämän tutkielman kontekstissa käytettävän käsitteen.

3 Länsimainen ja afrikkalainen perspektiivi vastakkain ja yhdessä

3.1 Traumaattiset tapahtumat

Painotan tässä traumaan liittyvässä käsittelyluvussa tekstianalyysiä Akwaeke Emezin romaanista *Freshwater*, ja esitän näiden traumojen seurauksena aiheutuvan persoonallisuuden jakautumisen seuraavaksi kahden tutkimusposition kautta, länsimaisen ja länsiafrikkalaisen. On relevanttia nostaa esiin niitä interpersoonallisia traumoja, joiden seurauksena Adan mielen marmorihuoneeseen siirtyy uusia henkiä. Ensin avaan Adan kokemia miesten aiheuttamia traumoja, sen jälkeen holistisemmin trauman intersektionaalista kasautumistapaa. Vertailua lapsuudessa ja aikuisuudessa koetun seksuaalisen väkivallan välillä on tehty harmillisen vähän, samaten tutkimusta kompleksisesta traumasta (Rowland et al. 2022, 230). Ada kokee seksuaaliväkivaltaa ensin lapsuudessa ja myöhemmin aikuisena. Tulkitsen tässä tarinassa esiintyvän lapsuudesta alkaen ja aikuisuuteen jatkuen monen tyyppistä traumaa.

Kerrostumisellaan nämä kokemukset aiheuttavat kompleksisen trauman tai intersektionaalisen luettavan trauman. Adan kokemukset miesten ja poikien suunnalta koetusta laiminlyönnistä, huonosta kohtelusta ja väkivallasta alkavat jo varhaislapsuudessa aiheuttaen posttraumaattista stressiä. Moderni traumatutkimus on laajentunut ottamaan huomioon traumaattisten kokemusten prosessuaalisuuden ja arkisuuden. Aikaisemmin trauman määritelmä on ollut lähtökohtaisesti enemmän miesten kokemusmaailmaan liittyvä, ja sivuuttanut naisten traumaattiset kokemukset (Meretoja 2024, 410). Adan kokemat traumat liittyvät paljon siihen, että hän ei ole mies, ja traumojen aiheuttajia ovat pojat ja miehet. Lapsuudessa hän on isoveljensä armoilla ja joutuu naapurien seksuaalisesti hyväksikäyttämäksi.

Trauma ja sen muodostuminen on läsnä Adan elämässä lapsuudesta aikuisuuteen. Ogbanjelapsen on mahdotonta kasvaa traumatisoitumatta, koska koko hänen elämänsä tarkoitus on kuolla ja syntyä uudestaan elämänsä syklissä kulkien jumalten maailmasta ihmisten maailmaan ja takaisin. Traumaan ja trauman kerrostumiseen liittyen intersektionaalinen analyysi antaa uusia vaikutteita siihen, miten kirjallisuustiede käsittelee traumaa, koska siten meille on mahdollista ottaa huomioon monia akseleita ja käyttää matriisijattelua.

Perinteisempi traumateoria on keskittynyt kollektiivisiin traumoihin, mutta monologivetoisissa, yksittäiseen persoonallisuuteen keskittyvissä teksteissä intersektionaalisuuden kautta on mahdollista ottaa huomioon yksilöön kohdistuvat, usein kerrostuvat, traumaattiset kokemukset ja niiden vaikutus. Selitän siis auki, mitä traumoja Ada

elämässään kokee, ja avaan niitä eri tasojen kautta. Seuraavaksi avaan, miten hajonneen mielen problematiikka näkyy igbojen ajattelussa, ja toisaalta miten moderni psykiatria sen näkee.

Varhaisimmat traumat liittyvät Adan perheeseen. Vanhemmat eivät juuri osoita hellyyttä toisiaan tai lapsiaan kohtaan, joten lapsuuden kokemusta leimaa emotionaalinen yksinäisyys, traumaattinen tunne siitä että jotain puuttuu, tai jotain joutuu menettämään. Saul on kylmä ja autoritaarinen isä. ”It was interesting for us to watch, how he didn’t even have to go anywhere in order to leave her” (*Freshwater*, 44). Toisin kuin isä, äiti matkusti usein kauas kotimaahansa jopa lasten ollessa pieniä. 16-vuotiaana Ada tekee transatlanttisen muuton Nigeriasta Georgian osavaltioon, Yhdysvaltoihin. Siellä hän on omillaan, ilman vanhempien tukea ja täysin uudessa ympäristössä. Yliopiston asuntolassa tapahtuu kulttuurien kohtaaminen, josta seuraa jatkuva yksinäisyyden ja erilaisuuden tunne, kun Ada ei sopeudu mihinkään etniseen ryhmään. *Freshwater*-romaanissa traumaista muodostuu intersektio, jonka keskellä Ada on, joten voidaan puhua siitä kompleksisena traumana. Tämä ei tosin ole ensimmäinen kerta, kun Ada on erillään vanhemmistaan, mutta nyt hän on lähes aikuinen ja ero on konkreettisempi kuin lapsuudessa koettu hylkääminen. Ensimmäinen trauma, jonka syntyminen voidaan yhdistää yhteen konkreettiseen tapahtumaan, on pikkusisko Añulin jääminen auton alle, kun Adakin on vielä lapsi. Tässä kohtauksessa on ydinperheen lisäksi Saulin sukulaistyttö Obiageli, joka on myös igbo. Kerronta tuo esille, että etnisyytensä takia Obiagelilla on enemmän auktoriteettia Adaan ja hänen sisaruksiinsa, kuin Saachilla, joka on ulkomaalainen (*Freshwater*, 22). Kommentti todentaa Saachin alisteista asemaa Nigeriassa etnisyytensä takia ja samalla Adan toiseutta, koska osa hänen juuristaan on Malesiasta. Ada kokee syyllisyyttä onnettomuudesta, mikä syventää traumaa moninkertaisesti. Adan syyllisyys perustuu siihen, että kuten kaksoishenkien tehtävä on suojella Adaa, on hänen tehtävänsä suojella pikkusiskoaan. Henget vahvistavat, että hän saa maksaa Añulin verellä: ”We had chosen the currency the Ada would pay us with back on the tar of Okigwe Road, in the maw of Añuli’s leg, and she paid it quickly. Once there was blood, we subsided, temporarily sated (*Freshwater*, 41). Henkien verenhimoisuuden tyydyttäminen alkaa jo aikaisin lapsuudessa.

Adan ollessa lapsi hänen isänsä ei ole lainkaan kiinnostunut perheensä hyvinvoinnista, vaan käyttää aikansa ja rahansa vain itseensä ja työhönsä. Saachi lähtee Añulin kanssa Malesiaan tapaamaan plastiikkakirurgia, kun tyttö pystyy taas kävelemään onnettomuuden jälkeen.

Malesiassa Saachi saa työtarjouksen Saudi-Arabiasta (*Freshwater*, 29). Sillä, että hän päätyy Nigeriasta ja avioliitosta alistettuna ja kontrolloituna igbomiehen kanssa juuri Saudi-Arabiaan on symbolinen merkitys. Saachi siirtyy kylmästä ja onnettomasta avioliitosta maahan, jossa naisten oikeudet eivät toteudu yhtä hyvin kuin esimerkiksi hänen edellisessä kotimaassaan Englannissa. On otettava myös huomioon, että tämän romaanin asetelmassa avioliitto on erityisesti naiselle pikemminkin rajoittava kuin voimaannuttava tekijä (Ukwueze 2023, 74). Ilman avioliiton kahleita Saachi pystyy toteuttamaan itseään ja edistämään uraansa. Saudi-Arabiassa asuessaan hän alkaa käyttää *abayaa*, joka on eräänlainen musliminaisten käyttämä pään peittävä huivi (*Freshwater*, 45). Saachi peittää omat hiuksensa ja kritisoi Adaa raskaasti omien hiustensa leikkaamisesta. Tavallaan hän onnistuu emansipatorisissa tavoitteissaan, toisaalta hän on edelleen patriarkaatin rajoittama. Adalle tämä äidin nomadisuus merkitsee vakavia puutteita huolenpidossa ja eristää hänet isän lisäksi äidistä, sekä maantieteellisesti että emotionaalisella tasolla.

Ensimmäisen kerran Adaa hyväksikäyttää seksuaalisesti naapurin poika hänen ollessaan lapsi. Rikkonaisella mielellä on tiettyjä etuja, ajattelevat kaksoishenget, ja leikkaavat muistot traumaattisista tapahtumista pois Adan oman muistin arkistoista. Kun hän on 12-vuotias, tämän saman pojan isä, naapuri itse, ahdistelee Adaa hänen vanhempiansa talon olohuoneessa. Henget tekevät tapahtumalle saman, ja muokkaavat muistia niin hyvin, että se tyttö joka ennen hyväksikäyttöä eli, ei ole sama tyttö, joka elää muistiin tehtyjen muutosten jälkeen. (*Freshwater*, 208.) Samoihin aikoihin henget alkavat manipuloida Adaa itsetuhoisuuteen, ensin viiltelyn muodossa. Vaikka Adan isovelji Chima katkaisee naapurien tekemän seksuaalisen väkivallan, pahoinpitelee hän siskojaan fyysisesti, kun vanhemmat ovat poissa, ja Ada oppii varhain, että kukaan ihminen ei ole häntä suojelemassa. ”Osoittakaa meille joku, kuka vain, joka olisi voinut pelastaa hänet paremmin”, kaksoishenget esittävät haasteen. Toisaalta, kun vanhemmiksi annetaan nämä kaksi käytännöllistä ihmistä, on tulevilla ogbanje-lapsella hyvät mahdollisuudet pysyä elossa (*Freshwater*, 3). Chiman väkivallan mahdollistaa se, että Saul tekee paljon töitä sairaalassa, ja Saachi on pitkiä aikoja kotimaassaan Malesiassa. Oikeutuksena pojan mielestä on se, että hän on perheen ensimmäinen poika, ja siten kantaa vastuuta siskoistaan ja omistaa heidät. (*Freshwater*, 208-209.) Nigerianlaisessa kulttuurissa on pitkä perinne miesten ylivallasta naisiin. Jopa lapsena pojalla on syntymäoikeus olla täysi ihminen, joka ansaitsee kunnioitusta, eikä tytöille myönnetä samaa oikeutta (Ayebazibwe 2019, 15). Adan, Añulin ja Chiman ollessa pieniä, esimerkki pahoinpitelystä on, kun Chima antaa nuorimmalle siskolle laudan, jossa on

ruosteinen naula ja käskee häntä lyömään isosiskoaan sillä. ”We didn’t think she would do it so we were not concerned, but he was the firstborn and she surprised us”, kommentoivat kaksoishenget (*Freshwater*, 10). Tapaus on esimerkki Chiman siskoihinsa kohdistamasta väkivallasta. Muiston aitoutta henget epäilevät, koska tapahtumasta ei jää arpea. Tämä on ainut muisto, jossa kääntyy ylösalaisin asetelma, jossa muistoja hävitetään, eikä luoda. Kyseessä on yksi esimerkki väkivallasta, jota Chima käyttää Adaan ja Añuliin. Fragmentaarisuutta Adan muistiin aiheuttavat ogbanje-henkien tekemät muutokset liittyen traumaattisiin muistoihin.

Adan poikaystäväistä kaksi, Soren ja Ewan, ovat tärkeitä henkilöitä romaanissa, ja avaavat seuraavaksi heidän merkitystään Adan ja henkien elämässä. Ensimmäinen, Soren, on tanskalais-eritrealainen lentopallonpelaaja. Ada ja Soren tapaavat opiskelijajuhlissa, aikana jolloin Ada ei vielä osallistu alkoholin ja huumeiden käyttöön. Tästä syystä Soren huomaa Adan, ja henget Sorenin. Mies alkaa hyvin pian näyttää kontrolloivia piirteitään ja alkaa heti kutsua häntä tyttöystäväkseen, kuin asia olisi kaikille selvä. Kuten aikaisemmin olen todennut, trauma voi aiheuttaa dissosiaatiota ja muistinmenetyksiä. Niin käy kaksoishengille ja Adalle, kun Asughara ottaa haltuunsa muistot Sorenin aiheuttamasta traumasta. Soren kohdistaa Adaan seksuaalista väkivaltaa useita kertoja, ja trauma on niin vahva, että se aiheuttaa Asugharan syntymän. ”It was only later, much later that we discovered the breadth of things this boy would do to the Ada” (*Freshwater*, 46). Sorenin seksuaaliväkivallan jälkeen Yshwan merkitys Adalle alkaa vähitellen kadota lähes kokonaan, ja Asugharasta tulee hallitseva henki. Yshwa ja minkäänlainen seksuaalisuus eivät mahdu samaan tilaan. Sorenin lähes koko suhteen ajan tekemät raiskaukset ovat täysin implikoituja tekstissä, yhtään tapahtumaa ei kuvata tarkoin eikä tapahtumahetkellä, vaan retrospektiivissä. Sanan ”raiskaus” Ada löytää vasta vuosia myöhemmin. ”But she couldn’t remember any of it and she couldn’t remember saying yes because she couldn’t remember being asked” (*Freshwater*, 57). Ada ei muista antaneensa suostumusta, koska ei muista, että häneltä olisi kysytty. Näin kaksoishenget kuvaavat suhdetta Soreniin ja seksuaalisuuteen. 1980-luvulta asti on tunnustettu, että järkyttävä menneisyys voi määrittää nykyhetkeä ja aiheuttaa oireita kauan traumaattisten kokemusten jälkeen, esimerkiksi toistuvien ja häiritsevien, mieleen tunkeutuvien ajatusten ja mielikuvien kautta (Meretoja 2024, 408). Tässä romaanissa Ada kokee vomakkaina palautuvia negatiivisia muistoja vain vähän, mikä on henkien tekemien muistin uudelleenlokeroimien aiheuttamaa. Sorenin aiheuttama seksuaalinen trauma on poikkeus, mutta muistot tulevat takaisin vuosien viiveellä. Ada löytää sanan sille, mitä Soren

on hänelle tehnyt, raiskauksen, kolme vuotta tapahtumien jälkeen. ”But, like, you should’ve been, you know? You should’ve had time to do it when you were ready, not the way it happened,” sanoo Asughara Adalle yhdessä heidän dialogeistaan (*Freshwater*, 174). Silloin hän on Irlannissa tapaamassa Ewanin perhettä ja itkee heidän puutarhassaan, jossa on Ewanin kanssa.

Kaksoishenkiä kiehtoo Sorenin voimakas viha elämää kohtaan. ”We were fascinated by the ease with which he slipped into his rages, how much he looked like a little boy when he stormed off down the hallway, his slippers thick and plastic and slapping against the carpeting” (*Freshwater*, 56). Oganjet ovat verenhimoisia henkiä, joihin vetoaa kaaos. Vihoissaan Soren on aikaisemminkin syyllistynyt raskaaseen väkivaltaan, ja kertoo ristiinnaulinneensa miehen kotonaan Tanskassa. Mies oli heitellyt Sorenin äitiä kivillä, ja hän kosti miehelle naulaamalla veljiensä kanssa tämän maahan (*Freshwater*, 65). Voi olla, että Ada pelkää seurauksia hänen suuttuttamisestaan eikä uskalla lopettaa suhdetta aikaisemmassa vaiheessa. Soren käyttää Adaan otettaan ja suhteessa on henkistä väkivaltaa ja emotionaalista kiristystä. Asugharan ja Adan yhteistoiminnan ensimmäisinä aikoina heitä yhdistää viha Sorenia kohtaan. Asughara ottaa enemmän ja enemmän tilaa, ja kuvaa otettaan Adan persoonallisuudesta näin:

”Except Ada wasn’t there anymore... There was only me. I expanded against the walls, filling it up and blocking her out completely. She was gone. She might as well have been dead. I was powerful and and I was mad, he could not touch me no matter how hard he pushed into her body, he could definitely never touch her. I was here. I was everything. I was everywhere. And so I smiled at him, using only Ada’s mouth and teeth.” (*Freshwater*, 64).

Irlantilaiseen Ewaniin Ada rakastuu tulisesti, ja suhde monine taukoineen kestää pidempään, vaikka Asughara yrittääkin usein sabotoida tapahtumia. Asughara näkee heti Ewanin pimeän puolen ja siksi manipuloi Adan rakastumaan tähän. Rakkaus ei ole symmetristä ja aitoa, vaan Asugharalle peli ja Adalle illuusio rakkaudesta. Adan ja Ewanin tapaaminen tapahtuu ennen Asugharan syntymää, mutta on kerrottu aluksi hänen näkökulmastaan. ”I wasn’t born when Ada met Ewan, but I can tell the story anyway. And I’m even glad I wasn’t there. It’s good that Ada had that for herself, before the rest of us got there”, sanoo Asughara (*Freshwater*, 95). Asugharan, Sorenin ja Ewanin Ada kohtaa Virginian osavaltiossa, jossa ”kolmas syntymä” tapahtuu. Ada ja Ewan esitellään toisilleen opiskelijajuhlissa, ja Ewan on aluksi ”helppoutta, charmia ja mukavuutta” (*Freshwater*, 95). Ewan saa Adan tuntemaan itsensä

hentoiseksi, jota hän ei ole usein tuntenut, erityisesti verrattuaan itseään ihmisäitiinsä Saachiin. Ewan koskettaa Adan kämmenen elämänviivaa sanoen, että hänen kätensä eivät ole karheat, vaan hyvin pehmeät, samalla katsoen tätä kuin häälahjakristallia. (*Freshwater*, 95-96.) Nämä piirteet ja sanat hurmaavat Adan. Ensin Asughara antaa Adan tapailla Ewania vapaasti, mutta melko pian ottaa täyden kontrollin suhteesta.

Ada saa usein haluamansa, ja satuttuaan muutaman kerran samaan paikkaan Ada ja Ewan suutelevat. Ewan on ensimmäinen ei-afrikkalainen ihminen, jota Ada suutelee (*Freshwater*, 97). Aluksi hän hakeutuu tutulta näyttävien, afrikkalaistaustaisten ihmisten seuraan. Asughara kuvailee monessa kohdassa tapahtumia niin, että hän suutelee Ewania Adan suulla, tai käyttää Adan ruumista oman tyydytyksensä hakemiseen ja käyttää samalla Ewania, joka luulee koskettavansa Adaa. Tämä ennakoi sitä, kun myöhemmin ilmenee, että Adan seksuaalisuus on lukittu Asugharan taakse, eikä hän pysty itse olemaan läsnä seksuaalisesti edes silloin, kun on rakastunut. ”Ewan smiled. ’You’re beautiful and you’re lying next to me.’ He reached out to her and I entered his arms. I can only be what I was born to be” (*Freshwater*, 112). Ja: ”Oh fuck, I thought, *feelings*. I wonder how the conversation would have gone if could have reached Ada in that moment” (*Freshwater*, 105). Tämänkaltaiset Asugharan tulkinnat kuvaavat tapahtumia niin, että kun Ewan suuntautuu Adaa päin, saa hän lähelleen Asugharan. Asughara manipuloi kahden nuoren suhdetta niin, että kumpikaan heistä ei tiedosta kumppaninsa todellista minää ja luonnetta. Toisaalta Ada ja Asughara synkronoituvat tunteissaan Ewania kohtaan, erityisesti aluksi. Asughara hyväksyy Ewanin Adan lähelle, kun huomaa että miehellä on myös pimeä puoli, kuten Adalla henget. Asughara kertoo: ”She liked him and I liked him, so it all worked out” (*Freshwater*, 104). Ada kokee ja kuvittelee löytävänsä todellisen rakkauden tavattuaan Ewanin. Kun Ada ihastuu Ewaniin joitain viikkoja myöhemmin, Asughara on pettynyt ja yrittää sotkea asioita. Adan ja Asugharan halut ja suunnitelmat menevät joskus ristiin, ja yleensä Asughara saa tahtonsa läpi. Ulkomuodon lisäksi Ada omaksuu Asugharan asenteen.

Kerran Ewan polttaa salviaa ja kokee negatiivisen huumekokemuksen, jonka aikana uskoo näkevänsä Adan, jonka paholainen on lähettänyt. Ewan on nähnyt Asugharan, eikä erota häntä Adasta. Tämän jälkeen hän alkaa yrittää saada elämänsä järjestykseen; hän vähentää kannabiksen ja alkoholin kulutusta sekä keskittyy enemmän opintoihinsa. Ada on ylpeä Ewanista, Asughara huolestunut. Asugharan asenne kertoo siitä, että hän näkee ihmiset pelinappuloina, joita käyttää omien oikkujensa mukaan. Ada vertaa Ewanin kanssa

viettämäänsä aikaa johonkin, joka on ”todellisen maailman ulkopuolella”, psykoottinen tai psykedeelinen kokemus ja kuvailee rakastumisen tunnettaan lyyrisin sanamuodoin. Rakkaustarina Ewanin kanssa on kuitenkin Adalle vain rakkauden illuusio. Alkuperäistä sopimusta rikkoen, hän tunnustaa Ewanille rakastavansa tätä.

“He didn’t say it back. Of course he didn’t say it back. This isn’t that kind of story. But he held Ada for a long time, lying on his back with her head on his shoulder. The night grew deeper. I sat alone in the marble room and let her have this with him.”
(*Freshwater*, 110).

Ada ja Ewan aloittavat ja lopettavat suhteensa useita kertoja valmistumisen jälkeen, kunnes tapaavat Teksasissa, ja Ewan tunnustaa hänelle humalassa rakkauttaan. ”You’re the woman I’ve dreamed of all my life, but I’ve got nothing to offer you,” he said. He was drunk. ‘You deserve so much more than I can give. You make me feel like I can do anything I dream of’” (*Freshwater*, 151). Tässä vaiheessa Asugharalla on jo aktiivinen murhasuunnitelma Adan ogbanje-olennolle ja Ada henkineen on käynyt usealla terapeutilla, tosin vain yhden käynnin verran.

Kuten afrikkalaisessa kirjallisuudessa ennenkin on tapahtunut, diasporanäkökulma suhteutuu Adan elämään monella tavalla ja toisessa sukupolvessa. *Freshwater* voidaan tulkita symbolisena tarinana afrikkalaisten diasporisesta menneisyydestä. Syyt, joiden takia Saul, Saachi ja Ada kaikki hakeutuvat ulkomaille, liittyvät töihin ja opiskelupaikkoihin. Korsi, joka katkaisee kamelin selän on se, kun Saul sotkee perheen raha-asiat. Lopulta Saachi kyllästyy, ottaa lapsensa ja jättää Nigerian. Kaksoishenget iloitsevat, ja kertovat Saachin lähdöstä näin:

“... she made a choice. It was easier to get free for the sake of her children than for the sake of herself – she did things for the Ada that Saul would have never lifted a finger to do. We admit, we accepted her because of that. She took the job and left the house at Number Three and as it turned out, she never lived there again.”

“Our brothersisters rejoiced from the other side – they had succeeded in chasing her away. No god would intervene, because ogbanje are entitled to their vengeance; it is their nature, they are malicious spirits.” (*Freshwater* 30-31).

Henget ovat onnistuneet tavoitteessaan eristää ogbanje-lapsi ja hajottaa hänen ihmisperheensä. Ogbanjea eivät sido yleiset moraaliset kompassit, vaan niillä on oikeus kostonhimoisuuteensa. Suurimman osan elämänsä Ada asuu ulkomailla. Lukuisten metaforien kautta, jotka liittyvät ruumiisiin, veteen ja siltoihin, romaani kertoo Adan diasporisen matkan. Ogbanjen hahmon käyttämisen afrikkalaisessa kirjallisuudessa voidaan nähdä olevan menneisyyden kollektiivisen trauman luovan potentiaalın käyttämistä trauman

toistamiseen ja ratkaisemiseen. Ogbanje analogiana diasporiselle menneisyydelle toimii sitä kautta, että olennaista Adan matkassa ”tiedostamattomuudesta selkeyteen” on prekoloniaalisesta tiedosta erilleen joutuminen ja sen hidastava vaikutus matkaan. (Schindler 2023, 234.) Länsimainen lääketiede on Adalle tutumpaa kuin nigerialainen perinne ja ajattelu.

Trauma voi kasaantua pitkältä ajalta, usein lapsuuden aikana, ja muodostaa kompleksisen posttraumaattisen stressihäiriön, C-PTSD:n. Erona posttraumaattiseen stressihäiriöön, PTSD:hen on trauman intersektionaalinen muodostumistapa. ”She left behind the sacrifice of three children fastened to an altar with thin sinews, and she would pay the costs of that for the rest of her life (*Freshwater*, 32). Ada kokee olonsa enemmän hyväksytyksi ja rakastetuksi nigerialaisten ystävien, Lisan ja Itohanin, perheissä kuin omassa perheessään. Molemmat näistä läheisistä perheistä ovat kotoisin Nigeriasta, mikä luo nigerialaisten yhteenkuuluvuutta tekstiin. Queer-ihmisille on mahdollista löytää varhaisessa aikuisuudessa ”valittu perhe”, johon välit ovat läheisemmät kuin biologiseen perheeseen. Analysoin queer-identiteettiä myöhemmin alaluvussa 2.3. Kun äiti on lähtenyt, Ada suuntautuu sisäänpäin ja hakee turvaa ogbanje-hengistä sisällään. ”She rooted like she’d lost her face, snuffling in the particular heartbreak of a little child, crying for her mother to come back, come back, please just come back” (*Freshwater*, 36). Itkeminen äidin takia vertautuu rukouksiin Yshwalle pienen lapsen epätoivoisena turvallisuushakuisuutena (ks. sivu 37). Tämä on myös henkien tavoite, kun ajamalla äidin pois he pyrkivät rikkomaan lasta, ja syntyy itseään toteuttava ennuste tai noidankehä.

Adan elämä on täynnä surua ja kaaosta. Henget kannustavat häntä itsetuhoisuuteen lapsuudesta alkaen verenhimoisuudessaan. Heille Adan itsetuhoisuus ja viiltely ovat uhrilahjoja nälkäisille ogbanje-hengille porttien molemmilla puolilla ja adrenaliinin lähde. Yliopistossa hän selviytyy itsemurhayrityksestä ystäviensä ansiosta. Adan itsetuhoisuus alkaa 12 vuoden iässä viiltelynä, jonka motiivi on paitsi henkien verenhimon tyydyttäminen, myös vaikutus luokkakavereihin. Hän varastaa isältään partaterän ja viiltää itseään kämmeneen. Sillä hetkellä, kun veri alkaa vuotaa, hän on niin henkien ja niiden tunteman ilon täyttämä, ettei luokkakaverien kauhistuneista ilmeistä jää mitään muistikuvaa (*Freshwater*, 41).

”Everyone knows the stories of hungry gods, ignored gods, bitter, scorned and vengeful gods. First duty, feed your gods. If they live (like we do) inside your body, find a way, get creative, show them the red of your faith, of your flesh; quiet the voices with the lullaby of the altar.” (*Freshwater*, 40-41).

Kun Ada vuodattaa vertaan viiltelemällä, henget käyttävät usein sanoja ”the mother color”. Ogbanjet ovat anteeksiantamattomia, Asughara loukkaantuu verisesti Ewanille kun hän kohtelee Adaa samoin kuin Soren, ja ajattelee: ”He had already insulted me, and wallahi, I was unforgiving and petty and vindictive. Don’t expect anything else from an ogbanje” (*Freshwater*, 116). Traumaattisia tapahtumia katalysoi Adan sisällä käytävä valtataistelu, joka johtaa itsetuhoiseen käyttäytymiseen. Itsensä näännyttäminen ja syömishäiriökäyttäytyminen ovat pitkälti Asugharan ajamaa ja vaikuttavat koko yliopistoajan. Ensimmäinen humalatile tapahtuu vahingossa, kun Malena antaa Adalle tequilaa. Konkreettinen itsemurhayritys tapahtuu yliopiston loppuvuosina, mutta ilman Malenaa Ada olisi ottanut itseltään hengen monia kertoja aikaisemminkin, kertoo ystävä hänelle kymmenen vuotta myöhemmin. Ada ei tiedä, mitä rituaaleja Malena on suorittanut omien jumaliensa kanssa, mutta uskoo Malenan pelastaneen hänen henkensä tämän nähtyä viiltoarvet Adan käsivarsissa (*Freshwater*, 91). Malena on läheisin ei-nigerialainen ystävä, ja hän ymmärtää *ogbanjea* parhaiten. Adan itsemurhayritys on eletty kokemus sekä Adan itsensä että antagonistisen Asugharan kautta, joten se voidaan nähdä myös murhayrityksenä. Tässä asettuvat vastakkain länsimainen tapa nähdä masennus ja trauman vaikutus psyykeen sekä afrikkalainen tapa nähdä henkien vaikutus ihmiselämään.

Jos Adan ihmisruumis olisi kuollut (itse)murhayrityksen seurauksena, Asughara olisi palannut porttien läpi takaisin velisiskojeen luo ja syntynyt uudestaan toisessa lapsessa. ”Each time we left, we promised to come back, we promised never to stay too long on the other side, promised to remember”, kuvaavat henget ogbanjen olemassaolon syklisyyttä (*Freshwater*, 35). Sitä kautta Asughara olisi täyttänyt ogbanje-henkiä sitovan ikivanhan sopimuksen, aiheuttanut ogbanje-lapsen kuoleman nuorena iässä, jonka jälkeen henget olisivat palanneet takaisin porttien sisäpuolelle. Tämä reinkarnaation kehä on igbojen syklisen aikakäsityksen mukaan ogbanjen tapa elää ja kuolla kiertokulussa. Kokonaisuutena *Freshwater* on yhteenliittymä vanhaa igbojen ja modernia länsimaista epistemologiaa ja ontologiaa. Traumaa käsittelevillä kertomuksilla on paitsi mahdollisuus tehdä intersektionaalisista traumoista ja haavoista käsinkosketeltavia, myös luoda eheyttävää tarinankerrontaa ja moniin suuntiin ulottuvia paikkoja muistoille. Erityisen paljon potentiaalia kertomuksella on parantaa koloniaalista traumaa, jota intersektionaalisuus käsittelee yksilöiden traumana, eikä vain kansallisena ja kulttuurisena ilmiönä, kuten perinteisempi traumateoria on tehnyt. (Ilmonen 2020a, 180.) *Freshwater* rakentuu suurelta osin monologeista, joten sen kuvaavat traumat ovat myös yksilökohtaisia.

Adaan kohdistuu yliopistoaikana useita vallan mekanismeja, jotka liittyvät rotuun ja kulttuuriin, ja jotka eristävät häntä muista ihmisistä entisestään. Monikulttuurisuudesta on tullut vaeltava merkittäjä, jonka mysteeri on vähemmän siinä itsessään, ja enemmän sen käyttämissä diskursiivisissa rakenteissa, joiden kautta tapahtuu erojen tuottamista ja yhteensulautumista (Bhabha 1996, 55). Amerikkalaisen yliopiston kansallisuuksien sulatusuunissa nigerialaisuus näyttäytyy suhteessa amerikkalaisuuteen, ei muihin Afrikan kansallisuuksiin. Rodun, luokan ja sukupuolen kategoriat esiintyvät aina relatiivisina prosesseina toisiinsa ja maailmaan nähden, joten rodullisia ja kulttuurisia identiteettejä ei voi käsitellä essentialistisesti, pysyvinä ja annettuina, vaan nekin muodostuvat kontekstisidonnaisesti yksilön elettyjen kokemusten kautta vuorovaikutuksessa persoonan ja ympäristön välillä. Tässä esimerkiksi saman yksilön, Adan, rodullinen ja etninen identiteetti konstruoituu eri ympäristöissä ja eri ihmisryhmien vuorovaikutuksessa monimuotoisesti ja kontekstisidonnaisesti eri tavalla. Hänen nigerialaisuutensa, tai etnisyytensä puoliksi malesialaisena ja puoliksi igbona, ei näyttäydy samanlaisena eri sosiaalisissa ja kulttuurisissa ympäristöissä.

Voimakkain Adan kokemista traumaista on Sorenin tekemä seksuaalinen väkivalta ensimmäisenä yliopistovuotena. Soren toistuvasti hänet raiskaamalla saa syntymään Asugharan, joka voidaan nähdä joko pahantahtoisena henkenä tai yhtenä sivupersoonista. Sorenin takia Ada ei pysty koskaan, edes vuosia myöhemmin, yhdistämään seksuaalisia ja romanttisia tunteita toisiinsa. Asughara manipuloi Adan ruumista harrastamaan paljon satunnaista seksiä lukuisien miesten kanssa, ja pitää aina huolta, että hän, ei Ada, on etualalla jaetussa tietoisuudessa ja läsnä näissä kokemuksissa. Ada kokee haluja, ja on haluttavana, mutta ei koskaan rakasta, tai ole rakastettavana. Naisiin suuntautuvasta seksuaalisuudesta kirjoitan tulevassa alaluvussa 4.2. Asughara on niin integraalisesti liittynyt Adan seksuaalisuuteen, että edes avioliitossa Ewanin kanssa hän ei voi laskea muureja alas ja antaa ydintään rakastettavaksi.

”But I had made her a promise and we were both trapped inside it, doomed to play our roles without release. It broke her heart and I couldn’t stand to see her in so much pain, so I took over and I took her away, because their marriage was burning and I was trying to protect her.”

“The only thing that could’ve saved them was if I had never existed.”
(*Freshwater*, 161).

”How come you’re thinking about Soren?” I asked. Ada sighed. “I’m pissed, I guess. It feels like he took something from me. I couldn’t even be normal with Ewan. Like, what kind of wife can’t make love to her own husband?” (*Freshwater*, 172)

Tämä tekee konkreettiseksi sen, miten seksuaalinen trauma voi olla niin fundamentaalinen kokemus, että se voi muuttua kaikkeen, myös haluttuun seksuaalisuuteen liittyväksi traumaksi.

3.2 Ogbanje ja dissosiatiivinen persoonallisuushäiriö

Tässä aluvuossa pyrkimykseni on ymmärtää romaanin päähenkilön Adan jakautunutta persoonallisuutta ja tajuntaa kahden näkökulman kautta. Ensimmäinen positio lähtee Euroopasta ja modernista psykologiasta. Tästä kontekstista käsin *Freshwater* antaa ei-nigerialaiselle lukijalle vaikutelman kasvutarinasta, jossa haasteita on aiheuttanut moninainen mielenterveyden rakoilu ja maginalisoivista identiteettikategorioista johtuvat haasteet yhteiskuntaan sopeutumisessa. Tajunnan ja persoonallisuuden jakautuneisuus liittyyvät traumaattisiin kokemuksiin. Kirjan oma konteksti kuitenkin sijoittuu Nigerian igbojen kosmologiaan ja legendoihin. Haasteenani tässä tutkimuksessa on nähdä romaanin kertoma elämä näistä kahdesta viitekehyksestä, jotka eivät ole toisensa poissulkevia. Uwueze (2023, 68) vahvistaa tulkintani siitä, että kertomus on fuusio nigerialaisia traditionaalisia uskomuksia ja länsimaista lääketiedettä, ja on alusta asti selvää, että tarinassa on jotain skandaalimaista. Toisaalta jo aiemmin siteeraamani Melissa Schindler (2023) varoittaa lukijoita ja tutkijoita tekemästä liian suoraviivaisia analogisia ja metaforisia tulkintoja, jotka eivät ole samoja kuin Emezin kuvaus *ogbanje*-lapsen kokemuksesta. Samaa viestiä Emezi itse välittää toisessa teoksessaan, *Dear Senthuran* (2021), joka on mainittu aiemmin. Aloitan lyhyellä selvityksellä igbojen kosmologian jumaluuksista yleisemmin, erityisesti *chi*-hengestä. Sen jälkeen siirryn käsittelemään *ogbanjea* ja dissosiatiivista persoonallisuushäiriötä sekä niiden suhdetta keskenään. Eri tutkijat ovat lukeneet *Freshwater*-romaanin metaforana lukuisille asioille, esitän tässä omia tulkintojani.

Romaanin seitsemännen luvun alussa siteerataan C. Chukwuemeka Mbaegun teosta *The Ultimate Being in Igbo Ontology*, jossa annetaan seuraava määritelmä *ogbanje*lle: ”[the *ogbanje* are] creatures of God with power over mortals... They are not subject to the laws of

justice and have no moral scruples, causing harm without justification” (*Freshwater*, 72).

Laajempi selitys ogbanjelle löytyy teoksesta *Dear Senthuran* (Emezi 2023, 17):

“Se, joka on ogbanje, on luokiteltu toiseksi – ja tekee toiseuden ilmeiseksi tavalla, joka ylittää sukupuolen liittyvän kaksijakoisen ”toiseuden”. Tämä toinen sukupuoli merkitään syntymässä – samalla tavalla kuin miehen ja naisen status – kohtelemalla ja koristelemalla lasta tietyllä lailla. Ogbanjen sukupuolisen olemuksen voi tosiaankin nähdä hämäyksenä – ja toisaalta se on merkki, että ogbanje luultavasti murtuu torjuessaan ihmisenormit.”

Ogbanjen lisäksi igboille tärkeitä henkiä ovat *chi* ja muut jumaluudet, joista osa personifoidaan ja sukupuolitetaan. Chi on igbokulttuurissa keskeinen käsite, ja kuten ogbanje, sitä on mahdoton kääntää eksaktisti muihin kieliin ja kulttuureihin. Chi on jumala, jumaluus ja suojeleva henki, hyvin kunnioitettu Nigerian uskonnollisessa diskurssissa. Chi’tä ei voi määritellä tarkasti feminiiniseksi tai maskuliiniseksi, kun taas esimerkiksi käärmejumala ja Adan todellinen äiti Ala on feminiininen (Kalu 1991, 200). *Freshwater*-romaanissa erityisesti Asughara käyttää igbonkielisiä sanoja, mikä sitouttaa hänet igbokulttuurin jumaluudeksi. Chi on uniikki henkilökohtainen elämänvoima, selitys onnistumisille ja epäonnistumisille (Magaqa & Makombe 2021, 30). Chi’stä puhuttaessa korostetaan kaikissa teksteissä, että ihmisen olisi hyvä olla sovussa oman chi’nsä kanssa. Romaanista voi lukea länsimaisen psykiatrian näkemystä trauman vaikutusta persoonallisuuteen ja Nigerian igbojen traditionaalisia näkemyksiä siitä, mikä on syynä, kun tajunta ja minuus hajoavat useiksi persooniksi. Jo tässä kohtaa voimme huomata eron käsittää moninainen minuus kahden eri ontologian välillä. Kun länsimaisen individualismin näkökulmasta lähtökohta on yksi persoonallisuus, joka rakoilee trauman vaikutuksesta, afrikkalaisen näkemyksen mukaan se muodostuu useista persoonallisuuksista, jotka on suljettu samaan mieleen. Psykiatria näkee monipersonallisuuden traumaperäisenä mielenterveyden häiriönä, igbot uskovat että hajonneeseen mieleen syynä ovat pahantahtoiset ogbanje-henget.

Yhdessä luvussa, jossa Ada on minäkertojana, hän verbalisoi osana *ogbanjena* elämisen problematiikkaa: ”I don’t even have the mouth to tell you this story. I’m so tired most of the time. Besides, whatever they will say will be the truest version of it, since they are the truest version of me” (*Freshwater*, 93). Ada siis kokee, että henkien kertoma versio hänestä on todellisin ja autenttisin versio. Tämän kautta hän vahvistaa ogbanjen olemuksen moninaisuutta, jossa kaikilla persoonilla on oma identiteetti, mutta he ovat silti yhtä, ja todellisuus, jonka henget luovat, on myös Adan todellisuus.

Freshwater-romaanissa sana *ogbanje* tulee esiin ensimmäisiä kertoja kaksoishenkien kertoessa Harmattan-seremoniasta, jolloin he avaavat silmänsä ja siinä yhteydessä sisäinen monologi myös pohtii ”hulluksi tulemista”. Ennen tätä naamioiden seremonian yötä Ada oli tilassa, jossa hän kuului kokonaan itselleen. Sen jälkeen hänen omistajuutensa on kuulunut *ogbanje*-hengille (*Freshwater*, 20). Adassa näkyy mielenterveyden häiriöitä varhaislapsuudesta asti. Adan vanhemmat rukoilevat jumalia, jotta saisivat tyttärensä maailmaan, ja tästä tulee aggressiivisia kiukun ja murheen puuskia saava lapsi. ”Going mad” toistuu useita kertoja romaanissa, ja kun henget miettivät, olisiko Ada tullut hulluksi ilman heitä, he antavat hänelle tunnustuksen resilienssistä. Alussa lihallisen ruumiin syntymän jälkeen kaksoishenget selittävät *ogbanjen* olemusta jumalten lapsina, ja samalla sinetöivät Adan kohtalon näin: ”Not that this mattered – it was clear that she (the baby) was going to go mad” (*Freshwater*, 6).

Ogbanjen lisäksi toinen henki, josta meidän on relevanttia tietää syventyäksemme *igbojen* kosmologiaan, on *chi*. *Chi*’lle on monia merkityksiä, käsite esiintyy lukemattomissa *igbojen* sananlaskuissa, ja sen merkitys näissä lauseissa muuttuu kontekstin mukaan (Anyika 1988, 218). *Chi*’llä on potentiaalia tuoda sekä onnea että epäonnea. *Chi* on käsitteenä lähinnä eurooppalaista käsitystä persoonallisesta luojajumalasta (Chukwugere 1983, 527-528). *Chi*-jumaluus mainitaan vasta romaanin loppupuolella, mutta on läsnä koko ajan, kuten *ogbanje*-hengetkin (*Freshwater*, 217). Se on suojellut Adaa, mutta ulkopuolelta. *Igbojen* perinteinen kosmologia näkee tilan kolmen ulottuvuuden kautta ja noudattaa syklistä aikäkäsitystä. Jokainen ulottuvuus on todellinen, ja ne liittyvät toisiinsa, mutta eivät hierarkkisessa järjestyksessä. Ulottuvuudet ovat taivas, vesi ja maa yhteenliittyneinä sekä esi-isien ja henkien maailma. *Igbot* uskovat, että kaikki ulottuvuudet ja olennot toimivat yhteisvaikutuksessa keskenään ja muodostavat holistisen suhteen keskenään. (Magaqa & Makombe 2021, 28.) Luonnonilmiöille ja luonnossa esiintyville elementeille, kuten joille, auringolle ja maalle, on omat jumaluutensa, ja monille voidaan määritellä feminiininen tai maskuliininen suku. Ihminen jakaa elintilansa inhimillisten, luontoa edustavien, hyväntahtoisten ja pahantahtoisten henkien kanssa (Kalu 1991, 186).

“After our first birth, it took only a short time before we realized that time had trapped us in a space where we no longer were what we used to be, but had not yet become what we were going to be. It was a space that always and never moved. The space between the spirits and the alive is death (*Freshwater*, 193).

Näin kerronta kuvaa sitä tilaa, jossa ogbanje-lapsi elää, kuolevaisten ja jumalien maailman välissä. Koska Adan molemmat vanhemmat tekevät töitä sairaaloissa, on elämä ogbanjena hämmentävää. Jos hän kokisi lapsuudessa immersiota igbokulttuuriin ja oppisi sen vanhoista uskomuksista enemmän, saisi hän enemmän tukea itsensä etsimiseen. Hengille kuolema on yksi elämän muoto, samalla tavalla siirtymistä paikasta toiseen kuin syntymä. Ogbanjen henget yrittävät tappaa lapsen, jonka sisällä elävät, koska se kuuluu sopimukseen, jonka he ovat tehneet maailman kanssa. Usein ne onnistuvat jo lapsuuden aikana, toisin kuin Adan tapauksessa.

Ogbanje, jollainen *Freshwater*-romaanin päähenkilö Ada on, on moniselitteinen käsite. Ogbanje usein käännetään ”henkiä ihmisen sisällä”, mutta oikeastaan nigerialaisen määritelmän ogbanje on samalla henki ja ihminen, osasia samassa fuusioituneessa olennessa, joita ei voi erottaa toisistaan:

”For reasons like them, there should be a rule against shoving godspawn into a flesh-ridden cage. But they pull us, the humans, they draw us close. They’re so turgid with potential and yet so empty, with spaces under their skins and inside their marrow, so much room for us to yawn into existence. They can be ridden, marked, anointed, fucked, then, sometimes left.” (*Freshwater*, 34).

Ogbanjet, yksi tai monta henkeä, syntyvät lapsen mukana päämääränään kuolla ja kiduttaa ihmisäitiä. ”This is the child Saul asked for, the prayer’s flesh. It is better not to even say that her first name. We called her the Ada” (*Freshwater*, 10). Kaksoishenget aloittavat kertomuksen ajasta kun Saul vasta rukoilee katoliselta Jumalalta tytärtä. ”The Ada should have been nothing more than a pawn, a construct of bone and blood and muscle, a weapon against her mother” (*Freshwater*, 43). Ada on jo syntyessään ogbanje, henget ovat olemassa ennen fyysisen vartalon syntymää, porttien toisella puolella. Tapahtumat ennen toista syntymää, kohtaa jossa he siirtyivät marmorihuoneeseen, kerrotaan kaksoishenkien perspektiivistä. Samoin Asughara kertoo tapahtumista ennen kolmatta syntymää, jossa hän siirtyy etualalle. Tämä aiheuttaa lisää säröjä muistissa ja rikkonaisuutta tajunnassa. Nämä säröt ja rikkonaisuudet aiheuttavat päähenkilön jakautumisen yhä useampaan persoonaan, joissa muodostuu intersektioita vaikuttamaan heidän elettyihin kokemuksiinsa. Intersektionaalisesti yritän ottaa huomioon sekä näkyvät valtasuhteiden risteykset että sokeat pisteet, joita tässä analyysin kohteena olevassa yksilössä olevan identiteettien kokoelma aiheuttaa. Kaikki kategoriat ovat relatiivisia toisiinsa nähden, ja jokaiseen tarkastelun pisteeseen kuuluu Adan itsensä ja yhden tai useamman hengen positiot maailmassa tai maailmoissa joissa he elävät.

Portin toisella puolella ovat velisiskot, jotka ovat jumaluuksia samasta perheestä, marmorihuoneessa henget Smoke ja Shadow, eli kaksoishenget, ja pahantahtoinen Asughara, joka hakee hankaluuksia. Adaan viitataan monesti ”siltana”, hän on silta henkien maailman ja ihmisten maailman välillä. Velisiskot ovat yleensä taustalla oleva passiivinen olemus, mutta kerran ne ilmestyvät konkreettisesti marmorihuoneeseen, jolloin Asughara keskustelelee niiden kanssa. Olennot muistuttavat, että Adan ogbanje-henget ovat rikkoneet sopimusta, eivätkä ole palauttanut lasta kuoleman kautta takaisin porttien sisäpuolelle. Asughara ilahtuu vierailusta: ”It was the best visit I’d ever had in the marble, a thousand times better than having Yshwa show up with his sanctimonious nonsense.” Yshwan, eli igbokulttuuriin sovitetun Jeesuksen kaltaisen hahmon, merkitystä analysoin seuraavassa alaluvussa 3.3.

Ogbanje-henget sekä Ada itse epäilevät hänen henkistä tilaansa. Kaksoishenget kertovat pohdinnoista näin: ”Earlier, when we said she went mad, we lied. She has always been sane. It’s just that she was contaminated with us, a godly parasite with many heads, roaring inside the marble room of her mind” (*Freshwater*, 41). Henget ovat oman kuvauksensa mukaan kuin monipäinen loinen, samalla erillisiä persoonallisuuksia, mutta he jakavat yhden ruumiin ja imevät ihmisruumiistaan energiaa. Kaksoishenget kertovat manipuloivansa Ada kokemaan todellisuutta:

“It was an unusual incarnation, to be a child of Ala as well as an ogbanje, to be mothered by the god who owns life yet pulled toward death. We did the best we could. Because we came through gates that did not close behind us, it was easy for us to make reality loose for the Ada.” (*Freshwater*, 207).

Adan ogbanje-kokemus ei ole tyypillinen sellainen, mikä monimutkaistaa tulkintoja lisää. ”She did not die, yes but she was not guarded, she was violated, so as far as we were concerned, they failed” (*Freshwater*, 209). Todellisuus on hengille erilainen, siellä on enemmän äärimmäisiä ilmiöitä, kun taas ihmisten maailmassa on enemmän kompromisseja. Ada selviää hengissä, mutta ei vaurioitta ja kokematta paljon traumoja ihmisten takia, kun taas henget suojelevat hänen tajuntaansa eristämällä traumaattiset muistot eri lokeroihin. Adan tajunta jakautuu monia kertoja, ja hänestä on olemassa sellaisia versioita, joille on tapahtunut pahoja asioita, ja sellaisia joilta nämä kokemukset puuttuvat. Monet asiat ovat parempia kuin muistaminen, ja monet näistä jakautumisista henget kokevat tekevänsä armosta (*Freshwater*, 209).

Ilmiö yhdessä ruumiissa toimivasta moninaisesta persoonallisuudesta tai identiteetistä on tuttu monessa kulttuurissa, ja sille on löydetty lukuisia syitä. Ne voivat myös vaihdella tapauskohtaisesti. Universaalisti oireisiin kuuluvat mielialan heilahdukset suunnasta toiseen, muistinmenetykset, jopa kryptiset enemmän tai vähemmät avoimet sekundääriset elämät (Schwarz 2014, 25-26). *Freshwater* esittää oman tulkintansa hajonneelle tajunnalle, eli ogbanje-henkien intensiivisen vaikuttamisen Adan mieleen ja elämään. Henget elävät ja ajattelevat marmorihuoneessa, joka sijaitsee Adan pään sisällä. Kun Ada alkaa etsimään selitystä ”oireilleen”, kokevat henget kollektiivisesti sen petoksena, sillä heidän mielestään asiat ovat hyvin. Toinen tapa tulkita teoksen moninaista kertojanääntä on ottaa huomioon modernin länsimaisen psykiatrian diagnoosi, dissosiatiivinen persoonallisuushäiriö (DID, *dissociative identity disorder*; vanha nimi MPD, *multiple personality disorder*). Persoonallisuushäiriö, joka ilmenee mysteerisenä häiriintyneisyytenä ja pakottaa kyseenalaistamaan ihmismielen yhtenäisyyden on harvinainen, ja sen syntymekanismista ja määritelmistäkin on aikojen kuluessa ollut useita teorioita (Schwarz 2014, 27). Yleisesti ottaen kaikki määritelmät sisältävät monien persoonallisuuksien, persoonien tai persoonallisuustilojen ja identiteettien esiintymisen samassa kehossa (Schwarz 2014, 25). Useimmat teoriat ovat myös samaa mieltä siitä, että dissosiatiivisesta persoonallisuushäiriöstä kärsivän ihmisen psyyke luo erillisiä persoonallisuuksia traumaattisen tapahtuman seurauksena. Eri persoonallisuuksilla voi olla täysin erilaiset muistot, ja mekanismin katsotaan olevan psyyken suojeleminen traumaattisilta muistoilta niin, että ne sisällytetään toiseen persoonaan, joka ei ole tietoisuudessa koko ajan ja henkilö pääsee ikään kuin pakoon muistoilta traumaattisesta tapahtumasta (Mudit et al. 2023, 3). Tulkintaa tukee se, että henget Adan sisällä ”heräävät” traumaattisten tapahtumien seurauksena. Erityisesti Asughara on trauman lapsi, määritelmä, jota henget itse käyttävät. Kirjassa myös Ada itse yrittää etsiä selitystä psykologiasta ja psykiatriasta sille, mitä kokee, ja käy jopa terapiassa. Yhden terapeutin kanssa puhuessaan Ada ei ole täysin läsnä, mutta on jossain vaiheessa paljastanut vahingossa ainakin Asugharan nimen (*Freshwater*, 148). Sen jälkeen henget eivät enää päästä Adaa terapiaan.

Dissosiatiiviseen persoonallisuushäiriöön kuuluu *American Psychological Association* -luokituksen mukaan tiivistettynä neljä kriteeriä, joiden kaikkien tulee täyttyä, jotta henkilöllä voidaan diagnosoida DID. Ensimmäinen on, että saman yksilön sisällä on kaksi tai useampi persoonallisuus, joilla kaikilla on omanlaisensa tapa ajatella ja toimia. Lisäksi ainakin kahden näistä on otettava toistuvasti täysi kontrolli toiminnasta. DID-häiriöön kuuluu amnesia, joka

on liian ekstensiivinen tullakseen selitetyksi tavallisen hajamielisyyden tai unohtelun kautta. Aikuisilla amnesia ei saa olla päihteidenkäytön seurausta ja lapsilla se ei voi olla normaalia mielikuvitukseen liityvää leikkiä (Schwarz 2014, 31). Myös intersektionaalisessa kirjallisuudentutkimuksessa tunnustetaan, että traumalla voi olla vahvoja amneettisia vaikutuksia (Ilmonen 2020a, 203). Adan kohdalla kaikki kriteerit täyttyvät, ja hänen kokemansa traumojen seurauksena persoonallisuus jakautuu ja henget heräävät eloon tai siirtyvät porttien läpi ihmisruumiiseen ja ottavat kontrollin osittain toiminnasta ja täysin traumaattisista muistoista. Lapsena Adan vanhemmat sallivat hänelle hyvinkin mielikuvituksellisia leikkejä, eivätkä vaivautuneet korjaamaan hänen uskomuksiaan siitä, että hän osasi puhua eläimille. ”It did not harm to let her believe that”, Saul perustelee kasvatusvalinnan ja Ada jatkaa uskomista keijuihin ja Yshwaan (*Freshwater*, 36). Yliluonnollisten uskomusten kohde muuttuu, kun ogbanje-henget siirtyvät Adan jaettuun tietoisuuteen. Hänen uskonsa kristinuskon Jumalaan vähenee, ja yhteys igbojen jumaliin vahvistuu.

”This world was meant to bend – that’s how it had worked before our body slid through rings and walls of muscle, opened her eyes, filled her lungs with this world, and screamed our arrival. We stayed asleep, yet our presence shaped the Ada’s body and her temperament”.

Näin kuvailevat kaksoishenget Adan lapsuutta ennen toista syntymää, jossa he pääsevät etualalle (*Freshwater*, 12). Hiukan myöhemmin Adan käytöshäiriöt eskaloituvat:

”...the mischief of Ada’s infance has progressed into moody troublemaking. She lost her temper frequently, slamming doors and fighting with Chima and Añuli, the increased weight of her body ricocheting off the walls of their house. Her anger would mutate hotly into bouts of uncontrolled weeping, until her lungs got tired. She was violent, and years later, it made even her human mother afraid. She could not discipline the children in the ways Saul and Obiageli could, not with fear, not like a Nigerian”. (*Freshwater*, 22).

Tässä kohdassa on ensimmäinen maininta siitä, että henkien pyrkimys on rikkoa lapsi, ja se tapahtuu eristämällä hänet äidistään. Aiheuttamalla Adan hankalaa käytöstä Saachia aletaan ajaa kauemmas. Käytöshäiriöt voidaan nähdä sekä mielenterveysongelmina että kulttuurisena dislokaationa (Ukwueze 2020, 68). DID kuuluu trauman aiheuttamien häiriöiden ryhmään, yhdessä PTSD:n, vaikean masennuksen alatyypin, epävakaa persoonallisuushäiriön (ent. rajatilapersonallisuus) ja muiden dissosiativisten häiriöiden kanssa. On myös teoretisoitu, että yksilöt, jotka kokevat dissosiaatiota, ovat alttiimpia kehittämään sivupersoonia. Sivupersoonat voivat auttaa psyykeä pakenemaan traumoilta. (Saxena et al. 2023, 3.) Ada itse elää dissosiativisessa tilassa valtaosan ajasta.

3.3 Nigerian igbojen kosmologia ja kristinusko

Tässä alaluvussa keskityn analysoimaan perinteisen igbojen uskonnollisuuden ja kristinuskon yhtäaikaista olemassaoloa *Freshwater*-teoksessa. Uskonnot sekoittuvat ja elävät rinnakkain koko tarinan ajan. Perinteiset ja uudemmat uskonnot Nigeriassa perustuvat kaikki edelleen vahvasti rituaaleihin, joissa tunnustetaan korkeamman voiman läsnäolo (Otite 1982, 16). Tässä romaanissa uskonnot sekoittuvat ja muodostavat intersektioita, joilla on vaikutuksia tapahtumiin. Uskonto identiteettikategoriana rakentaa Adalle vähemmistöstressiä aiheuttavan identiteetin, joka marginalisoi häntä. Ogbanje-henget manipuloivat ihmisvanhempiaan jo ennen lapsen syntymää, heidän mielestään on olennaista, että perhe palaa Nigerian Umuahiaan, jossa Saulin suku on syntynyt jo monen sukupolven ajan (*Freshwater*, 2). Länsimainen aikakäsitys on lineaarinen, igbot taas näkevät ajan syklisenä, ja ogbanje todellistaa tätä sykliä syntymällä ja kuolemalla aina uudestaan ja syntymällä seuraavassa lapsessa, joka taas aiheuttaa suurta murhetta vanhemmilleen. Umuahian valinta ogbanje-lapsen syntymäpaikaksi todentaa lukuisia ogbanje-lapsia käsittävää jatkumoa. Ei voida puhua sukupolvien jatkumosta, koska ogbanjet eivät ole ihmisiä, heillä ei ole esivanhempia eivätkä he voi saada jälkeläisiä. Kun Saachi lähtee pois Nigeriasta, kirjoittaa hän Saulille: ”You may be a chief, but you are not a god”. Saachi osuu oikeampaan kuin arvaakaan, kaksoishenget kertovat. He muistuttavat lukijaa siitä, että Saul ei olisi yksin saanut luotua Adaa, hän joutui rukoilemaan sitä jumalilta (*Freshwater*, 30). Ada on jumalten lapsi, Saul on riippuvainen heidän toiminnastaan ja yli-inhimillisistä motiiveistaan. Kristinusko on eniten läsnä ennen Adan syntymää, sen jälkeen igbojen uskonto on hallitseva. Se, mitä Saachin lähdössä pohjimmiltaan tapahtuu, on se, että ogbanje-henget ovat etsineet Adan perheessä heikoimman lenkin, joka on helpoimmin manipuloitavissa, ja sitä kautta perhe alkaa hajota. Adaa on helpompi kontrolloida, kun hän on yksin ja erossa perheestään.

Victor Turner (2007) kirjoittaa siitä, mitä etuja ja sudenkuoppia länsimainen tutkija kohtaa tutkiessaan toisen kansan, erityisesti ”primitiivisen” kansan uskontoa. On vaarana, että tuloksena on tietoa, josta kohteena oleva kansa sanoo: ”Kirja ei sisällä suoranaisesti väärää tietoa, mutta ei sitä voi sanoa oikeaksikaan. [Hän] ei oikeasti ymmärrä, mistä kirjoittaa” (Turner 2007, 18). *Freshwater*-romaanissa kristinuskon leviämisestä Nigeriaan sanotaan: ”Before the Christ-induced amnesia struck the humans”, asettaen igbojen uskonnon kronologisesti ennen kristinuskkoa, ja siirtäen sen reunalta keskelle (*Freshwater*, 9). Romaani sijoittaa igbo-ontologian keskustaan, tekee siitä pätevän todellisuuden, jonka kumoutuminen

on johtunut kolonialismista (Emezi 2023, 82-83). Luen kertomusta niin, että hyvin vanhasta uskonnosta, joka on ollut olemassa paljon kauemmin, tulee vastakertomusta kun se katoaa kristinuskon luoman muistinmenetyksen seurauksena. Yshwan, Jeesuksen läsnäolo on kirjan läpi toistuva elementti. Kaikista marmorihuoneessa olevista hengistä eniten on paikalla ja sanoittaa kertomusta Asughara, joka on peräisin igbojen kosmologiasta, mistä voidaan lukea kulttuurista sitoutuneisuutta nigerialaiseen kulttuuriin.

Asughara alkaa manipuloida Adaa heti siirryttyään jaettuun tietoisuuteen, ja eristää häntä ystäväistä ja Kristuksesta, joka kirjoitetaan määrällisellä artikkelilla ja pienellä alkukirjaimella, ”the christ” tai ”her christ” kaksoishenkien kertomissa osioissa, kun taas Asughara käyttää Jeesusta vastaavasta hengestä nimeä *Yshwa*. Yshwa on ehkä lapsen tapa yrittää ääntää *Jeshua*, ja hahmo on eräänlainen igbokulttuuriseen muotoon muunnettu hahmo kristittyjen Jumalan inkarnaatiosta (Ossana 2021, 84).

“She even tried to pray. They had been taking her to Mass every Sunday, telling her about the christ... She asked him to come down and hold her, just for a little bit. It would be easy for him because he was the christ and it would mean so much to her, so very much, just this little thing, because no one, you see, no one else was doing it, holding her”. (*Freshwater*, 36.)

Tässä näkyy selvimmin identiteetin tekijöiden intersektio kahden maailmankäsityksen uskontojen välillä. Kun Asughara syntyy, Ada ajautuu kauemmas Yshwasta, joka kuitenkin jatkaa passiivisena hahmona marmorihuoneessa elämistään. Ennen Sorenin aiheuttamaa seksuaalista traumaa ja Asugharan syntymää Ada on ollut pakkomielleisesti ihastunut Yshwaan, mutta Saachin lähdettyä Ada jää vaille yhtään läsnäolevaa vanhempaa ja rukoilee. Kohta on kirjoitettu muotoon, joka imitoi hätääntyneen lapsen tapaa rukoilla aikuisilta aikaa ja huolenpitoa. Ada on myös oppinut, että tarinoiden mukaan Yshwa rakastaa lapsia eniten, ja on hämmentynyt kun rukouksiin ei vastata. Kaksoishenkien näkemys on, että Yshwa kuulee kaikki rukoukset, mutta vastaa harvoin. “We’ve always known that Yshwa, like other gods, is not moved by suffering in the ways humans imagine” (*Freshwater*, 194). Nimitystä ”the christ” käytetään enemmän romaanin alkupuolella, aikana jolloin Kristus on kaukainen ihastus. Yshwa esiintyy toisessa kontekstissa, yhtenä ogbanje-hengistä, joka ei kuitenkaan ota kontrollia Adan kehosta. Yshwa on myös liminaalinen olento, osittain ihminen:

“We knew him; we knew that his name was Yshwa, we knew that he looked like everyone, all at once, at any time. His face could shift like a ghost. It was, we also knew, it was impossible for him not to hear her... Yshwa too was born with spread gates, born with prophesying tongues and hands he brought over from the other side. (*Freshwater*, 37)

Afrikkalaisessa ajattelussa liminaalisen kokelaan on oltava *tabula rasa*, tyhjä taulu, johon hänen tulevaa asemaansa koskeva ryhmän tieto ja viisaus kirjoitetaan (Turner 2007, 117). Adan tapauksessa hän joutuu pitkälti etsimään itse kaiken hänen ogbanje-statustaan koskevan tiedon ilman mitään kulttuurista kontekstia. Kertomuksen lopussa Adan ottaa suojelukseensa ja pelastaa joruba-pappi, ja jorubojen uskonto tulee mukaan kuvaan. Jorubat ovat toinen kansa Nigeriassa, ja tätä pappia kutsutaan nimellä Leshi. Erikoista Leshissä on, että hän tunnistaa Adan käytöksen muuttuvan sen mukaan, kuka hengistä on etualalla. Leshikään ei ole ihminen, ja henkien näkökulmastahan on siksi luotettava, koska tunnistaa heidän kaikkien olemassaolon ja erillisyyden Adasta itsestään. “We wanted to sit with him because he felt like how Ewan did the first time the Ada met him, that immediate click, that rightness with a faint promise of changing a life” (*Freshwater*, 212). Jorubana Leshi on tietoinen *ogbanjen* tai *abikun* olemassaolosta ja ontologiasta. Abiku ja ogbanje ovat molemmat ihmisten ja henkien fuusioita, joiden pyrkimys on riivata vanhempia kuolemalla, yleensä varhaislapsuudessa. Jorubat uskovat myös, että abiku, heidän vastineensa igbojen ogbanjelle, voi aiheuttaa vanhemmilleen mittavan omaisuuden menetyksen (Mobolade 1973, 62). Tämä yksityiskohta toistuu Adan tarinassa, kun Saul menettää perheen rahat kokonaan. ”He reached inside us, through us, and he pulled the Ada into the light,” kertovat Smoke ja Shadow Leshin tavasta ottaa kontaktia henkiin ja Adaan (*Freshwater*, 236). *Ogbanje* merkitsee ”hän, joka palaa” igbon kielellä, ja *abiku* tarkoittaa ”syntynyt kuolemaan” joruban kielellä (Ossana 2021, 83).

Saul, Adan isä, on henkien kuvaamana ”sokea mies, moderni mies” ja kiinnostunut materiasta, imagosta ja statuksesta. Molemmat vanhemmat ovat uskonnoltaan katolisia, mutta heidän rukouksiinsa tyttärestä vastaa igbojumala Ala. Saul haluaa antaa tytölle nimen, jonka merkitys on ”Jumala vastasi”, mutta oikeastaan se tarkoittaa ”jumalat vastasivat” (*Freshwater*, 7). Kristinusko yleensä käsittää yhden Luojan ja Jumalan, igbot uskovat lukemattomiin jumaluuksiin. Tästä alkaen tapahtuu niin, että igbojen jumalat keräävät vaikutusvaltaa yli kristittyjen Jumalan. Henget ihmettelevät, miks Alan verkkoon tarttui juuri se rukous, jonka Saul lausui.

”We were never able to understand why Ala answered this one, this particular request... Perhaps the prayer caught her eye as it slid from Saul’s mouth; perhaps she picked it up on a whim, just to remind the world that she was still there, the owner of men. Since the corrupters broke her shrine and converted her children, how many of them were calling her name anymore?” (*Freshwater*, 35).

Analysoin, että tässä risteytyy kolme eri uskontoa vallan mekanismeina. Ne ovat kristinusko, igbojen ja jorubojen uskonnot. Ihmiset, jotka uskovat tiettyihin jumaliin, voivat rukoilla heitä, mutta ei ole takuita siitä, kuka jumaluus vastaa. Liminaalisessa jumalten maailmassa elää suurempi joukko jumaluuksia, ja kuka tahansa heistä voi ottaa kantaa tai antaa apua rukouksiin. Uskonnonvapaus voi olla yhteiskunnallinen sopimus, ja yleensä uskonnoksi valikoituu vanhempien ja suvun kotipaikan enemmistön uskonto. Tässä tapahtuu niin, että uskonnonvapaus kumoutuu fundamentaalisella tavalla, jossa rukouksen lausujalla ei ole kontrollia siihen, miltä jumalalta saa apua tai kuka rukouksen kuulee. Muodostuu rakennelma yhdestä universaalista uskonnosta, johon sisältyvät kaikkien ihmisten luomien uskontojen jumaluudet. Vain palvonnan tavat eroavat toisistaan, kohde on sama. Kontrasti eri jumaluuksiin uskovien ihmisten välillä tulee esiin myös Adan keskusteluissa Malenan kanssa. Henget puhuvat joskus Malenan kautta, ja antavat tämän ruumiin kautta Adalle viestin välitettäväksi Malenalle, kun hän saa taas toimijuuden kehostaan. ”The Ada was amazed but we were respectful. We loved Malena, because she smelled like us” (*Freshwater*, 89). Malena vaistoaa, että joku haluaa Adan palaavan kotiin, mutta ei osaa tulkita länsiafrikkalaisia jumaluuksia yhtä hyvin kuin eteläamerikkalaisia. Uskontojen suhteita tarkkailtaessa nähdään, miten niiden vaikutukset seuraajiaan kohtaan. Kaikki uskonnot muotoutuvat teoreettisesti ja käytännöllisesti relatiivisissa suhteissa toisiinsa, ja ovat dynaamisia konstruktioita muodostaen läpileikkaavia intersektioita.

Perehtyminen igbojen uskonnollisuuteen osoittaa, että vanhat henget ja legendat ovat heidän kulttuurillista todellisuuttaan. Igbot hyväksyvät niiden olemassaolon yhtenä todellisuuden ulottuvuuksista. Sanavalinnat johtavat helposti kulttuurisen kolonialismin rajalle, jossa otetaan länsimainen tapa tulkita asioita oikeampana ja dominanttina. Intersektionaalisuuden avulla voidaan pyrkiä olemaan toistamatta historiaa, jossa pohjoinen pallonpuolisko tuottaa tietoa eteläisestä pallonpuoliskosta (Ilmonen 2020a, 352). Otan intersektionaalisesti huomioon igbojen legendat realistisena kontekstina romaanin tapahtumille, enkä nosta tapaa nähdä mielen hajonneisuus mielenterveysongelmina aidompana tai parempana kuin afrikkalaista tapaa ottaa huomioon henkimaailma tehtäessä päätelmiä vääntyneestä todellisuudesta. Erilaiset maantieteelliset, historialliset ja kulttuuriset kontekstit ja niihin liittyvät maailmankatsomukset voivat elää jakaen tilansa. Analyysin mahdollistaa intersektionaalinen matriisijattelu työkalu, kun uskonnot ja lääketiede vallan mekanismeina otetaan kaikki huomioon erikseen ja yhdessä. Tässä tapauksessa analyysin kohteena on Adan inhimillinen

ruumiillisuuden ja spirituaalinen moninaisen minuuden kokemus. Igbojen kosmologiasta ja kristinuskon teksteistä peräisin olevat henget elävät rinnakkaiselo marmorihuoneessa.

Useat samaan yksilöön vaikuttavat valtasuhteet voidaan ottaa samalla kertaa analyysin kohteeksi. Tässä tapauksessa Ada, ja hänen toiseutensa, on keskellä matriisia, johon kumuloituu isän kulttuurin igbojen sekä kristittyjen uskomuksia, lääketieteellisiä diagnooseja, traumoja ja kokemus vääranlaisessa kehossa olemisesta eli kehodysforia, joista kaikki vaikuttavat negatiivisesti tai positiivisesti hänen olemassaoloonsa. Hän on syntynyt kristittyyn perheeseen, kristinuskon Jumalalle osoitetun rukouksen seurauksena. Siitä huolimatta igbojen jumaluudet ja henget pitävät Adaa otteessaan ja sanelevat pitkälti sen mitä hänelle tapahtuu ja miten hän toimii. Se lisää hämmennystä ja erilaisuuden tunnetta, jota hän kokee ogbanjena ihmisten keskellä. Tässä asetelmassa heijastuu rasismien kautta luokkajako erilaisten kulttuurien välillä, jotka on historiallisesti asetettu hierarkkisesti eri tasoille. Otan luokan käsitteen käyttöön laajassa merkityksessä, tapana arvottaa ihmisiä eri tavalla. Ihmisten luokittelu johonkin ryhmään kuulumisen perusteella ja sitten näiden ryhmien eriarvoistaminen on vallankäyttöä ja sorron mekanismi. Intersektionaalisuuden alkupisteinä ollut kolminaisuus, rotu, luokka ja sukupuoli, voivat saada uuden merkityksen moderneissa tekstitulkinnoissa, ja huomio kiinnitetään myös moniin muihin identiteetteihin, kuten erilaisiin etnisiin tai uskonnollisiin eroihin, seksuaaliseen suuntautumiseen, vammaisuuteen tai ikään. Myös luokan voi nähdä eriarvoistavana ja toiseuttavana kategoriana.

Freshwater ja *Dear Senthuran* tekevät selväksi, että afrikkalaisessa metafysiikassa on tärkeä merkitys moninaisuudelle, joka haastaa länsimaisen käsityksen siitä, että tajunta ja todellisuus ovat yksittäisiä ja objektiivisia. Toisaalta tekstit näyttävät, että moninaisuudella on paikkansa myös kristinuskon ja muiden hegemonisten uskontojen sydämessä. (Schindler 2023, 242.)

Adan moninaisessa todellisuudessa Yshwa elää rinnakkain ogbanje-henkien ja käärmejumala Alan kanssa. Käytännössä henget ovat ikuisia, Adan ihmisruumis on niille vain väliaikainen asuinpaikka, ”lihahäkki”. Toisaalta *ogbanje* ei ole olemassa, tai *ogbanje*, ilman toista puolikastaan, ihmistä tai henkeä (esim. Schindler 2023, 231). Jos unohdetaan ”yksi”, ja otetaan fokukseseen ”kaksi”, voidaan ajatella, että tämä pari on joko kaksi keskenään samanlaista osaa, erilaiset mutta erottamattomat, tai vastakohtat (Turner 2007, 67). Kristinuskoko käsitetään yleensä monoteistiseksi uskonnoksi, mutta senkin keskiössä on jumaluuden moninaisuus, joka ilmenee pyhän kolminaisuuden muodossa.

Kaksoishenget kertovat, että muutettuaan Yhdysvaltoihin Ada pitää edelleen kaulassaan kultaista krusifiksia, jonka hän on saanut Saachin äidiltä. Krusifiksi muistuttaa häntä lapsuudenaikaisesta ihastuksesta Jeesukseen. Ennen ihastusta, Adan varhaislapsuudessa, hänellä on voimakkaasti mielikuvituksellisia leikkejä, joiden vanhemmat alkoivat jatkaa, koska eivät pitäneet niitä haitallisina.

”... the Ada continued to believe wildly, in Yshwa and the fairies and pixies living in the flame of the forest blossom. She believed that the top of the plumeria tree in their backyard could be a portal to another world, and all that magic... These things that she believed in mean that, although she did not know it yet, she could believe in us.”
(*Freshwater*, 38.)

Tulkitsen tämän kohdan sillä premissillä, että igbojen uskonto ja tapa nähdä maailmankaikkeus on romaanissa fokuksen keskiössä, ja kristinusko siitä nähden reunalla. Usko Jeesukseen rinnastuu villiin mielikuvitukseen ja keijukaisiin, menninkäisiin ja muihin satuolentoihin. Tämä Adan luonteenpiirre, valmius uskoa mihin vain, on olennainen ogbanjehengille. Sitä kautta he saavat kynsillään otteen Adan mielestä ja vahvistuvat (*Freshwater*, 37-38). Yshwa luettuna igbokosmologian linssin läpi on myös kompleksisempi ja vaikeammin sijoitettava hahmo kuin kristinuskon diskurssissa (Schindler 2023, 237). Adan suhde Yshwaan on alusta asti ollut yksipuolinen, ilmeisesti Yshwa kuulee kaiken, muttei vastaa tai ota mitenkään kantaa Ada rukouksiin.

Etsin yhteistä leikkauspintaa länsimaisten ja afrikkalaisten kontekstien matriisin välillä, ja uskonnot näyttelevät siinä osaa fundamentaalisina vallan mekanismeina. Saul ja Saachi ovat molemmat katolisia, mutta lapsena vievät joka joulukuussa lapsensa Umuahiaan, ja he osallistuvat perinteiseen Harmattan-seremoniaan, joista yksi kuvataan melko tarkasti ja on ensimmäinen kliimaksi. Joulukuinen juhla on ainut mainittu igboihin liittyvä perinne, johon Ada sisaruksineen saa lapsuudessa kosketuksen. Tässä intersektionaalisuudella voi näyttää intersubjektivisia, kokemuksellisia ja representatiivisia muotoja (ks. Ilmonen, 2020, 174). Intersubjektiiiset muodot rakentuvat ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, kokemuksellinen muoto ilmenee Harmattan-seremoniassa. Representatiivisiksi muodoiksi voidaan laskea seremoniaan osallistuvien tanssijoiden pukeutuminen ja naamiot, jotka representoivat igbokulttuuriin olennaisena osana kuuluvia henkiä. Seuraavassa alaluvussa esitän, että kaikki ogbanje-henget ovat eri kohdissa sukupuolen ja seksuaalisuuden kirjoja. Henget voidaan sijoittaa myös uskonnollisen suuntautuneisuuden kartalle, jolloin Asughara edustaa igbouskontoa, St. Vincent (ja Yshwa) kristinuskoa ja kaksoishenget ovat moninaisen jumaluuksien ryhmän maailmaan lähettämä dualistinen jumaluus. Seksuaalisuus ja selibaatti

ovat vahvasti sidottuja Adan uskonnollisuuden kokemukseen ja traumaan, analysoin niitä omissa yhteyksissään. Ada kokee, että ollessaan seksuaalisesti aktiivinen hän ei voi enää rakastaa Yshwaa tai olla tämän rakkauden arvoinen. Ensimmäiset seksuaaliset kokemukset ovat väkivaltaa, joten hänet viedään väkisin kauemmas Yshwasta ja uskosta.

Tässä käsittelyluvussa otin huomioon hajonneen mielen problematiikan kahdesta tutkimuspositiosta, länsimaisesta ja länsiafrikkalaisesta. Sama ilmiö esiintyy molemmissa suunnissa. Psykiatriassa trauman katsotaan aiheuttavan sivupersonien synnyn. Adan kasvutarina näyttäytyy ensisijaisesti siten, miten se igbojen kosmologiassa nähdään, ja hänen sisällään asuu pahantahtoisia henkiä, joiden vaikutusvalta ulottuu monille elämänalueille. Sekä muistin jakautuminen että henget toimivat suojellen Adan persoonaa traumaattisilta muistoilta. Tein tekstianalyysiä kertomuksen sisältämistä traumoista, jotka vaikuttavat Adan kasvuun ja kehitykseen. Avasin igbojen kosmologiaa, siihen kuuluvia jumaluuksia ja maailmankuvan kerrostuneisuutta sekä aikakäsityksen syklisyyttä. Analysoin kristinuskon ja perinteisen nigerialaisen uskonnollisuuden risteymiä ja yhteisvaikutuksia *Freshwater*-romaanissa.

Tässä käsittelyluvussa käsitteelin traumojen ja traumaattisten kokemusten esiintymistä Adan tarinassa ja niiden aiheuttamaa tajunnan jakaantumista. Monet traumoista ovat poikien ja miesten aiheuttamia, ja siihen liittyen analysoin romaanissa *Freshwater* esiintyviä miespuolisia henkilöitä ja heidän vaikutusta päähenkilö Adan kehitykseen ja persoonaan. Kontekstualisoin analyysiäni yhtäältä igbojen kosmologiasta ja sen jumaluuksista ja toisaalta modernista psykiatriasta. Edellä esittämäni tulkinnat näyttävät selkeimmin sen, miten teoksesta voidaan lukea sekä igbokulttuuriin paikantunutta tietoa että sen yhdistelmää länsimaisen lääketieteen kanssa. Esitin taustatietoa igbojen kosmologian jumaluuksista ja heidän traditionaalisesta maailmankatsomuksestaan. Toisaalta otin esiin sen, miten Adan kohtaamien traumojen aiheuttama persoonallisuuden jakautuminen nähdään länsimaisesta tutkimuspositiosta dissosiatiivisena persoonallisuushäiriönä, ja selvitin häiriön taustaa ja diagnostisia kriteerejä. Viimeisenä vertailin igbojen kosmologian ja kristinuskon näkymistä rinnakkain *Freshwater*-romaanissa.

4 Adan queer-identiteetti ja sen muotoutuminen

4.1 Joustava sukupuoli-identiteetti

Tässä käsittelyluvussa analysoin queer-teemoja ja queer-identiteettiä Akwaeke Emezin teoksessa *Freshwater*. Nojaan analyysissäni muun muassa Judith Butlerin ja Sara Ahmedin teksteihin. Päähenkilö Ada käy läpi psyykkisesti ja fyysisesti haastavan, vuosien mittaisen sisäisen kamppailun etsiessään identiteettiään. Hänet määritellään syntymässä tytöksi, mutta hän ei koskaan koe olevansa pelkästään feminiininen, vaan tajuaa Yhdysvaltain aikanaan olevansa muunsukupuolisuuden spektrillä. Näin ihmisten luomat konventiot hänet määrittelevät. Adan queer-identiteetin muotoutumiseen vaikuttavat kahden kulttuurin sosiaaliset ja spirituaaliset konventiot. Toisaalta hänen on helpompi tehdä kokeiluja ja etsiä itseään liberaalimmassa länessä, toisaalta ogbanje-henget määräävät pitkälti hänen sukupuolirepresentaatiostaan, mikä sitoo Adan koko olemassaolon olennaisesti Nigeriaan. On relevanttia huomata, miten suhtautuminen ja konventiot henkilöitä kohtaan, jotka rikkovat sukupuolinormeja, vaihtelevat eri yhteisöissä, mikä aiheuttaa saman identiteetin ja ilmiön relatiivisuuden mikro- ja makromittakaavassa. Erot ja käytännöt vaikuttavat yksilön identiteettiin henkilökohtaisella tasolla, sekä yksilön ja ryhmän sijoittumiseen sosiaalisesti, historiallisesti ja maantieteellisesti tietyssä ympäristössä. Kuten muutkin identiteetit, queer-identiteetin tasot artikuloituvat eri tilanteissa ja ympäristöissä eri tavalla. Marmorihuoneessa käytävä valtataistelu aiheuttaa identiteettiin ja sukupuolirepresentaatioon moninaisuutta ja liukuvuutta. On otettava huomioon, että ihonväri, luokka-asema, heteronormatiivisuus, ja muut relatiiviset vallan positiot vaikuttavat siihen, miten sukupuolen kokemus muotoutuu (Keen 2016, 124). Sukupuolitettu keho on performatiivinen, mistä seuraa, että sillä ei ole ontologista statusta, paitsi ne teot, jotka muodostavat sen todellisuuden. Sukupuolen takana ei ole henkeä tai syvintä olemusta, jota se ilmentäisi (Butler 1999, 173). Sukupuolta ei siis voi käsitellä essentialistisesti pysyvänä ominaisuutena, vaan sekin artikuloituu eri tavoilla yksilön neuvotellessa uudelleen sijaintiaan ja identiteettiään eri tilanteissa ja ympäristöissä.

Jo ennen lääketieteellistä interventiota Ada tekee vartalostaan androgyynimmän näännyttämällä itseään ja leikkaamalla pois kaikki hiuksensa Asugharan komennosta. Ada ei eksplisiittisesti identifioitu muunsukupuoliseksi, mutta hakeutuu leikkauksiin, jotka yleisesti nähdään koettua sukupuolta vahvistavina. Kirjan lopussa Ada saa mastektomian, eli rintojenpoiston ja hysterektomian, eli kohdunpoiston. Leikkaukset ovat tärkeitä hänelle myös

siitä syystä, että nigerialaisessa kulttuurissa on pitkä historia ogbanje-henkien mutiloinnista. Syynä on uskomus siitä, että ogbanjen ei kuulu lisääntyä biologisesti, vaan syntyä ja kuolla aina uudestaan uudessa lapsessa igbojen syklisen aikakäsityksen mukana. “You must understand, fertility was a pure and clear abomination to us. It would be unthinkable, unbelievably cruel for us to ever swell so unnaturally, to lactate, to mutate our vessel” (*Freshwater*, 187). Tässä henget rinnastavat Adan ruumiin alukseen, jolla navigoivat ihmiselämän performanssia. Hormonaalinen raskaudenehkäisy aiheuttaa Adan ruumiissa niin vaikeita mielialanheilahteluja, että se horjuttaa Adan ja Asugharan aikaansaamaa haurasta tasapainoa, eikä siis ole vaihtoehto (*Freshwater*, 113). Ratkaisuksi valikoituu siis lääketieteen avulla tehty sukupuolenkorjausprosessi. Ada on Sorenin kanssa ollessaan ollut niin dissosioitunut ja poissaoleva, että ei ole tietoinen siitä, mitä hänen ruumiilleen on tehty, eikä edes ymmärrä, miksi tarvitsisi ehkäisytabletteja.

Freshwater-romaanissa kaksoishenget muotoilevat ogbanjen liminaalisen sukupuolen näin: “We have understood what we are, the places we are suspended in, between the inaccurate concepts of male and female, between the us and the brothersisters slaving on the other side” (*Freshwater*, 193). Ogbanjeista puhutaan usein lapsina, sillä on harvinaista että ogbanje-henkien riivaama ihmiskuori selviää aikuisuuteen. Se on yksi syy miksi Ada ei koe suurta ahdistusta hakeutuessaan sukupuolenkorjausprosessin leikkauksiin. Butler (2004) pohtii sukupuolenkorjausleikkauksia siinä kontekstissa, mitä leikkauksia amerikkalaiset vakuutukset kattavat ja mitä eivät, mikä liittyy siihen, mikä on sosiaalisesti hyväksyttävää vartalon kirurgista muokkaamista tietyille sukupuolelle. Emezi (2021) kirjoittaa samoista teemoista oman kokemuksensa kautta. On amerikkalaisen yhteiskunnan luoma konstruktio, että rekonstrukttiivinen rintojen leikkaus on hyväksyttävä naiselle, mutta mastektomia ei.

Adan ja ogbanjen sukupuoli-identiteetin kannalta yksi käännekohta on, kun Asugharan mukana syntyy neljäs henki, Saint Vincent. Kuten Smoke ja Shadow, ovat Asughara ja Saint Vincent kaksospari. ”Asughara could not be left alone; that would be unnatural. When something stands, something else stands beside it”, kertovat kaksoishenget toisten kaksosten syntymästä (*Freshwater*, 121). Afrikkalaisten heimojen rituaaleissa kaksosilla on usein erityismerkitys, kaksosten kautta näkyvät monet dualismit (Turner 2007, 103). Romaanissa *Freshwater* lukuja on 22, joka ei ole kolmella jaollinen määrä kolmen kertojanäänien mukaan, vaan kuvastaa kaksosparia. Asughara sanoittaa kuitenkin kertomusta yksin, ja Saint Vincent puhuu vain joissakin toisten henkien kertomissa dialogeissa. Tämä neljäs henki on selkein

laukaiseva tekijä sukupuolen virtaavuuden ja maskuliinisen energian löytämiselle. “He belonged nowhere, except maybe to the Ada. He was gentle, soft as a ghost” (*Freshwater*, 122). Maskuliininen henki, Saint Vincent, ei ole läsnäolollaan suuri uhka feminiinisen Asugharan hallitsevalle asemalle jaetusta ruumiista ja mielestä. Saint Vincent on selvästi maskuliininen, ja yhteistyössä hänen kanssaan Ada alkaa vahvemmin kyseenalaistaa identiteettiään syntymässä naiseksi määriteltynä ja hakeutuu sukupuolenkorjausprosessiin. Adan ja Saint Vincentin välillä käydään useat pisimmistä dialogeista Adan ja henkien välillä.

Dissosiativisessa persoonallisuushäiriössä eri persoonilla voi olla hyvinkin erilainen identiteetti (ks. luku 3.2), ja Adan tapauksessa kaikki neljä ogbanje-henkeä ovat eri kohdissa sukupuolten kirjoa. Kaksoishenget ovat tulkintani mukaan androgyynejä, tai eräänlainen yin-yang-konstruktio, jossa on samalla mukana maskuliininen ja feminiininen puoli, ja asekuaalisuuden kirjolla. Saman tulkinnan tekee Eugenia Ossana (2021, 84). Molemmissa kaksoispareissa on mukana sekä maskuliinista että feminiinistä energiaa. Asughara on feminiininen, ja häntä vetävät puoleensa miehet suuren osan ajasta, mutta myöhemmin Adalla on ainakin yksi parisuhde naisen kanssa. Donyenin hän tapaa New Yorkissa sen jälkeen, kun on viimeisen kerran eronnut Ewanista. Kun Ewan lähtee, Asughara väsyä ja antaa Saint Vincentin siirtyä enemmän etualalle, ja Ada alkaa sitomaan rintansa ”binderillä, mustalla, tiukalla liivillä joka litistää hänen rintakehänsä” (*Freshwater*, 164). Binderin käyttäminen on ensimmäisiä askelia Adan prosessissa kohti androgyynistä sukupuolirepresentaatiota ja yksi vähemmän radikaaleista metodeista, edeltäen kirurgisia operaatioita.

Koska Ada asuu tässä vaiheessa Yhdysvalloissa, otan käsittelyyn sukupuolenkorjausprosessin amerikkalaisten konventioiden mukaan. Sukupuolenkorjausprosessiin monelle kuuluvat kirurgiset toimenpiteet, joiden saaminen ei kuitenkaan ole helppoa. Jos kyseessä on diagnosoitu sukupuolidysforia, nähdään useammat leikkaukset terveyden kannalta olennaisina (Butler 2004, 87). GDI eli *gender identity disorder* on DID:n lisäksi toinen diagnoosi, jonka Ada on voinut saada aikuistuttuaan. Teksti teoksessa *Freshwater* ei nimeä Adan diagnooseja, mutta koska hän on ollut psykiatrisessa hoidossa ja saa luvan sukupuolenkorjausprosessin kirurgisiin toimenpiteisiin, on todennäköistä että hänet on jossain vaiheessa diagnosoitu. Näiden yksityiskohtien pois jättäminen on yksi esimerkki lisää siitä, että analyysin keskelle on luonnollista sijoittaa igbojen uskomukset ogbanje-henkien vaikutuksesta ja länsimaiset tulkinnat ovat ikään kuin reunoilla. GDI-diagnoosi tuo mukanaan etuja ja haittoja. Siitä voidaan lukea vallankäyttöä, joka vaikuttaa transsukupuolisiin henkilöihin, ja tässä Adan

tapauksessa ogbanjeen, joka on selvinnyt aikuisuuteen elossa. Transfobia vaikuttaa siten, että sukupuolenkorjausprosessiin on vaikea päästä ja vaaditaan valtavia summia rahaa, jos syntymässä määritelty sukupuoli ei tunnu oikealta ja halutaan saada lääketieteen avulla korjattua kehon piirteet oikeaa sukupuolta vastaaviksi. Toisaalta GDI-diagnoosi leimaa yksilön ”mielenterveysongelmaiseksi”, mikä edelleen stigmatsoi tavalla, josta on vaikea, tai mahdoton, päästä eroon. Diagnoosi on kuitenkin ainut tapa, jolla moni saa vakuutuksen ainakin osittain korvaamana korjausleikkauksia. Sen saaminen on pitkä prosessi, ikään kuin sarja kokeita, jotka täytyy läpäistä saadakseen mahdollisuuden elää omassa sukupuolestaan. (Butler 2004, 90-91.) ”The Ada used a therapist to assist with our carving plan and we discovered that humans had medical words – terms for what we were trying to do – that there were procedures, gender reassignment, transitioning” (*Freshwater*, 189). Näin kuvailevat kaksoishenget sitä prosessia, jonka Ada käy muotoillakseen ruumiinsa ihmisten kehittämällä menetelmillä sellaiseksi kuin ogbanje-henget haluavat hänen olevan. Länsimaisella lääketieteellä ja länsiafrikkalaisella kosmologialla on tässäkin ulottuvuudessa eri sanat samalle ilmiölle, kuten henget saavat tietää Adan käynnistettyä prosessin.

Kun Saachi aivan aluksi vastustaa voimakkaasti Adan prosessia ja soittelee lääkäreille ja terapeuteille kuvailen Adaa epävakaaaksi. Hänet poistetaan sairaalan listalla lähiomaisista, eli Adan tietoja ei enää anneta hänelle ilman potilaan lupaa. Näin Saachin asema ”ihmisäitinä” murenee, ja jumalatar Alan asema ”todellisena äitinä” vahvistuu. ”So we terminated Saachi’s contact with the Ada’s doctors, we excluded her, exiled her and excommunicated her” (*Freshwater*, 190). Teon voimaa korostavat neljä eri sanaa, joita käytetään. Sama äiti, jonka henget ovat karkottaneet vuosia aikaisemmin, yrittää nyt tulla lähelle, mutta hänen ei sallita lähestyvän. Romaanin lopussa, kun Ada saa paniikkikohtauksen ja soittaa äidilleen, Saachi ei anna huolen kuulua äänessään, kuten moni muu äiti antaisi. Saachi on kokenut paljon, ja Ada on lähes kuollut hänen käsiinsä aikaisemmin, joten hän ei mene paniikkiin (*Freshwater*, 220). Queer-identiteettiin joskus liittyvä itseilmaisun tapa, ”gender-bending” näkyy, kun Saachi on järkyttynyt Adan leikattua kaikki hiuksensa pois silloin kun häntä pidettiin naisena. Siinä pisteessä kun hän on siirtynyt sukupuolten spektrillä binäärin ulkopuolelle, Saachikaan ei enää järkyty vaan pitää tyttärestään huolta leikkausten jälkeisen toipumisajan. Hiusten leikkaaminen merkitsee vahvaa vastustusta afrikkalaisten naisten kauneuskäsityksiä vastaan, kuten olen aiemmin todennut, mutta ruumiillisesta silpomisesta on ogbanjeilla pitkä historia.

Onnellisuus muodostuu kehomme suhteessa maailmaan, ja keholliset muutokset ajan kuluessa voivat aiheuttaa onnellisuutta, kun maailma ympärillämme aiheuttaa meissä erilaisia vaikutuksia (Ahmed 2010, 23). Ada kokee euforiaa, kun hänen sukupuolenkorjausprosessinsa etenee ja hänet aletaan nähdä eri tavalla. Pienenä lapsena häntä on lyhyine hiuksineen usein erehdytty luulemaan pojaksi, mikä on jo silloin aiheuttanut positiivisen tunnereaktion Adassa. Ogbanjena hän on alusta asti ollut jotain kahden väliltä, ja molempia samaan aikaan. Ei ole olennaista pohtia, onko ogbanje itsessään sukupuoli, vai onko se vailla sukupuolta (Emezi 2023, 22). Toisaalta se tässä kirjallisuusanalyysin kontekstissa on mielenkiintoinen tutkimusnäkökulma tähän romaaniin. Psykiatrian näkökulmasta sukupuolidysforia voidaan joskus sekoittaa sivupersooniin (Saxena et al. 2023, 3). On huomionarvoista tiedostaa se tässä asiayhteydessä, sillä se monimutkaistaa tulkintoja Adan sukupuolesta. Adan ihmisruumiin sukupuoli voi todellisuudessa olla feminiininen, androgyyni tai maskuliininen, ja vaihtoehtoisesti voimme tulkita että kulloinkin etualalla oleva henki performoi jaetun identiteetin sukupuolta. Henget ovat iloisia ja kannustavat Adaa hakeutumaan lääketieteelliseen prosessiin.

Identiteetin konstruointuminen on mielenkiintoinen tutkimuskohde romaanissa *Freshwater*. Intersektionaalinen lukeminen ei keskity vain kokonaisuuteen identiteettejä, vaan seuraavaksi pitää ottaa huomioon se, miten käsitys minuudesta rakentuu sosiaalisesti ja muodostuu historiallisessa kontekstissa. Päätös aloittaa sukupuolenkorjausprosessi on pohjimmiltaan emansipaation ja autonomian hakemista. Prosessin kautta yksilö ottaa täyden itsemääräämisoikeuden omasta kehostaan ja siitä, miten yhteisö hänet havainnoi. Kun siihen asti Ada on elänyt sosiaalisessa sukupuolestaan naisena, hän ottaa nyt haltuun oman representaationsa fyysisesti ja psyykkisesti ja saa identiteettinsä haltuun omilla ehdoillaan. Tämän teoksen tarinan yhteydessä täytyy ottaa huomioon, että osa itsemääräämisoikeudesta kuuluu ogbanje-hengille, ei vain Adalle. Tähän voi suhtautua konstruktionistisen lähestymistavan mukaan, joka esittää, että yksilön identiteetit eivät ole pelkästään annettuja eli systeemisistä, hallinnan ja sorron mekanismien luomia, vaan ne muotoutuvat eletessä. Subjektilla itsellään on toimijuus *tulla subjektiksi* jossa samalla hän muuttuu oman ajattelunsa ja toimintansa lähteeksi (Prins 2006, 280). Identiteettien merkitsijät eivät ole vain rajoittavaa kategoriointia, vaan luovat myös kerronnallisia resursseja, joiden kautta yksilö rakentuu. Queer-identiteetin haltuunottaminen merkitsee aina myös sitä, että jokainen on queer omalla tavallaan, mikä merkitsee, että yksilöllä on valmius artikuloida ja muodostaa oma tapansa olla queer (Daümer, ks. Goldman 1996, 170).

Judith Butler kirjoittaa sukupuolesta performanssina ja ihmisyyden määritelmistä (2004, 1, 17). Butler (1995) ja Ahmed (ks. 2006, 87) puhuvat pakollisesta heteroseksuaalisuudesta rakentunaana sitä kautta, että heteroseksuaalisuus tehdään olevaksi prosessin kautta, jossa homoseksuaalisuus aktiivisella päätöksellä hylätään. Siten toiset kohteet asettuvat lähemmäs ja toiset kauemmas kentällä, joka sisältää heteroseksuaalisia kohteita. Potentiaaliset rakkauden kohteet eivät ole yksinkertaisesti ainoita mahdollisia, vaan heteroseksuaalisuus perustuu siihen, että yksilöt hylkäävät tietoisesti orientoitumisen homoseksuaalisia kohteita kohti. Seksuaalinen suuntautuminen liittyy siihen, mitä rakkauden objekteja kohti käännyimme. Sukupuolen performanssi ei synny yksin, vaan siihen vaikuttavat muut ihmiset ja ympäristötekijät. Tämä ulottuvuus ja ihmisyyys tai sen puute liittyvät Adaan sitä kautta, että hän on ogbanje, vain puoliksi inhimillinen olento. Hänen olemassaolonsa yhteisössä on näytelmä, joka jatkuu koko ajan. Selvimmin performanssia luo Asughara, joka toteuttaa halujaan ja mielitekojaan Adan ruumiin kautta, kun taas kaksoishenget ovat enemmän sivustaseuraajia, jotka tarkkailevat ja raportoivat mitä heidän ihmisruumiinsa tekee ja kokee. Ulkopuolisista vain eteläamerikkalainen ystävä Malena ja pappi Leshi tunnistavat Adan tajuntaa ja käytöstä kontrolloivat henget erillisinä toimijoina. Koska hän asuu suurimman osan elämäänsä Nigerian ulkopuolella, jossa tapaa hyvin vähän igboja, ei ogbanje-status paljastu useammalle läheiselle ihmiselle.

Vääränlaisessa ruumiissa elämisen voi nähdä vieraassa, pimeässä huoneessa olemisena. Eksyksissä olemisesta, tilan täyttämisestä epätietoisuuden tilassa, voi tulla tuttu olotila (Ahmed 2006, 7). Näin Adalle käy hänen yrittäessään määrittää omaa suhdettaan ruumiiseensa ja suuntaa elämässä. Yksilön vapaus määrittellä oma sukupuolensa ei ole luksusta, vaan elintärkeää, yhtä tärkeää kuin ravinto (Butler 2004, 29). Igbot uskovat, että ogbanjen ei ole tarkoitus lisääntyä, joten on monesta syystä tärkeää, että Ada pääsee sukupuolenkorjausprosessiin sekä mastektomiaan ja hysterektomiaan. Tutkimuksessa naisten roolin muuttumisesta myös igbokulttuurissa otetaan huomioon, että sukupuoli (*sex*) viittaa biologiaan, kun taas performatiivinen sukupuoli (*gender*) on sosiaalisesti rakentunut. Tähän rakennelmaan liittyy koherentti yhdistelmä arvoja ja konventioita, joiden kautta nähdään naisten ja miesten roolit tietynlaisina (Kalu 1991, 189). Adan lapsuudenperheessä on jäykät sukupuoliroolit, ja isä on ”perheen pää”.

Kun Ada menee kotiin mastektomialeikkauksen jälkeen, Saachi ei sano mitään, vaan auttaa vaihtamaan siteitä ja pitää huolta tyttärensä fyysisestä hyvinvoinnista. Hän on saanut kaksi vaihtoehtoa, joko auttaa tai pysyä kaukana, ja henget arvostavat hänen valintaansa. Luku on kerrottu kaksoishenkien näkökulmasta. He käyttävät sukupuolenkorjausprosessista sanaa ”reconfiguring”, uudelleenohjelmointi, ja päättävät samalla ”puhdistaa” ihmisruumiinsa hylkimällä alkoholia, lihaa, maitotuotteita ja prosessoituja sokereita. Lisäksi he hämmentävät Adan ystäviä sillä, että mitä androgyynimmässä vartalossa henget elävät, sitä feminiinisemmin he haluavat pukeutua. Näin kaksoishenget kuvailevat sitä matkaa, jonka läpi Ada on kulkenut sukupuoli-presentaationsa ja vartalonsa muokkaamisessa:

”It was simple how we saw ourself, dresses creeping up the thigh, gashing open at the front to show chest bone – tulle and lace and clouds of clothes. Just like how having long hair weighing down our back made us want to wear buttons up to our throat, men’s sleeves rolled up our biceps, handsome, handsome things. None of this was a new thing. We had been the same since the first birth, through the second naming, the third molting. To make the vessel look a little more like us – that was the extent of our intent.” (*Freshwater*, 192-193).

Niin kaksoishenget kuin Asugharakin ovat onnellisempia silloin, kun Ada näyttää eniten heiltä. Queer-identiteetti rikkoo niitä konventionaalisia rakenteita, jotka ovat yleisesti hyväksytyjä ja etukäteen suunniteltuja. Adan queer-identiteetissä on kaksi marginalisoivaa tasoa, vähemmistöön kuuluva sukupuoli-identiteetti ja seksuaalinen suuntautuminen. Ensin hän löytää identiteettinsä joko biseksuaalina tai panseksuaalina, sitä ei spesifioida, mutta analyysin vuoksi otan seksuaalisuuden tässä romaanissa käsittelyyn biseksuaalisuutena. Hän on seksuaalivähemmistöä ja kokee homofobiaa yksilöiden taholta ja heteronormatiivisuuden ja heteroseksismin rakenteiden kautta. Ukwueze (2023, 74) tulkitsee, että avioliiton arvon kiistäminen alkaa jo Adan lapsuudessa Saulin ja Saachin onnetoman, avioeroon päätyvän liiton takia. He eivät tee sovintoa keskenään tai mene uudestaan naimisiin. Lisäksi identiteettikokeilut ovat hyväksyttävämpiä Yhdysvalloissa kuin Nigeriassa, mutta hän kohtaa silti kyseenalaistamista.

4.2 Seksuaalinen herääminen ja suuntautuneisuus

Tässä luvussa analysoin Adan seksuaalisuutta, sen kokemusta ja ilmenemismuotoja. Seksuaalisesta väkivallasta kirjoitin luvussa 3.1, haluttu ja aikuisena koettu seksuaalisuus

tulevat esiin tässä luvussa. Spesifisti biseksuaalisuudesta queer-kontekstissa kirjoittavat Drosiuti (2021), Goldman (1996), Heffers (2020), Anderlini D’Onofrio & Alexander (2009), Fox (2014), sekä Kaestle & Holz Ivory (2012). Samalla kun etsii sukupuoli-identiteettiään, Ada kokeilee myös seksuaalisen suuntautumisen rajoja, ja löytää queer-identiteettinsä. Suuntautumiseen tarvitaan aina nollapiste, josta lähdetään ”täältä” ja päädytään ”sinne” (Ahmed 2006, 8). Adan tarinassa hän lähtee yhteisön ajamasta ja internalisoidusta oletuksesta heteroseksuaalisena cis-naisena, ja päätyy mutkien kautta identifioitumaan muunsukupuoliseksi biseksuaaliksi. Valtavirrasta poikkeavan identiteetin haltuunottaminen on aina tietoisempi päätös, kuin pakollisen heteroseksuaalisen seuraaminen, koska siinä pisteessä yksilö joutuu kyseenalaistamaan monia sosiaalisia ja yhteiskunnallisia konventioita, ehkä rikkomaan suvun toiveita kumppanin valintaan liittyen ja toimimaan vastoin niitä. Niin sanottu ”kaapista ulos tuleminen” voi vaatia myös sisäistetystä homofobiasta ylitsepääsemistä. Elämme yhteiskunnassa, jossa vaikuttavat kaksijakoiset ajattelutavat, ja henkilön seksuaalisuus usein oletetaan katsomalla hänen puolionsa sukupuolta sillä hetkellä (Fox 2004, 121). Biseksuaalisuus voidaan nähdä teoreettisesti konstruktiona, joka vapauttaa biseksuaalisen subjektin binäärisestä ruumiillisuudesta (Drosiuti 2021, 106).

Ensimmäinen tilanne, jossa Ada törmää puheisiin ja oletuksiin seksuaalisuudesta on hänen muutettuaan Yhdysvaltoihin opiskelemaan. Silloin Ada on 16-vuotias, ja häntä pidetään naiivina, koska hän ei aluksi ymmärrä miespuolisten opiskelijoiden vitsejä siitä, kuinka heidän täytyy odottaa tämän täyttävän 18, ja miksi häntä pidetään kotimaansa vuoksi eksoottisena ja tavoiteltavana (*Freshwater*, 50). Tässä kohdassa näkyy sukupuolitettua rasismia tai rodullistettua seksismiä. Teoreetikko Maria Matsuda (1991, 1189) haastaa intersektionaalisuutta käyttävää tutkijaa kysymään ”toisen kysymyksen” tutkittaessa jotain sorron kategoriaa. Kun selvästi on nähtävissä yksi sortava rakenne, ”toinen kysymys” liittyy siihen, mihin toiseen mekanismiin ensimmäinen liittyy. Tässä tapauksessa kaksi vallan mekanismia, naisen esineellistäminen ensinnäkin sukupuolensa ja toiseksi etnisyytensä takia, luo tilanteen analyysissä kaksi sortavaa valtasuhdetta risteämään keskenään, jolloin syntyy intersektio. Institutionaaliset, symboliset, kulttuuriset, historialliset ja sosiaaliset kontekstit voivat syventää rasismien kokemuksen vaikutusta (Ilmonen 2021, 203). Ada kokee turvattomuutta olemalla sitä mitä on, kun teoriassa vertaiset miesopiskelijat pelkistävät hänet eksoottiseksi seksiobjektiksi. Pojat odottavat, että hän on täysi-ikäinen, ja osavaltion lakien mukaan voi antaa suostumuksensa seksiin. Adaa suojelee tässä kohtauksessa laillinen ikäraja, ei se, että hän itse ei osoita mitään kiinnostusta näitä opiskelijapoikia kohtaan. Seksistisiä

sorron mekanismeja ajavat institutionaaliset ja sosiaaliset rakenteet (hooks 2000, 43). Lisäksi asetelmassa on heteroseksismiä, sillä pojat eivät ota huomioon heidän kohteensa mahdollista puuttuvaa kiinnostusta miessukupuolta kohtaan. Adan käsitys itsestään, suunnista ja tiloista, joissa hänellä on toimijuus, on tässä vaiheessa, yliopiston ensimmäisenä vuonna vielä epäselvä monella tavalla. Ilmansuunnat eivät myöskään ole neutraaleja, sillä itä, joka on Nigerian sijainti Yhdysvaltoihin nähden, yhdistetään naisiin, seksuaalisuuteen ja eksotiikkaan (Ahmed 2006, 14). Sorenin jälkeen, kun Asughara syntyy ja ottaa enemmän tilaa, Adalla on paljon satunnaisia seksikokemuksia eri miesten kanssa. Asughara, joka on trauman lapsi, käyttää miehiä Adan ruumiin kautta omaksi ilokseen. ”Look, I was a hungry shade, nothing more. I latched onto the men, and their energy felt like sticky fruit sliding between my fingers, and when we were done, I was still hungry” (*Freshwater*, 145).

Varhaisina aikoina Yhdysvalloissa Ada pitäytyy selibaatissa osittain henkien manipuloimana, osin uskonnollisista syistä. Alla olevassa sitaatissa käytetään Kristuksesta nimitystä ”her christ”, eli kyseessä on kristinuskon Jeesus, jolle rukoukset kohdistetaan. Suurimman osan aikaa kertojat puhuvat Yshwasta, joka on ”the Adan” jaetussa tajunnassa elävä, sisäinen henki. On tulkinnanvaraista, onko Yshwa yksi ogbanje-hengistä, muu henki, vai Adan mielen lapsuudessa luoma sisäistetty auktoriteetti, konstruktio, jossa sekoittuvat igbojen ja kristittyjen jumaluudet.

”She had many conversations with the christ, always one-sided, trying to decipher what he wanted. The abstinence was easy for her; she had always been interested in sex only from odd, indirect angles, reading the Bible for perversions, trying to learn all the words, the pieces of it that only fit in her mind.” (*Freshwater*, 56).

Smoke ja Shadow, joilla on eniten kontrollia Adan lapsuudessa, ovat aseksuaalisia. He vastustavat seksuaalisuutta ja tukahduttavat kaiken sellaisen, eivätkä työnnä Adaa kohti romanttisia suhteita, kuten Asughara ja St Vincent. ”We kept her neutral”. Ja: ”... Our body just arranged her face the way it was supposed to look, as if she understood the secrets of hot teenage fumbings or the appeal of shiny condoms” (*Freshwater*, 51). Kaksoishenget manipuloivat Adan olemaan kiinnostumatta mistään seksuaalisuuteen liittyvästä.

Homofobia näkyy romaanissa selkeämmin Nigeriassa kuin Yhdysvalloissa, mistä seuraa uuden yhteiskunnallisen kontekstin aikaansaama saman yksilön identiteettien uudelleen artikuloituminen. Adan serkku Uche, joka on itse homoseksuaali, on ainut perheenjäsen tai sukulainen, joka suhtautuu Adan biseksuaalisuuteen positiivisesti alusta asti, rakastaa häntä ja

hyväksyy hänet. Ada tuntee jo lapsena lämpöä, kun hänen sanotaan näyttävän Uchelta, mikä ennakoi Adan queer-identiteettiä. Uche päätyy äärimmäiseen ratkaisuun ja tekee itsemurhan. Seksuaalivähemmistöillä on korkeampi riski masennukseen ja he tekevät enemmän itsemurhia kuin heteroseksuaalit (esim. Kaestle & Holz Ivory 2012, 35). Uche-serkku on yksi näistä homofobian uhreista. Kun Ada kuulee Uchen kuolemasta, Asughara on saanut hänet pois psykiatriselta osastolta, johon Ada itse on hakeutunut. (*Freshwater*, 156-157.) Uchen lisäksi homoseksuaaliseksi määritellään pappi Leshi, mutta perusteena luokittelulle ei ole muita kuin hänen androgyyninen ulkomuotonsa. Adan suhtautuminen heihin molempiin on erittäin positiivinen ja luottavainen.

Kohtauksessa, jossa Asughara ja Ada yhdessä yrittävät palauttaa ogbanje-fuusionsa takaisin porttien läpi, on mukana Uchen haamu Adan keltaisessa keittiössä. Siitä voi lukea ogbanjen syntymän ja kuoleman syklin, ja koti-ikävä. Siitä kertoo lause: ”We had spent entirely too long with a foot in this world; the hold had to give, the foot had to return” (*Freshwater*, 179). Uche-serkun kuolemasta on vuosi, ja Ada ja Asughara alkavat toteuttaa suunnitelmaa, josta he ovat puhuneet pitkään. Siihenastisissa keskusteluissa Ada on nauranut Asugharan tarjouksille palauttaa tämä *ogbanje* takaisin porttien läpi, ja Asughara vakuuttanut olevansa tosissaan. Asughara saa Adan ottamaan yliannostuksen lääkkeitä. Kohtaukseen ilmestyy se perheenjäsen, joka on osoittanut häntä kohtaan ehdotonta rakkautta, Uche, tai hänen haamunsa. Asughara haluaa lopettaa ihmisruumiin inhimillisen elämän ja palauttaa henget porttien sisäpuolelle, kuten ogbanjen kuuluu sopimuksen mukaan tehdä. Itsemurha on kuitenkin Alan kieltämä teko, muistuttavat kaksoishenget: “Asughara was a fool for what she tried. Of all the paths she could have chosen, she went and picked the one that was taboo to Ala, as if she would be allowed to complete it, as if she forgot whose child the Ada was” (*Freshwater*, 184). Silloinkin Adan itsemurhayritys on länsimaisessa kontekstissa sisäistä, itseen kohdistuvaa väkivaltaa, mutta otettaessa huomioon toiseuttavat henget, luumme Asugharan tekemästä ulkoisesta väkivallasta ja kohtauksesta tulee epäonnistunut murhayritys.

Biseksuaalisuus on queer-teorian kentässä hankala aihe, ja se haastaa heteropatriarkaattia murtamalla konsepteja monoseksuaalisuudesta (*joko* homo- *tai* heteroseksuaalisuudesta) ja sukupuolen binäärisyydestä (Goldman 1996, 177). Biseksuaalisuuden kuvaus kirjallisuudessa on sekä relevanttia, että poliittista, koska se uhkaa vallalla olevia sosiaalisia struktuureita (Heffers 2020, 1-2). Biseksuaalisuus on laajalti jätetty huomiotta queer-teoriassa. Voidaan nähdä, että attribuutti *queer* sisältää biseksuaalit, mutta usein homot ja lesbot mainitaan ja

otetaan analyysin kohteeksi erillisinä kategorioina ja biseksuaaleja ei. Laajemman inklusiivisuuden saavuttaminen vaatii biseksuaalien, kaikkien sukupuolten edustajien, lisäämisen diskursseihin. Kaksijakoinen asetelma seksuaalisuuden muodostumisessa, jossa pakollinen heteroseksuaalisuus nähdään kahden sukupuolen kautta niin, että halu ja identifioituminen ovat toisensa poissulkevia, on biseksuaalisen subjektin kannalta haitallinen ja kokemusta marginalisoiva konstruktio. Teoreettisella tasolla monoseksuaalisesti muodostunut täydellinen tilanne, ja rakkauden suurin muoto, on kahden ihmisen liitto, kun taas biseksuaalisuudessa täydellisyys vaatii kolme osallista (Anderlini D'Onofrio & Alexander 2009,198). Sellainen malli, jossa biseksuaalit ovat kykenemättömiä monogamiaan, on toisaalta heidän kannaltaan haitallinen stereotyyppi. Biseksuaalisuuteen liittyy myyttejä ja jopa halventavia attribuutteja, mikä tuo lisää vaikeuksia hyväksyä oma kokemuksensa. (Fox 2014, 12-13.)

Aluksi saavuttuaan Yhdysvaltoihin Ada tapaa vain mustia poikia. Yliopiston asuntolassa asuvat muut opiskelijat sekä Adan ystävät ja kiinnostuksenkohteet ovat kotoisin eri puolilta maailmaa. Ogbankea parhaiten tuntuu ymmärtävän eteläamerikkalainen Malena, jonka kautta joskus kommunikoivat eri henget. Adan ja Malenan suhde henkimaailmana eroaa siten, että Adan sisällä asuvat tietyt henget jatkuvasti, Malena on kuin väline, jota useat, vaihtelevat henget käyttävät häntä halutessan välittää viestejä ihmisille. Ewan on ensimmäinen valkoinen poika, jota Ada suutelee. Yliopistoajan jälkeen Ada alkaa kokea seksuaalista vetoa naisiin ja hakeutuu lesbojen seuraan. Siinä kohdassa tulee esiin Adan biseksuaalisuus. Edes etniseen ja sosiaaliseen ryhmään kuulumiseen ei riitä oikea ihonväri, täytyy sopeutua myös moniin konventioihin, jotka ovat arbitraarisesti ryhmän sisällä muodostuneita. Kaksijakoinen asetelma seksuaalisuuden muodostumisessa, josta esimerkiksi Judith Butler kirjoittaa, on usein käytetty. Siinä pakollinen heteroseksuaalisuus nähdään binääristen sukupuolten kautta niin, että halu ja identifioituminen ovat toisensa poissulkevia. Teoreettinen asetelma on biseksuaalisen subjektin kannalta haitallinen ja kokemusta marginalisoiva konstruktio. Kun lisätään tähän intersektioon seksuaalinen suuntautuminen, spesifisti biseksuaalisuus, monimutkaistuu yksilön identiteetti lisää. Biseksuaalit kokevat bifobiaa sekä homo- että heteroseksuaalien suunnalta. Siksi biseksuaalisen identiteetin haltuunottaminen voi olla vaikeampaa ja viedä enemmän aikaa kuin monoseksuaaliset identiteetit. On yleistä, että kun yksilö tulee tietoiseksi seksuaalisen vetovoiman kokemuksestaan molempiin sukupuoliin, hän aluksi työntää pois toisen, ja kokee ettei omassa kokemuksessa ole järkeä.

Tulkintaa Adan biseksuaalisuudesta monimutkaistaa edellä esittelemäni henki Saint Vincent, joka ekplikoidaan maskuliiniseksi. Hän on juuri se tekijä, joka saa Adaa havainnoimaan ja toteuttamaan romanttista ja seksuaalista attraktiotaan naisia kohtaan. Asughara vastustaa näitä varovaisia kokeiluja. Riippuu tulkinnasta, miten hahmojen seksuaalinen suuntautuminen määritellään. Kokonaisuutena Adan ihmisruumis kokee ja toteuttaa biseksuaalisia haluja, eli on ihmisten standardeilla biseksuaali, mutta jos otetaan huomioon kaikki jaetun tajunnan persoonallisuudet, seksuaalisia suuntautumisia on kolme; heteroseksuaalinen Asughara, homoseksuaalinen Saint Vincent ja aseksuaaliset Smoke ja Shadow. Voidaan myös argumentoida, että Ada itse ei toteuta juuri minkäänlaista seksuaalisuutta omasta aloitteestaan, vaan ennen Asugharan syntymää pidättäytyy uskonnollisista syistä. ”The Ada was performing other things, acting the role of a normal girl in college, selling kisses in order to be held” (*Freshwater*, 56). Kun hän aloittaa seksuaalisen aktiivisuuden, hän hakee ennen kaikkea läheisyyttä ja hyväksyntää, asioita joista hän on jäänyt paitsi lapsuudessaan. “Saint Vincent went to clubs with satin-padded walls and red velvet curtains, where he kissed women with Ada’s mouth” (*Freshwater*, 164). Huomio siitä, että samoin kuin Asughara suutelee miehiä Adan suulla, Saint Vincent suutelee naisia Adan suulla on relevantti. Voidaan argumentoida, että kyseessä on monoseksuaalinen suuntautuminen riippuen siitä, kuka henki on edessä. Tämä ogbanje ja Adan ruumis toimii Asugharan ja Vincentin välineenä toteuttaa suuntautumista niiden rakkauden kohteiden suuntaan, jotka he kokevat itselleen vetoavimmiksi. Kuten sukupuolen, tässä seksuaalisen suuntautumisen voi nähdä performatiivisena, näytelmänä, jota Asughara ja Saint Vincent näyttelevät käyttäen Adan ruumista.

Kun Ada ja Ewan viimeisen kerran jatkavat parisuhdettaan, Asughara ja Saint Vincent pitävät sitä hyvänä asiana ja vakuuttavat, että he ovat aina ruumiinsa tukena. Sitä kautta Ada toiseutuu taas kerran lähemmäs henkien kuin ihmisten maailmaa.

”He can’t make us leave’, said Vincent, because he could see through the back of my open brain. ‘We’ll always be here with you, Ada. And if we sleep a little more because you have him, maybe that’s a good thing. Even if he leaves, we’ll be here to pick up the pieces. We’ll always be here, yeah? We promise. Right, Asughara?’ I nodded because my throat was too tight for words. This felt too much like the day I was born, the way she had been entered and hurt. ‘You’re safe now,’ I managed to say. ‘We’re never going to leave you.’” (*Freshwater*, 156-157.)

Asughara on siirtynyt marmorihuoneeseen seksuaalisen trauman seurauksena, ja pitää muistoja Sorenin väkivallasta itsellään, suojellen Adaa traumaattisilta muistoilta. Samalla

Asughara on ottanut kontrolliinsa Adan seksuaalisuuden, myös suostumukseen perustuvan, kokonaan, mikä demonstroi seksuaalisen trauman jopa koko loppuelämää määrittävän tuhoisuuden. Tässäkin voidaan tehdä kaksi erilaista tulkintaa, näissä tilanteissa tehty suostumus on joko Adan tai Asugharan päätös. Romaanin *Freshwater* moniäänisyys tekee siinä kuvatusta kertomuksesta useita versioita, ja avaa ovia monille tulkinnoille. Samassa henkilössä on monia muunnoksia itsestään, joilla on omat persoonallisuutensa, sukupuolensa, tapansa ajatella ja puhua. Trauma kasaantuu intersektionaalisesti monella akselilla, mutta eri persoonat pitävät hallussaan eri traumoja. Trauman kasautumiseen sisältyy eri ikäkausina koettuja traumoja, ja erilaiseen huomiotta jättämiseen ja väkivaltaan liittyviä traumoja, joista muodostuu matriisi Adan ympärille. Traditionaalinen nigerialainen ja moderni länsimainen tapa nähdä mielenterveysongelmat yhdistyvät ja menevät limittäin, igbokulttuuri on dominantti ja sen tieto kulttuurisesti paikantunutta. Siitä syystä ovat tulkinnat, joissa ogbanje-henkien identiteetit luetaan vaikuttavan voimakkaasti Adan omiin päätöksiin, ovat perusteltuja. Suurin osa Adan koetusta seksuaalisuudesta tapahtuu miesten kanssa, mutta Donyenin kanssa muodostettu liitto on vähemmän problemaattinen verrattuna Adan muihin parisuhteisiin.

Ada pysyy pitkään täysin ulkopuolella romanttisista ja seksuaalisista suhteista kehenkään, sillä lapsuuden aikana merkityksellisimmät ogbanje-henget Yshwa, Smoke ja Shadow kieltävät kaiken seksuaalisuuden ja ovat aseksuaalisuuden spektrillä. Ada ei kuitenkaan saa itse päättää aloittavansa seksuaalisen aktiivisuuden, vaan Soren hyväksikäyttää häntä, ja tekee päätöksen hänen puolestaan. Sorenin väkivalta aiheuttaa väkisin Adan seksuaalisten tunteiden heräämisen uinuvasta tilasta, ja feminiinistä ja heteroseksuaalista energiaa, siirtyy marmorihuoneeseen. Asughara lokeroi seksuaalisen trauman kokonaan itselleen, ja käyttää sekä Adaa että monia miehiä omaksi huvikseen. Asughara suutelee miehiä Adan suulla, ja hänen kaksosensa Saint Vincent saa Adan toteuttamaan seksuaalisia ja romanttisia tunteita naisia kohtaan. Toisaalta kyseessä on biseksuaalisuus, mutta ottamalla ensisijaiseksi tulkinnaksi henkien kontrolli Adan liikkeisiin ja tunteisiin, voidaan tehdä tulkinta kahdesta eri monoseksuaalisuutta toteuttavasta hengestä ja persoonallisuudesta. Kaksi miehistä, jotka esiintyvät tarinassa, Uche-serkku ja Leshi-pappi, ovat homoseksuaaleja, ja heidän seurassaan Ada tuntee olonsa turvallisimmaksi.

Tässä käsittelyluvussa analysoin Adan sukupuoli-identiteetin liukuvuutta ja hänen kokemaansa ja toteuttamaansa seksuaalisuutta. Vaikka identiteettikategorioita

muunsukupuolisuus ja biseksuaalisuus ei tekstissä eksplikoida, on loogista tehdä tulkinta niistä kahdesta identiteetistä, jotka muotoutuvat Adan aikuisuudessa. Edellisessä luvussa esitin, että Ada on voinut saada ihmisten määrittelemättömän diagnoosin dissosiativisesta persoonallisuushäiriöstä, ja tämän luvun analyysissä otin esiin sukupuolidysforian, joka hänellä on voitu myös diagnosoida. Diagnoosi on useimmiten edellytys yksilön pääsylle lääketieteelliseen sukupuolenkorjausprosessiin, kuten Judith Butler kirjoittaa. Butlerin tekstejä käytin taustatutkimuksena liittyen sukupuoli-identiteetin moninaisuuteen. Koska *Freshwater*-teos kuvaa biseksuaalista suuntautumista, otin käsittelyyn muita teoreetikkoja, sillä biseksuaalisuus ei sisälly hänen teorioihinsa. Ogbanje, joka on samalla yksi, kaksi ja monta, ei sovi suoraan inhimillisiin käsityksiin sukupuolesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta, ongelmia on jopa silloin, kun molemmat ominaisuudet nähdään joustavina ja liukuvina ominaisuuksina, jotka artikuloituvat erilaisissa maantieteellisissä ja sosiaalisissa ympäristöissä eri tavalla.

Tulkintoja sukupuolesta monimutkaistaa se, että kasvatuksensa takia Adalle tutumpaa on länsimaisen lääketieteen termistö eikä igbojen traditionaalinen hengellinen elämä. Hänellä ja muilla ihmisillä on eri sanat kuvaamaan samaa ilmiötä kuin ogbanje-hengillä ja igbojen kosmologialla. Seksuaalinen suuntautuminen taas on moninainen siitä syystä, että neljä ogbanje-henkeä, Smoke ja Shadow yhdessä sekä Asughara ja Saint Vincent toteuttavat eri seksuaalisia identiteettejä Adan ruumiin kautta. Kaksi ensin mainittua ovat aseksuaalinen yin ja yang -rakennelma, Asugaralla on feminiinistä ja heteroseksuaalista energiaa, Saint Vincent on selvästi maskuliininen ja saa Adan tuntemaan ja toteuttamaan homoseksuaalista vetovoimaa ja seksuaalista toimintaa. Aikaisemmin käsitellessäni miehiä, joilla on ollut vahvin vaikutus Adaan ja hänen psyykeensä ja analysoin traumaa. Erityisesti seksuaalinen trauma aiheuttaa kertomuksen mittaan monia jakautumisia ja uusia pisteitä analyysille, koska on olennaista, että Asughara voi lukita koko Adan seksuaalisuuden, oman persoonansa sisälle. Siitä muodostuu tilanne, jossa Asughara käyttää sekä Adaa että useita miehiä ja heidän seksuaalisuuttaan omaksi ilokseen, eikä Ada pysty kokemaan romanttista ja seksuaalista vetoa edes turvallisissa parisuhteissa ja avioliitossa. Mekanismin synty kuvaa sitä, miten seksuaalisen hyväksikäytön kokeminen voi vaikuttaa tuhoavasti loppuelämään ja kaikkeen seksuaalisuuteen.

5 Loppupäätelmät

Romaanin lopussa Ada ja henget tapaavat joruba-pappi Leshin, joka kohtaa heidät yhdessä ja erikseen, vapauttaen Adan kärsimyksistä, joita ogbanje-henget hänelle aiheuttavat. ”Who we were before Leshi laid his long fingers on us was not who we were afterward. No, afterward we were done. We were ready to stop the births and the namings – the Ada was ready to take her own front. When we fell back, it tasted a kind of a death” (*Freshwater*, 216). Otan viimeisen kliimaksin mukaan tässä kohtaa siksi, että se on looginen loppu kuvaukseen yhden ogbanje-lapsen elämäntarinasta, siitä, millainen *ogbanjen* olemus ja merkitys on, ja millainen vaikutus sillä Adan elämän ensimmäisiin vuosikymmeniin on. Tapaamisen jälkeen kaksoishenget kuvailevat Leshin vaikutusta niin, että Ada saa vihdoin kontrollin omasta mielestään ja kehostaan, kun kerran eteenpäin kaatuneet henget kaatuvat vielä kerran – taaksepäin. Samalla Ada siirtyy etualalle. Ilman taustatietoa *ogbanjesta* kertomus tapahtuu ikään kuin käänteisessä aikajärjestyksessä, koska tästä pisteestä, joka on aivan kirjan lopussa, alkaen Ada alkaa elää inhimillisenä olentoja niitä kokemuksia ja tunteita, joita romaani on siihen asti kuvannut. Inhimilliset identiteetit, jotka länsimainen lukija ja tutkija Adaan omasta positiostaan käsin saattaa liittää, ovat osittain valheellisia.

Ensimmäiseksi otin *Freshwater*-romaanin elementit kuvauksena mielenterveyden rakoilusta ja queer-identiteetin haltuunotosta. Kun otetaan huomioon enemmän tekstejä *ogbanjesta*, on mahdollista ymmärtää se moninaisuus ja monimutkaisuus, jonka kautta Adan kokemukset kehitys- ja identiteetikriiseistä ovat luettavissa länsiafrikkalaisesta ajattelutavasta käsin. Kaikkia näitä ulottuvuuksia olen tutkielmassani avannut ja analysoinut. Olen lukenut nigerialaista ja Nigeriaan liittyvää aiempaa tutkimusta, ja tässä esitin, miten luen romaania *Freshwater* intersektionaalisesti. Loppu on avoin, sillä lukija ei saa tietää miten ogbanje-henkien hallitsemat identiteetit, erityisesti biseksuaalisuus ja muunsukupuolisuus, jatkavat vaikutusta Adan kokemukseen itsestään. Kun Asughara ja Saint Vincent eivät enää ole kontrolloimassa hänen seksuaalisuuttaan, Ada saattaa pysyä biseksuaalina tai alkaa todentaa monoseksuaalista identiteettiä ja käytöstä. Yksi tuloksista, jotka sain tutkielmani kirjoittamisen aikana selville, liittyy biseksuaalisuuteen. Biseksuaalinen subjekti ja sen olemassaolo usein hylätään, ja monissa tapauksissa myös kielletään täysin. Biseksuaalisen subjektin huomioiminen queer-teorian kentällä rikastuttaisi teoreettiseen viitekehykseen yhdistettävää keskustelua. Judith Butlerin teksteihin viittasin päähenkilön vähemmistöön kuuluvan sukupuoli-identiteetin yhteydessä, mutta biseksuaalisesta subjektista puhuttaessa

hänen teorioillaan en ole samanlaista vaikutusta. Emezi on taidokas kirjailija, ja hänen teostensa tutkiminen tuottaa uutta tietoa kirjallisuustieteeseen. Monet hänen teoksistaan käsittelevät teemoja liittyen sukupuoleen ja seksuaalisuuteen, ja tuovat tarkasteluun afrikkalaista ja afrikanamerikkalaista kirjallisuutta, joten ne ovat ajankohtaisia ja kokeellisia. Teoksen kertojanääni on moninaisuudessaan ainutlaatuinen, ja sen tutkiminen on hedelmällinen tutkimuskohde kirjallisuustieteelle kaikkine teemoineen ja elementteineen. Jos todella haluamme luoda teorioita, jotka mahdollistavat homofobian ja heteroseksismin hävittämisen, meidän täytyy ymmärtää, millä tavoin se on sidottu kaikkiin sorron mekanismeihin ja luoda diskurssia, joka paljastaa systeemin kokonaisuudessaan. Sitä korostan tutkielmallani tekemällä tutkimusta marginalisoivista identiteeteistä ja sosiaalisista struktuureista. Juuri siitä syystä tarvitaan intersektionaalista analyysiä laajasta tekstien kaanonista, mukaan on otettava kirjailijoita joka puolelta maailmaa.

Tässä tutkielmassa olen käsitellyt Nigerian igbojen kosmologiaa monessa kontekstissa. Se on systeemi uskomuksia, joka on ollut olemassa kauan ennen kristinuskkoa tai länsimaista psykiatriaa. Olen tehnyt tekstianalyysiä romaanista *Freshwater*, ja esittänyt taustatutkimusta sen kuvaamalle legendalle *ogbanjesta*. Romaania voi lukea myös länsimaisesta positioista metaforana trauman aiheuttamalle persoonallisuuden jakautumiselle, diasporan aiheuttamien traumojen parantamisena, kuvauksena afrikkalaisesta queer-identiteetistä tai lapsuuden emotionaalisen laiminlyönnin luomasta juurettomuudesta. Koen kuitenkin, että painottamalla tutkimuskysymyksellä teoksen nigerialaisia juuria olen uskollisempi romaanin alkuperäiselle tarkoitukselle, johon se on kirjoitettu. Tutkimuksellani olen yhdistänyt käsitteitä, yhteiskunnallista ja historiallista kontekstia kahdesta kulttuurisesta positioista ja tuonut länsiafrikkalaiset ontologiat tarkastelun reunoilta keskiöön eurooppalaisen ajattelun kautta. On tärkeää, että Suomessa tutkittaisiin kirjallisuustieteen alalla enemmän afrikkalaista, esimerkiksi nigerialaista kirjallisuutta. Nigeria on yksi maailman nopeimmin kasvavista valtioista, joten on monesta syystä akateemiselle diskurssille relevanttia sisältää nigerialaista kulttuuria koskevaa tietoa. Monet Afrikkaan erikoistuneista tutkijoista tutkivat ranskankielistä kirjallisuutta. Tähän tutkielmaan valitsin teoksen, jonka kirjoittaja ei ole valkoinen mies, ja tutkin afrikkalaistaustaista, englanninkielistä romaania. Tutkimustuloksillani loin uutta tietoa siitä, miten afrikkalaista teosta voi lukea välttämättä kulttuurisen kolonialismin. En käsitellyt kirjan teemoja puhtaasti metaforina, vaan otin huomioon nigerian igbojen kulttuuriin ja kosmologiaan kuuluvat maailmankäsitykset ja ontologiat.

Identiteetin tutkimus oli yksi suuri teema, jota analysoin romaanissa. Lähimmäksi hajonneen ja moninaisen identiteetin tutkimusta koin pääseväni intersektionaalisuuden kautta. Se on tässä toiminut epistemologisena työkaluna, jonka avulla olen ottanut selvää identiteetikategorioista ja valtasuhteiden toiminnasta suhteessa yksilöön, joka samalla on monta. Lukemisen ja tulkinnan akti itsessään on intersektionaalista tulkintaa, ja ogbanjen tutkiminen luo heuristista tietoa. Tieto, joka on kolonialismin jälkeen muuttunut vastakertomukseksi, tulee uudestaan esiin Emezin kirjoittamassa romaanissa uusin sanoin ilmaistuna. Olen kontekstualisoinut *ogbanjea* vastakertomuksena länsimaisesta positiosta luettavana kahdella tavalla. Ensinnäkin ogbanjen aiheuttama tajunnan rikkonaisuus nähdään psykiatriassa trauman aiheuttamana persoonallisuuden jakautumisena, toiseksi selvitin miten kristinusko sulautuu igbojen kosmologiaan ja miten romaanissa näkyvät igbojen, joruboiden ja kristittyjen uskomukset. Identiteetit tässä romaanissa tekemässäni analyysissä ovat sekä intersektionalistisesti luettavat marginalisoivat identiteetikategoriat että queer-identiteetti ja sen muotoutuminen. Romaanin *Freshwater* moniäänisyys tekee siinä kuvatusta kertomuksesta useita versioita, ja avaa ovia monille tulkinnoille.

Sanoja identiteetti, minuus, tajunta ja persoonallisuus voi kaikkia käyttää kuvaamaan *Freshwater*-romaanin päähenkilön, Adan, kokemusta ogbanjena. Jokainen diagnoosi, joka Adalle voidaan ihmisten standardeilla antaa, on samalla yksilön jakautumista useaan osaan ja voidaan tulkita vaihtoehtoisesti pahantahtoisten henkien siirtymistä jaettuun inhimilliseen tajuntaan tai traumaresponssina ja sivupersoonien syntymisenä. Olen käynyt läpi kirjallisuutta liittyen *ogbanjen* käsitteeseen, ottanut siitä omaan tutkimuskysymykseeni liittyviä aspekteja ja yhdistänyt sitä teosanalyysiin. Analyysilläni olen esittänyt omia tulkintoja siitä, miten luen hajonneen mielen problematiikkaa ja identiteettejä sekä niiden jakautumisia kohteenani olevasta romaanista. Tässä olen tuonut länsiafrikkalaiset ontologiat tarkastelun keskiöön ja luonut uutta tietoa nigerialaisesta ja nigerianamerikkalaisesta nykykirjallisuudesta. Analyysissäni olen tuonut esiin romaanin omaperäisen tavan käyttää moninaista kertojanääntä tarkastelemalla sitä rinnakkain länsimaisen ja nigerialaisen tavan tulkita tiettyjä elämän ilmiöitä.

6 Bibliografia

Adenekan, Shola 2021. *African Literature in the Digital Age: Class and Sexual Politics in New Writing from Nigeria and Kenya*. Suffolk: Boydell & Brewer

Ahmed, Sara 2010. *The Promise of Happiness*. Durham: Duke University Press.

Ahmed, Sara 2006. *Queer Phenomenology*. Durham: Duke University Press

Anderlini-D'Onofrio, Serena & Jonathan, Alexander 2009. "Introduction to the Special Issue: Bisexuality and Queer Theory: Intersections, Diversions, and Connections." *Journal of bisexuality*. Vol. 9 (3-4), 197-212.

Beemyn, Brett & Eliason, Mickey (toim.) 1996. *Queer Studies – A Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Anthology*. New York: New York University Press.

Bhabha, Homi 1996. "Culture's in-between." *Questions of Cultural Identity*. Hall, Stuart & du Gay, Paul (toim.) Lontoo: SAGE Publications. 54-60.

OBaukje Prins 2006. "Narrative Accounts of Origins – Blind Spots in the Intersectional Approach." *The European Journal of Women's Studies*. Vol. 13 (3), 277-290.

Bauman, Zygmunt 1996. "From Pilgrim to Tourist." *Questions of Cultural Identity*. Hall, Stuart & du Gay, Paul (toim.) Lontoo: SAGE Publications. 18-36.

Bowlby, Xenia, & Briggs, Deborah 2014. *Living with the Reality of Dissociative Identity Disorder: Campaigning Voices*. Lontoo: Karnac Books.

Butler, Judith 2011. *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of Sex*. Oxford: Routledge.

Butler, Judith 1999. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Oxford: Routledge.

Butler, Judith 2005. *Undoing Gender*. Oxford: Routledge.

Chukwukere, I 1983. "Chi in Igbo Religion and Thought: The God in Every Man." *Anthropos*. Vol. 78 (3/4), 519-34.

Davis, Colin & Meretoja, Hanna 2020. *The Routledge Companion to Literature and Trauma*. New York: Routledge.

Dhamoon, Rita Kaur 2011. "Considerations on Mainstreaming Intersectionality." *Political research quarterly*. Vol. 64 (1), 230-243.

Drousioti, Kalli 2011. "Does Judith Butler subvert gender binarism? Let's talk about sex(ual dipoles)." *Journal of Bisexuality*. Vol. 21 (1), 94-112.

Emezi, Akwaeke. www.akwaeke.com. Haettu 1.9.2024.

Emezi, Akwaeke 2018. *Freshwater*. Lontoo: Faber & Faber Limited

Emezi, Akwaeke 2023. *Rakas Senthuran – mustan hengen muistemat.* suom. Kaisa Kattelus. Helsinki: Kosmos. *Dear Sethuran – A Memoir of A Black Spirit.* 2021.

Encyclopaedia Britannica. *Nigeria.* haettu 22.12.2024.

Goldman, Ruth 1996. "Who Is That Queer? Exploring Norms around Sexuality, Race, and Class in Queer Theory." Beemyn, Brett & Eliason, Mickey (toim.) *Queer Studies – A Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Anthology.* New York: New York University Press.

Fox, Ronald 2014. *Current Research on Bisexuality.* Milton Park: Taylor & Francis Group.

Fraser, Vikki (toim.) 2013. *Queer Sexualities: Diversifying Queer, Queering Diversity.* Oxford: Inter-Disciplinary Press.

Friedman Stanford, Susan 2015. "Religion, Intersectionality, and Queer/Feminist Narrative Theory: The Bildungsromane of Ahdaf Soueif, Leila Aboulela, and Randa Jarrar." *Narrative Theory Unbound: Queer and Feminist Interventions.* Lanser, Susan & Warhol, Robyn. Columbus: Ohio State University Press. 101-122.

Hall, Stuart & Paul du, Guy (toim.) 1996. *Questions of Cultural Identity.* Lontoo: SAGE Publications.

Heffers, Audrey 2020. "Resisting Monosexism: Representations of Bisexuality in Literature." *Forum: University of Edinburgh Postgraduate Journal of Culture and the Arts.* No. 30, 1-15.

Hill Collins, Patricia & Bilge, Selma 2016. *Intersectionality.* Cambridge: Polity Press.

hooks, bell 2000. *Feminist theory – margin to center.* Lontoo: Pluto Press.

Ilmonen, Kaisa 2020a. "Intersectionality". *The Routledge Companion to Literature and Trauma.* Davis, Colin & Meretoja, Hanna (toim.). New York: Routledge.

Ilmonen, Kaisa 2020b. "The Poetics and Politics of Intersectionality: Trauma and Memory in Carryl Phillips' *The Lost Child.*" *Ariel: A Review of International English Literature.* Vol. 52 (3), 201-226. Calgary: Johns Hopkins University Press.

Ilmonen, Kaisa 2021. "Feminist Storytelling and Narratives of Intersectionality." *Signs: Journal of Women in Culture and Society.* Vol. 45 (2), 347-371. Chicago: The University of Chicago Press.

Ilmonen, Kaisa 2024. "Intersektionaalisuus". *Lähestymistapoja kirjallisuuteen.* Meretoja, Hanna, Mäkikalli, Aino, Helle, Anna, Ilmonen, Kaisa & Lehtimäki, Markku (toim.) 347-356. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kaestle, Christine & Holz Ivory, Adrienne 2012. "A Forgotten Sexuality: Content Analysis of Bisexuality in the Medical Literature over Two Decades." *Journal of Bisexuality.* Vol 12 (1), 35-48.

- Kalu, Ogbu 1991. "Gender Ideology in Igbo Religion." *The Changing Religious Role of Women in Igboland.* *Africa: Rivista Trimestrale Di Studi e Documentazione Dell'Istituto Italiano per l'Africa e l'Oriente.* Vol. 46 (2), 184–202.
- Keen, Suzanne 2016. "Intersectional Narratology In The Study of Narrative Empathy." *Narrative Theory Unbound: Queer and Feminist Interventions.* Lanser, Susan & Warhol, Robyn. Columbus: Ohio State University Press. 123-146.
- Lanser, Susan 2016. "Toward (a Queerer and) More (Feminist) Narratology." *Narrative Theory Unbound: Queer and Feminist Interventions.* Lanser, Susan & Warhol, Robyn (toim.) Columbus: Ohio State University Press. 23–42.
- Lutz, Helma, Herrera Vivar, Maria Teresa, Supik, Linda 2016. *Framing Intersectionality: Debates on a Multi-Faceted Concept in Gender Studies.* Oxford: Routledge.
- Magaqa, Tina & Makombe, Rodwell 2021. "Decolonising Queer Sexualities: A Critical Reading of the Ogbanje Concept in Akwaeke Emezi's *Freshwater*." *African Studies Quarterly.* Vol. 20 (3), 24-39.
- Majali, Zukiswa, Coetzee, Jan & Rau, Asta 2017. "Everyday Hair Discourses of African Black Women". *Qualitative Sociology Review.* Vol. 13 (1), 159-172.
- Matsuda, Mari 1991. "Beside My Sister, Facing the Enemy: Legal Theory out of Coalition". *Stanford Law Review.* Vol. 43 (6), 1183-1192.
- Martins, Olugbenga 2019. "The Nigeria's National Symbols: Implication For National Development". *Journal of Management Sciences.* Vol. 7 (1), 291-306.
- May, Vivian 2015. *Pursuing Intersectionality, Unsettling Dominant Imageries.* New York: Routledge.
- Meretoja, Hanna 2014. "Narrative and Human Existence: Ontology, Epistemology, and Ethics." *New literary history.* Vol. 45 (1), 89–109.
- Meretoja, Hanna 2024. "Kulttuurinen traumatutkimus". *Lähestymistapoja kirjallisuuteen.* Meretoja, Hanna, Mäkikalli, Aino, Helle, Anna, Ilmonen, Kaisa & Lehtimäki, Markku (toim.) 406-417. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mobolade, Timothy 1973. "The Concept of Abiku." *African Arts.* Vol. 7 (1), 62–64.
- Ossana, Eugenia 2021. "Precolonial Igbo Voices in Akwaeke Emezi's *Freshwater* (2018): A Palimpsestic Search for 'Home.'" *Complutense Journal of English Studies.* Vol. 29, 81-92.
- Otite, Onigu 1982. "Sources of Urban Concentration in the Nigerian Countryside." *African Studies Review.* Vol. 31 (3), 17–27.
- Rowland, Grace, Mekawi, Yara, Michopoulos, Vasiliki, Powers, Abigail, Fani, Nekar, Bekh, Bradley, Ressler, Kerry, Jovanovic, Tanja & Stevens, Jennifer 2022. "Distinctive impacts of sexual trauma versus non-sexual trauma on PTSD profiles in highly trauma-exposed, Black women". *Journal of Affective Disorders.* Vol. 317, 329-338.

Saxena, Mudit, Tote, Sahin & Sapkale, Bhagyesh 2023. "Multiple Personality Disorder or Dissociative Identity Disorder: Etiology, Diagnosis, and Management". *Cureus*. Vol. 15 (11), 1-6.

Schindler, Melissa 2023. "From the Margin to the Fold: The Imprint of Toni Morrison on the Writing of Akwaeke Emezi". *Women's studies*. Vol. 52 (2), 227–245.

Schwarz, Heike 2014. *Beware of the Other Side(s): Multiple Personality Disorder and Dissociative Identity Disorder in American Fiction*. Bielefeld: Transcript Verlag.

Turner, Victor 2007. *Rituaali ja communitas*. Helsinki: Summa: Suomen antropologinen seura. *The Ritual Process: Structure and Anti-structure*. 1969.

Ukwueze, Ogochukwu 2023. "Nomadic Consciousness and Border Crossing in Virginia Woolf's Mrs Dalloway and Akwaeke Emezi's Freshwater." *Comparative Literature - East & West*. Vol. 7 (1), 65–78.

Wilentz, Gay 2000. *Healing Narratives: Women Writers Curing Cultural Disease*. New Brunswick: Rutgers University Press.